

Education and Culture DG

Lifelong Learning Programme

Leonardo da Vinci Partnersčių projektas

„Efektyvūs kurčiųjų/sutrikusios klausos žmonių profesinio mokymo būdai“

REKOMENDACIJOS

 **KLAIPĖDOS
SIUVIMO IR PASLAUGŲ
VERSLO MOKYKLA**

DC Quality and Value
in Service

BE-GE

PRATARMĖ

Čia pateiktos Rekomendacijos parengtos, vykdant Leonardo da Vinci Partnerysčių projektą „Efektyvūs kurčiųjų/sutrikusios klausos žmonių profesinio mokymo būdai“, kuriame dalyvavo 5 Europos institucijos:

1. Klaipėdos siuvimo ir paslaugų verslo mokykla, Lietuva (koordinuojanti institucija)
2. St. Mary's School for Deaf Girls, Cabra, Airija
3. European Institute of Higher Education, Ispanija
4. DE-CHARLES RESOURCES LIMITED, Jungtinė Karalystė
5. UAB „Be-Ge Baltic“, Lietuva

Rekomendacijų tikslas - pagerinti mokytojų, mokančių kurčiuosius/sutrikusios klausos asmenis, kompetencijas ir padėti naujiems mokytojams, remiantis tarptautine patirtimi.

Rekomendacijas sudaro šios dalys: projekto partnerinių institucijų apibūdinimas ir 5 skyriai („Bendravimas“, „Lygios galimybės“, „Vertinimas“, „Mokymo medžiagos perteikimas“ ir „Tęstinumas“) bei priedai.

Konsorciumo partneriai nori atkreipti skaitytojo dėmesį į tai, kad kai kuriose šalyse (pvz., Airijoje) yra nepriimtina sąvoka „sutrikusios klausos asmuo“. Kurtieji arba klausos negalią turintys asmenys yra vadinami kurčiaisiais. Lietuvoje yra naudojamos ir priimtinos abi sąvokos, o klausos negalią turintys asmenys yra skirstomi į kurčiuosius arba sutrikusios klausos asmenimis.

Partneriai mano, kad šias Rekomendacijas dar reikia tobulinti, tačiau vis tik tikimasi, kad jų turinys bus naudingas skaitytojui.

Turinys:

1. Partnerinių institucijų apibūdinimas	3
2. Bendravimas	8
3. Lygios galimybės	28
4. Vertinimas	42
5. Mokymo medžiagos perteikimas	53
6. Tęstinumas	67
7. Priedai	71

Už šių Rekomendacijų turinį yra atsakinti konsorciumo partneriai. Jis neatspindi Europos Komisijos nuomonės. Komisija neatsako už bet kokią čia pateiktos informacijos panaudojimą.

Klaipėdos siuvimo ir paslaugų verslo mokykla, Lietuva

Puodžių g. 10, Klaipėda LT-92127, Lietuva

www.kspvm.lm.lt

Kontaktinis asmuo: Rasa Useliene

El. paštas: tekstile@kspvm.lm.lt

Klaipėdos siuvimo ir paslaugų verslo mokykla – valstybinė profesinio mokymo institucija, teikianti profesinį mokymą ir vidurinį ugdymą. Mokykla buvo įkurta 1969 metais. Šiuo metu joje mokosi daugiau kaip 500 mokinių (įskaitant specialiuosius poreikius turinčius mokinius). Mokykloje teikiamos siuvėjo, interjero apipavidalintojo, kirpėjo, floristo, kompiuterinio projektavimo operatoriaus, sukirpėjo konstruktoriaus ir modeliotojo, smulkaus verslo organizatoriaus ir kitos profesinio mokymo programos.

2003 metais Klaipėdos siuvimo ir paslaugų verslo mokykla dalyvavo PHARE 2001 EES programos „Profesinis rengimas siekiant ekonominės ir socialinės sanglaudos kurčiųjų užimtumo ir profesinio rengimo projekte „Kelias į gyvenimą“, pagal kurį buvo atliktas kurčiųjų poreikių tyrimas ir parengta Interjero apdailos atlikėjo mokymo programa kurtiesiems. Programos mokymo trukmė – treji metai, ji skirta asmenims, turintiems pagrindinį išsilavinimą. Ši profesinio mokymo programa – vienintelė Klaipėdos regione - 2004 metais buvo pradėta vykdyti Klaipėdos siuvimo ir paslaugų verslo mokykloje. Joje pradėjo mokytis 10 mokinių.

2012 metais interjero apdailos atlikėjo programa buvo koreguota į interjero apipavidalintojo profesinio mokymo programą, priartinant jos suteikiamas kompetencijas prie asmenų be specialiųjų poreikių kompetencijų. Interjero apipavidalintojo mokymo programos paskirtis – parengti kvalifikuotą interjero apipavidalintoją, gebantį atlikti buitinio ir visuomeninio interjero apipavidalinimą, naudojant įvairias interjero apdailos medžiagas ir dekoravimo technologijas; apipavidalinti parodas, šventes, vitrinas, darbe naudojantį kompiuterines programas (Autocad, CorrelDraw, Photoshop ir t.t.).

Interjero apipavidalintojo profesinio mokymo programa – vienintelė, teikiama klausos negalią turintiems asmenims Klaipėdos siuvimo ir paslaugų verslo mokykloje. Iki dabar profesinis mokymas suteiktas daugiau kaip 50 klausos negalią turinčių asmenų. Šiuo metu mokosi 3 grupės kurtumo negalią turinčių mokinių (po vieną kiekviename kurse); kiekvienoje grupėje mokosi ne mažiau kaip 8 mokiniai. Kiekvienoje grupėje dirba gestų kalbos vertėjai. Siekiant geresnio mokytojų ir mokinių tarpusavio supratimo bei kokybiškesnio mokymo medžiagos perteikimo, mokytojai taip pat skatinami mokytis gestų kalbos. Mokyklos surdopedagogas rūpinasi mokinių socialiniais klausimais.

Kadangi Lietuvoje nėra pakankamai išanalizuoti kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų mokymo klausimai, mokytojams trūksta žinių, susijusių su tokių asmenų profesiniu mokymu. Tai sąlygoja daugelį sunkumų, mokant kurtumo negalią turinčius asmenis. Mokykla siekia pagerinti šią profesinio mokymo sritį, kad būtų užtikrintas geresnis kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų asmenų įsidarbinimas. Tikimasi, kad šios Rekomendacijos, apimančios keleto Europos šalių praktiką, pagerins mokytojų žinias apie kurčiųjų ir sutrikusios klausos asmenų profesinį mokymą.

St. Mary's School for Deaf Girls, Cabra, Airija

DOMINICAN CONVENT, CABRA, DUBLIN 7

www.stmarysdeafgirls.ie

El. paštas: rosarypostpdeafgirls@eircom.net

marianprimdeafgirls@eircom.net

St. Mary's School for Deaf Girls mokykla, įkurta 1846 metais, yra išoriškai pavaldi Kurčiųjų katalikiškam institutui (angl. - Catholic Institute for Deaf People (C.I.D.P.)) ir teikia išsilavinimą kurtiesiems ir sutrikusios klausos mokiniams nuo 4 iki 18 ir daugiau metų. Mokiniai mokosi pagal bendrąją švietimo departamento programą ir laiko valstybinius egzaminus, naudodamiesi mokymosi aplinkos, kuri skatina kalbos vystymą ir optimalius bendravimo gebėjimus, privalumais.

St. Mary's mokykla, siekdama pagerinti ugdymą, teikiamą suaugusiems kurtiesiems mokiniams, skiria didelį dėmesį pasidalinimui patirtimi ir naujovėmis su Europos šalių partneriais. Taip stengiamasi praturtinti mokinių gyvenimišką patirtį ir pagerinti mokytojų, specialiųjų poreikių padėjėjų ir kitų pagalbą teikiančių darbuotojų profesinį tobulėjimą. Dalyvavimas tyrimuose ir bendradarbiavimas su kitomis kurčiųjų švietimo institucijomis leidžia mokyklos bendruomenei sukurti stiprius ryšius su Europos institucijomis.

Ši partnerystė suteikia puikią galimybę kurti Europoje pripažįstamą medžiagą, strategijas ir metodus, kuriuos naudojant, mokyklos įsitikinimu, galima pagerinti kurčių suaugusiųjų asmenų mokymosi patirtį, mokantis pagal profesinio mokymo programas.

European Institute of Higher Education, Ispanija

C/ Jerez, 58 (28231) Las Rozas de Madrid, Spain

www.iees-education.org

El. paštas: iees@iees-education.eu

European Institute of Higher Education (*isp.* – IEES) buvo įkurta kaip mokymo institucija, turinti du strateginius prioritetus - veiksmingai integruoti į mokymą naujas technologijas ir orientotis į specialaus tęstinio mokymosi naujoves.

Nuo pat institucijos įkūrimo pradžios viena iš veiklos sričių buvo įvairių specialistų, dirbančių su jaunais sutrikusios klausos asmenimis, specialusis mokymas. Įgyvendindama savo uždavinius, IEES tobulina veiklą bendradarbiaudama su ugdymo centrais, kuriuose mokosi girdintieji kartu su kurčiaisiais mokiniais.

IEES teikia mokymą pagal šias specializuotas programas:

- Supratimas apie slaugą ir sutrikusios klausos mokinius – mokytojams, auklėtojams ir savanoriams.
- Sutrikusios klausos vaikų mokymas – mokytojams.
- Ispanų gestų kalbos mokymas – plačiajai visuomenei.
- Sutrikusios klausos jaunuolių ruošimas suaugusiųjų gyvenimui (šie kursai buvo parengti bendradarbiaujant su kitomis „IEES Network of Knowledge“ institucijomis): a) estetikos ir plaukų kirpimo kursai, knygų įrišimas ir daržininkystė – asmenims nuo 16 iki 20 metų; b) instaliavimo ir elektros laidų jungimo kursai – asmenims su spec.poreikiais.

BŪSIMI VEIKLOS ASPEKTAI

- didesnis dėmesys technologijų integravimui;
- didesnis dėmesys dvikalbiam (gestų kalbos ir ispanų kalbos) mokymui;
- daugiau praktikumų sutrikusios klausos asmenims, pasitelkiant "IEES Network of Knowledge" tinklą;
- įvairių veiklos sričių tyrimas, užtikrinant lygias galimybes.

DE-CHARLES RESOURCES LIMITED, Jungtinė Karalystė

42 Church Road London,
LONDON SE19 2ET, Jungtinė Karalystė
www.decharles.co.uk
El. paštas: info@decharles.co.uk

De-Charles Resources Ltd (*angl.* - DCR) buvo įkurta 2001 metais kaip organizacija, veikianti mokymo ir profesinio tobulinimo srityje.

Bendradarbiaudama su Europos šalių partneriais, organizacija sėkmingai atliko tyrimą, orientuotą į IKT vaidmenį, mokant matematikos vaikus su specialiais poreikiais. Šio tyrimo rezultatai buvo pavišinti spaudoje, pateikti CD laikmenose ir pristatyti seminarų metu. Pripažindama teikiamų paslaugų kokybę, JK Vidaus reikalų ministerija 2007 metais suteikė organizacijai teisę organizuoti įvairius nedidelės trukmės kursus, kurių metu būtų mokomi bei ruošiami nauji gyventojai ir pabėgėliai Jungtinės Karalystės darbo rinkai. Į šį projektą buvo įtraukti kitose šalyse išsilavinimą įgiję kvalifikuoti mokytojai, slaugytojai bei kiti įvairaus lygio įgūdžius turintys specialistai. Kitose šalyse įgijusiems išsilavinimą mokytojams buvo pristatyta Britanijos švietimo sistema, kartu mokant elgesio ir klasės valdymo, pamokos planavimo bei kitų dalykų. Dalyviai mokėsi anglų kalbos, CV rašymo, darbo paieškos ir interviu metodų. Tai pagerino jų įsidarbinimo galimybes Jungtinėje Karalystėje.

Europiniai Partnerysčių projektai:

2009 metais DCR bendradarbiavo su Europos Sąjungos šalių specialiųjų ugdymo poreikių institucijomis.

Projekto tikslas buvo pagerinti teikiamą ugdymą sutrikusios klausos vaikams ir jaunuoliams, pasitelkiant integruotą IKT programą. Projekte „Kurčius vaikus mokančių mokytojų IKT kompetencija“ dalyvavo DCR (JK), Latvijos universitetas (Ryga, Latvija), Tyrimų akademija ir kompiuterinių technologijų institutas (Graikija), Munkholm projektų centras (Danija), Masaryk universitetas (Brno, Čekijos Respublika), Patras universitetas (sutrikusios klausos studijų institutas) (Graikija) ir Sutrikusios klausos vaikų mokykla (Latvija). Rezultatai buvo pavišinti spaudoje, pateikti CD laikmenose ir pristatyti seminarų metu.

Organizacija įgyvendino Grundtvig mokymosi partnerysčių projektą „Neformalus mokymas ir psichosocialinė terapija slaugytojams bei asmenims, prižiūrintiems neįgaliuosius“. Projekto metu buvo teikiami mokymai ir parengtas bei išspausdintas mokymo vadovas. Mūsų projekto partneriai: Abant Izzet Baysal universitetas (Bolu, Turkija), S.C Training Cons 2005 S.R.L. (Rumunija), FASE.net (Ispanija), Altrimondi (Italija) ir Adastra Cymru Ltd. (Jungtinė Karalystė).

UAB „Be-Ge Baltic”, Lietuva

Šilutės pl. 79, LT-94101 Klaipėda, Lietuva

<http://balt.be-ge.se/>

Kontaktinis asmuo: Direktorė Vaida Šapokienė

El. paštas: baltic@be-ge.se , www.be-ge.lt

„Be-Ge Baltic“, UAB, buvo įkurta 1995 metais kaip šeimos verslas. Šiuo metu įmonė priklauso Švedijos koncernui Be-Ge Företagen AB.

Pagrindinė įmonės veikla – pramoninis siuvimas bei dalinis ir galutinis komponentų surinkimas pagal klientų užsakymus. Įmonė siuva užvalkalus, apvelka ir surenka minkštąsias dalis, skirtas transporto priemonėms, biuro, auditorijų kėdėms, transporto priemonių interjero dalims, neįgaliųjų vežimėliams, baldams ir t. t.

Nuo 2003 metų „Be-Ge Baltic“, UAB, yra sertifikuota pagal kokybės vadybos sistemą ISO 9001 ir aplinkos apsaugos vadybos sistemą ISO 14001.

100 procentų įmonės produkcijos yra eksportuojama į Skandinaviją ir Didžiąją Britaniją. Šiuo metu įmonėje dirba 70 darbuotojų.

Bendrovė bendradarbiauja su Klaipėdos siuvimo ir paslaugų verslo mokykla, kuri suteikia galimybę įmonei įdarbinti darbuotojus, turinčius profesinį išsilavinimą. Šiuo metu įmonėje dirba apie 40 profesionalių siuvėjų ir 8 sukirpėjos, kurių patirtis ir žinios leidžia įmonei teikti paslaugas pagal aukščiausius standartus.

I. BENDRAVIMAS

1.1. Klaipėdos siuvimo ir paslaugų verslo mokykla, Lietuva

Bendravimas yra reikšminga mokymo dalis. Mokytojų ir mokinių tarpusavio santykiai lemia mokymo rezultatus. Bendravimas yra ypač svarbus mokant kurčiuosius ir sutrikusios klausos asmenis, kurių žinios apie pasaulį yra ribotos dėl jų negalios. Kurčiuosius mokantys mokytojai yra girdintys asmenys ir dauguma jų nemoka gestų kalbos, todėl teorinių ir praktinių užsiėmimų metu mokytojams padeda gestų kalbos vertėjai, surdopedagogas.

Mokyklos požiūris

Mokyklos vadovai skiria daug dėmesio, siekdami integruoti kurčiuosius mokinius į mokyklos gyvenimą ir pagerinti mokyklos bendruomenės kurčiųjų ir girdinčiųjų asmenų tarpusavio supratimą. Įprasta, kad mokyklos švenčių metu kurtiesiems mokiniams plojama, naudojant gestų kalbos ženklus (kai šventėse dalyvauja kurtieji mokiniai). Girdintieji ir kurtieji mokiniai, gyvenantys mokyklos bendrabutyje, turi galimybę bendrauti vieni su kitais. Kasmet mokykloje pažymima Kurčiųjų diena. Šiuos renginius organizuoja mokyklos kurtieji ir neprigirdintieji mokiniai, jų metu mokyklos bendruomenė mokoma paprastų gestų kalbos frazių. Tai didelis mokyklos surdopedagogo indėlis.

Šiais metais Kurčiųjų dieną buvo įgyvendinta idėja praplėsti mokyklos bendruomenės žinias apie kurčiuosius. Ant visų mokyklos durų buvo prikabintos informacinės skrajutės. Tikimės, kad ši informacija galėtų būti naudinga ir šių Rekomendacijų skaitytojui. Žemiau pateiktas visas informacijos turinys.

„Ar žinote, kad...

- ...daug žymių asmenų buvo kurtieji, pavyzdžiui, poetas Pjeras de Ronsaras, Viktoras Hugo, parašęs „Paryžiaus katedrą“, italų dailininkas Antonijus Stanioli, prancūzų skulptorius Desenas, filosofas Ž. Ž. Ruso. Bethovenas apkurtęs parašė Devintąją simfoniją.

- ...pirmą kartą kurčiųjų kultūra, kaip tikroji kultūra, buvo pripažinta 1965 m. Tai įvyko vos daugiau kaip prieš keturiasdešimt metų. Kurčiųjų kultūrą pasauliui pristatė William Stokoe, Carl Croneberg ir Dorothy Casterline, kurie parašė Amerikos gestų kalbos žodyną ir pateikė informacijos apie klestinčią Kurčiųjų kultūrą.

- ...nuo 1951 m. rugsėjo paskutinį sekmadienį visame pasaulyje švenčiama Pasaulinė kurčiųjų diena. Šią dieną skatinama spręsti kurčiųjų integracijos į visuomenę problemas.

- ... Lietuvos kurčiųjų draugijai šiuo metu priklauso apie 9 tūkst. kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų, nors tokių asmenų su klausos negalia yra daugiau.

- ... iš pasaulio kurčiųjų vasaros olimpiados, vykusios šiais metais liepos 25-rugpjūčio 4 dienomis, Lietuvos kurtieji sportininkai parsivežė 4 aukso, 5 sidabro ir 4 bronzos medalius.

- ...šiais metais Lietuvos kurčiųjų krepšinio rinktinė pasaulio kurčiųjų vasaros olimpiadoje liepos 25-rugpjūčio 4 dienomis iškovojo aukso medalius.

- ...kurtieji renka savo Mis. Šiais metais liepos mėn. vyko tarptautinis kurčiųjų Mis ir Misterio grožio konkursas. Dalyvavo ir Lietuvos atstovė Laura Martinkutė. Tarptautinis Mis kurčioji titulas atiteko Brazilijos atstovei, o Misterio – vaikinui iš Meksikos.

- ... Lietuvoje egzistuoja kurčiųjų mėnraštis „Akiratis“, kuriame pateikiamos švietimo, kultūros bei medicinos kurčiųjų gyvenimo aktualijos.

- ... Klaipėdos mieste yra mokykla, kurioje mokosi kurti ir neprisigirdintys vaikai – Klaipėdos Litorinos mokykla.

- ..kurtieji turi savo kalbą, vertybes, elgesio taisykles ir tradicijas.

- ...gestų kalba, kaip ir bet kuri kita kalba yra tikra kalba – kad ji turi savo struktūrą, gramatiką ir sintaksę, skirtingą nuo lietuvių kalbos.

- ...kiekviena šalis turi savo gestų kalbą. Lietuvoje yra lietuvių gestų kalba, Latvijoje – latvių gestų kalba ir pan.

- ... gestų kalba kurtiesiems yra gimtoji kalba, o lietuvių kalba jiems yra užsienio kalba, dėl to jiems gali būti nemažai nesuprantamų žodžių.

- ...kurtieji prašo nesityčioti iš jų gimtosios gestų kalbos.

- ...egzistuoja tarptautinė gestų kalba, kuria visų šalių kurtieji bendrauja susitikę per sporto varžybas, tarptautinius seminarus, mokymus, šventes.

- ...girdintis vaikas, mokomas kalbėti gestais ir šnekėti iki 2 metų, gauna ir moka daug daugiau žodžių, nei tas, kuris vartoja tik šnekamąją kalbą.

- ...kurčiųjų kultūroje nelaikoma nemandagu žiūrėti į žmogų. Tiesą sakant, nemandagu yra nežiūrėti. Jei kas nors kalba su jumis gestų kalba, labai nemandagu nutraukti akių kontaktą.

- ... kurčiųjų kultūroje susipažįstant naudojamas pilnas vardas. Kurtieji taip pat vienas kito pasiteirauja informacijos apie tai, iš kur jie kilę, kokiame mieste išaugo, kokioje mokykloje mokėsi, kokiame bendrabutyje gyveno ir pan. Kurčiųjų bendruomenė yra labai maža, todėl jau susipažindami kurtieji stengiasi išsiaiškinti, ar turi bendrų pažįstamų ir pan.

- Bendraudami su sutrikusios klausos asmeniu:

- Sužinokite, kaip žmogui patogiau bendrauti (gestų kalba, užrašai), nes ne visi kurtieji gerai skaito iš lūpų. Skaitymas iš lūpų įmanomas tada, kai kalbantysis stovi priešais, veidu į kurčiąjį ir yra tinkamas apšviestas (nestovėkite nugara į langą). Kalbėdami išlaikykite akių kontaktą.

- Bendraujant su kurčiuoju, kalbėdami neužsidenkite burnos, nevalgykite ir nekramtykite kramtomosios gumos. Burnos ir lūpų judesiai neprigirdinčiam žmogui turi būti matomi.

- Prieš pradėdami kalbėti su sutrikusios klausos žmogumi įsitikinkite, kad atkreipėte jo dėmesį.

- ...Pirštų abėcėlė vadinama daktiliu.

- ...kai nebuvo mobiliųjų telefonų ir SMS žinučių, kurtieji galėjo bendrauti su savo kurčiais draugais tik laiškais arba betarpiškai. Tačiau ir šiandien jie stengiasi kuo labiau išnaudoti laiką, kurį praleidžia su savo draugais: susitikę gali praleisti kartu ištisas valandas, dažnai išsiskiria labai vėlai; kurtiesiems labai įprasti ilgi atsisveikinimai.

- ...norėdami atkreipti kurčio žmogaus dėmesį, nešaukite, juk jis negirdi. Geriausiai mostelėti ranka ar paliesti petį.

- ...asmenis su sutrikusia klausa vadiname KURČIAIS ar NEPRIGIRDINČIAIS. Juos žeidžia vis dar vartojamas pasenęs terminas – kurčėbylys.

- ... kurčiųjų kultūroje yra tam tikros „protokolo“ taisyklės, kurios skiriasi nuo to, kas laikoma socialiai priimtina. Pavyzdžiui, girdinčiųjų kultūroje restorano patarnautojas neturi liesti kliento, o Kurčiųjų kultūroje visai priimtina, kad padavėjas paliestų kliento petį, norėdamas atkreipti dėmesį.

- ... kurčiųjų kultūros pavyzdys – išeidamas iš kambario kurtysis žmogus praneša esantiems kambaryje, kad jis išeina – net jei trumpam, į vonią. Girdintiems tai gali pasirodyti prastas skonis, tačiau tam yra praktinė priežastis – tiesiog likusiems nereiks ieškoti, kurgi vienas iš jų dingio.

Bendravimo su kurčiaisiais ir neprigirdinčiaisiais mokiniais ypatumai

Bendravimą su sutrikusios klausos asmenimis apsunkina įvairūs aspektai.

- ✓ Priimant ir perduodant informaciją, labai svarbūs yra rašytiniai šaltiniai.
- ✓ Sutrikusios klausos asmuo turi kur kas daugiau matyti.
- ✓ Ta informacija, kurios kurtysis nepastebi akimis, lieka nepriimta ir nesuprasta.
- ✓ Rašytinė kalba vaidina didžiulį vaidmenį.
- ✓ Labai svarbu žinoti savo mokinių klausos netekimo laipsnį, nes nuo to priklauso bendravimas.

Nuolat kalbantis su mokytojais, stebint pamokų metu kurčiuosius ir neprigirdinčiuosius mokinius, atlikus jų apklausas, galima pasidalinti patirtimi ir pakalbėti apie rekomendacijas mokytojams, kaip sėkmingiau dirbti ir bendrauti su kurtumo negalią turinčiais mokiniais.

- Galima bendrauti sakybine kalba, tačiau kurtiesiems lengviau bendrauti yra lietuvių gestų kalba. Bendravimą palengvina ir rašytinė kalbos forma. Žinoma, itin svarbią vietą užima vertėjas. Tačiau jis yra tarpininkas. Mokiniai labai džiaugiasi, kai mokytojas moka lietuvių daktilinę abėcėlę. Suprantama, kad pamokos nepavyks išaiškinti tik daktilijuojant. Tačiau pats mokytojas turėtų susikurti gerą, atvirą bendravimo stilių ir atmosferą. Aišku, tam reikalingos specialios žinios, įgūdžiai, geranoriškumas, kantrybė. Mokytojo kalba, bendraujant su kurčiuoju mokiniu, turėtų būti aiški, suprantama, normalaus tempo, natūralios artikuliacijos. Labai svarbu laikytis bendrinės kalbos normų. Verta žinoti, kad, užsienio mokslininkų duomenimis, maždaug 20% sutrikusios klausos mokinių turi ir kitų sutrikimų: regėjimo sutrikimų, ribotą intelektą, dėmesio sutrikimų, disleksiją ar disgrafiją, silpną atmintį ir įvairių kitų negalių.

- Kurčiųjų kultūroje bendravimas įmanomas tik akių kontaktu. Taigi „kalbėjimas priešingais tikslais“, taip dažnai praktikuojamas net to nesuvokiant girdinčiųjų pasaulyje, retai egzistuoja tarp kurčiųjų. Tiesioginis akių kontaktas ir veido išraiška mums pasako, ar pašnekovas

mus supranta, ar jis yra susidomėjęs mumis, ar priešingai - nuobodžiauja. Akių kontaktas turi būti atkurtas kiekvieno pokalbio pradžioje. Jei jūs pokalbio eigoje nusukate akis nuo kurčiojo, tai laikoma nemandagiu ir net įžeidžiančiu veiksniu.

- Kurti žmonės kompensuoja klausos pojūčio trūkumą išskirtiniu stebėjimo gebėjimu.
- Yra keletas būdų atkreipti kurtumo negalią turinčio žmogaus dėmesį: patapšnoti žmogų ranka, iš toli pamojuoti, belsti į stalą, tautkšėti kojomis arba – esant didelei grupei žmonių – įjungti ir išjungti šviesą.
- Ženklų kalboje nėra jokios mandagaus kreipinio formos, todėl mokytojui sakoma „Tu“. Nesąmoningas vadinimas vienas kitą vardais palengvina spontanišką bendravimą. Taigi kurti žmonės baigdami pokalbį dar labai ilgai kalbasi tarpusavyje ir atsisveikinimas tampa nesibaigiančiu procesu. Tai būtina, kad kurtieji vėl save paruoštų grįžimui į savo pasaulį.

Vertingą informaciją pateikė mokytojai, mokantys kurčiuosius ir sutrikusios klausos mokinius. Ši asmeninė patirtis pateikta žemiau:

Aina, interjero projektavimo mokytoja:

„Į mokyklą ateina įvairaus išsivystymo lygio kurtieji. Tik nedaugeliui būdinga pakankama motyvacija mokytis. Dažniausiai jie sako „neįdomu“, „nemoku“, „nenoriu“. Daugelis kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų neturi išugdytos disciplinos, pagarbos mokytojui, gestų kalbos vertėjui, kurie juos moko ar padeda. Pastebėjau, kad šiems mokiniams būdinga nuo mažens atsiradusi nuostata, kad jie yra kitokie ir jais reikia rūpintis.

Kurtieji jautriai reaguoja, jei prisilieti prie jų daiktų, pvz. kai paimu pieštuką, trintuką, norėdama parodyti, kaip reikia piešti.

Kalbant apie bendravimą, kurtieji ir neprigirdintieji per laiką pripranta prie mokytojo ir sugeba suprasti iš lūpų. Būdami tarp girdinčiųjų, jie ne visi nori, kad su jais būtų kalbama gestų kalba. Kai kurie stengiasi patys kalbėti ir skaityti iš lūpų, taip jausdamiesi tolygūs su girdinčiais. Bendravimo tarpusavyje jiems trūksta, turbūt todėl per pamokas mokiniai daug plepa tarpusavyje apie nereikšmingus dalykus.

Mokytojos rekomendacijos, kaip bendrauti su kurčiaisiais ir neprigirdinčiaisiais:

- susitikus būtina pasisveikinti draugiškai apsikabinus;
- prieš pradėdant kalbėti, atkreipiamas kurčiojo dėmesys (lengvai trinktelint ranka per stalą ar treptelint koja į grindis, paliečiant petį);
- per pamokas mokytojas ir gestų vertėjas turi stovėti greta, kad matytųsi, jog jis verčia tai, ką mokytojas sako;

- atstumas tarp kalbančiųjų turėtų būti ne mažiau kaip metras, abiejų veidai tame pačiame lygyje;
- neatsistojama nugara į šviesos šaltinį;
- kalbant žiūrima tiesiai į pašnekovą, nenuleidžiant galvos, nelinguojant pagal žodžių taktą;
- burna neuždengiama knyga, nosine ar ranka;
- nesišypsoma, nesijuokiam, nevaikštoma po kambarį;
- kalbama lėtai, aiškiai, bet natūraliai, neišsižiojant nenatūraliai plačiai, perdėtai neartikuliuojant lūpomis, neskiemenuojant ir netęsiant žodžių;
- svarbi mokytojo veido išraiška (jei susirūpinęs, kurtieji gali pagalvoti, kad mokytojas ant jų pyksta);
- reikalingas bendravimas su tėvais, nes jie turėtų kuo dažniau aptarti mokinio galimybes, pasiekimus, savijautą.“

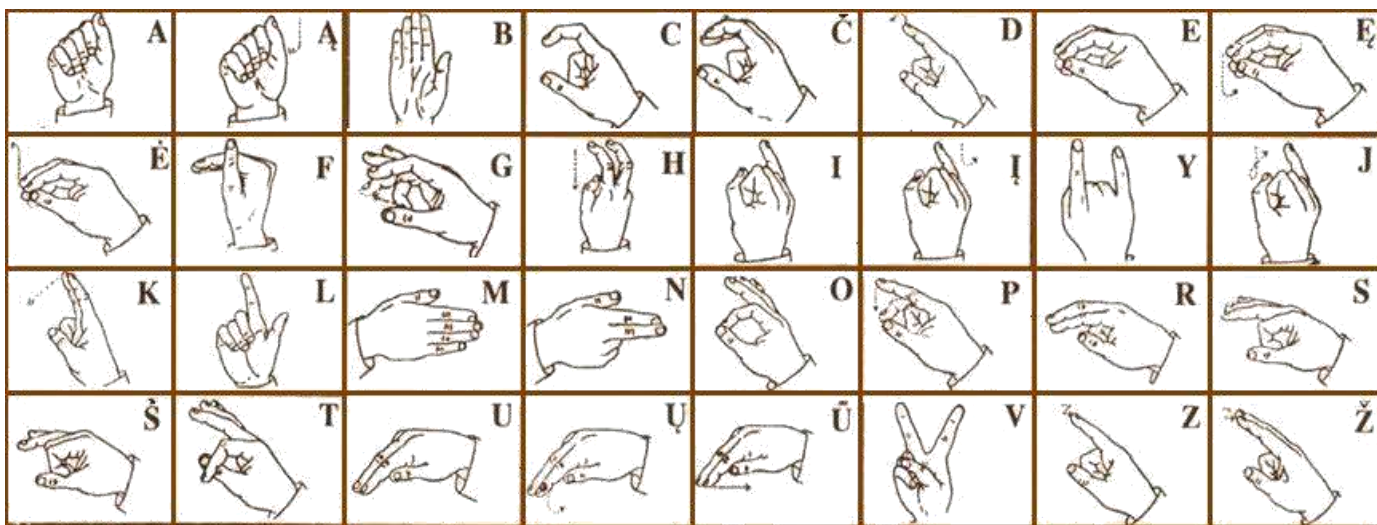

Žydra, kalbos kultūros ir specialybės kalbos mokytoja:

„Dirbdama su kurčiaisiais daugiau kaip penkerius metus, aš supratau, kad, norint suprasti kurčiųjų gyvenimą ir jų problemas, pirmiausia reikia įsigilinti į jų gyvenimą.

Ženklų kalba yra glaudžiai susijusi su kurčiųjų kultūra. Dirbdama supratau, kad norint suprasti kurčiųjų gyvenimą ir jų problemas, pirmiausia reikia įsilieti į jų pasaulį.

Kartu su mokiniais parengėme lankstinuką girdintiesiems su patarimais, kaip reikėtų bendrauti su kurčiaisiais, o kitoje pusėje – lietuviška daktilinė abėcėlė. Kurtieji labai norėtų, kad girdintieji mokėtų nors kelis gestus ar abėcėlę (lankstinukas pridedamas).

PATARIMAI

- *kurtieji prašo nesityčioti iš jų gimtosios (gestų) kalbos.*
- *tai nėra rankomis rodoma lietuvių kalba, o savas gramatines taisykles turinti, turtinga, visavertė kalba. Ypač gražios yra kurčiųjų pasakos, labai įdomūs juokai.*
- *prieš pradėdami kalbėti įsitikinkite, kad žmogus yra pasirengęs jūsų klausytis;*
- *net jei kartu su kurčiuoju yra vertėjas, vis tiek kalbėdami kreipkitės į jį patį;*
- *atsisėskite ar atsistokite tiesiai priešais žmogų, neužsidenkite veido; kalbėkite aiškiai, bet nerėkite;*
- *nekalbėkite per greitai, bet ir ne per daug lėtai;*
- *nevirtokite pernelyg paprastų žodžių, nekalbėkite taip, tarsi žmogus būtų visiškai neišmanėlis, bet venkite ir žargono, kurį gali būti sunku suprasti;*
- *kalbėdami naudokite ir neverbalią komunikaciją (gestus, veido mimiką ir t.t.); jei to nepakanka, pasitelkite rašytines priemones;*
- *pasitikrinkite, ar aiškiai kalbėjote.*

www.unriis.lt, www.spreadthesign.com – čia galima rasti daug naudingos informacijos ir pasimokyti gestų.“

Diana, ekonomikos ir verslo pagrindų mokytoja:

„Nereikia daug pastangų, norint atkreipti kurčiųjų dėmesį pamokos pradžioje - užtenka klasės priekyje tyliai pastovėti ir palaukti ir jiems to užtenka. Aiškindama pamoką rankas stengiuosi laikyti už nugaros.

Būna pamokų, kai vertėjai negali dalyvauti. Tuomet tenka pasikliauti žinomais gestais: kokį knygos puslapį atsiversti, ką skaityti, o ką užsirašyti, ar yra klausimų ir pan. Taip pat galima ir susirašinėti. Situacija yra lengvesnė, jei grupėje yra silpnai girdintis mokinys - tuomet jis nesudėtingus, trumpus sakinius išverčia draugams. Tokioje situacijoje mokinys pasijaučia reikšmingas, labai įdėmiai klausosi ir stengiasi man pagelbėti.“

Irena, interjero apdailos medžiagų ir technologijų mokytoja:

„Prieš ketverius metus pradėjau bendrauti su kurčiaisiais ir neprigirdinčiais.

Sunku nusakyti tą jausmą, kai įėjau į klasę, kurioje susirinkę nemažai žmonių, bet nesigirdi jokio triukšmo...

Greitai pastebėjau, kad kurtieji gana jautriai reaguoja į nesėkmes. Gamybinės praktikos metu viena mokinė blogai nuglaistė paviršių. Aš jai parodžiau ir pasakiau, kas yra blogai. Ji pradėjo verkti. Pasakiau, kad nieko tokio, mes šitą darbą pataisysime. Daugiau problemų nebeturėjome.

Pastebėjau, kad supratimo jie ieško pirmiausia tarp „savų“, o tik paskui kreipiasi į „girdinčiųjų pasaulį“.

Vilomena, kaligrafijos ir interjero projektavimo mokytoja:

„Bendravimas pamokose daugeliu atvejų priklauso nuo paties mokytojo iniciatyvos ir pedagoginių bei psichologinių aspektų. Tai vaikai, kurie labiau nei kiti jaučia pedagogo emocijas ir jo nuotaikas. Jie puikiai supranta, jaučia, kada mokytojas kalba su juo pakeltu tonu, piktas. Emocijos yra labai svarbu bendraujant su kurčiaisiais. Svarbu mokėti bent kelis gestus, kuriais galima mokinį pagirti arba parodyti jiems dėmesį. Tokiu atveju mokinys daug geriau ir dirbs pamokoje“.

1.2. St. Mary's School for Deaf Girls, Cabra, Airija

Kurčiųjų mokinių patiriami bendravimo sunkumai

Didžiausi sunkumai, kuriuos patiria kurtieji mokiniai, yra susiję su kalba ir bendravimu. Kurtumas, pasireiškęs nuo ankstyvos vaikystės, yra rimta sutrikusio bendravimo ir kalbos vystymosi priežastis, kuri ir toliau daro įtaką kognityviniam vystymuisi bei mokymosi pasiekimams ir, žinoma, įsidarbinimo galimybėms. Taigi kalbos įsisavinimo ir bendravimo tobulinimo sistema yra pagrindinis mokymo ir mokymosi aspektas kurčiųjų ugdyme.

Istorinė perspektyva

Formalusis valstybinis kurčių vaikų ugdymas buvo pradėtas 18 amžiuje. Europos kurčiųjų mokyklų steigėjai diegė skirtingus bendravimo metodus.

„Prasidėjo metodų kova tarp gestų kalbos sisteminio naudojimo šalininkų ir tų, kurie pasisakė už kalbos, kalbos skaitymo bei išlikusios klausos be gestų naudojimą kaip bendriausią sprendimą.“

(Lang, Marschark et al., 2003, p.13)

Per vėlesnius šimtmečius atlikti tyrimai ir tobulinimai nedaug padarė vienijant priešingas stovyklas. Dabartiniai tyrimai, esantys literatūroje ir praktikoje, rodo, kad šie du skirtingi požiūriai išlieka. Daugelis ugdymo specialistų ir toliau teigia, kad kurčių vaikų ugdymas yra neatsiejamai susijęs su sakinės kalbos vystymu ir naudojimu, tačiau kiti mokslininkai yra įsitikinę, kad kurčių vaikų ir suaugusiųjų bendravimo poreikiai yra susiję su bendravimu naudojant gestų kalbą.

Per kelis pastaruosius dešimtmečius kurčių vaikų sakinė kalba tapo vis labiau priklausoma nuo technologijų (ypač kochlearinių implantų) ir geresnio akustinės fonetikos supratimo bei kalbos įsisavinimo.

Bendravimo metodai, naudojami mokant kurčius mokinius

Oralizmas

Iki 1880 metų daugelis kurčiųjų ugdytojų pasisakydavo už gestų kalbą, tačiau po 1880 m. Milano konferencijos, žinomiausio ir daugiausiai minimo kurčiųjų ugdymo kongreso, žodinis metodas tapo vyraujančiu kurčiųjų ugdymo metodu. Oralizmą Airijoje 20 a. septintajame dešimtmetyje įvedė Dominikonų seserys (Griffey, 1994). Žodinio metodo ideologinis pagrindas yra tai, kad verbalinis bendravimas, ypač kalba ir skaitymas iš lūpų, yra socialinio apsikeitimo dominuojantis būdas, ir tai yra priemonė, leidžianti kurčiam asmeniui integruotis į girdinčiųjų bendruomenę. Oralizmas yra kalbos naudojimas jos sakinės forma, kaip ją naudoja girdintieji žmonės. Klausos nervo lavinimas yra pagrindinis šio metodo aspektas, nes stengiamasi vaiką skatinti naudoti likusią klausą.

Totalinė komunikacija

Totalinė komunikacija yra filosofija, skatinanti įvairių sąveikos būdų (pvz., gestų, gestikuliacijos, kalbos skaitymo ir likusios klausos naudojimo) derinį naudojimą, siekiant suprasti bendravimą. Vaiko poreikiai yra lemiamasis veiksnys. Pagal juos teikiamas pirmumas tam tikriems

elementams ugdymo kontekste. Totalinė komunikacija yra daugiausiai naudojamas bendravimo metodas kurčiųjų specialiojoje ugdymo aplinkoje.

Gestų kalba

Gestų kalba nėra tarptautinė kalba. Iš tikrųjų gestų kalbos yra tiek pat skirtingos, kaip ir sakininės kalbos, nors kai kurios gestų kalbos turi panašią struktūrą. Kiekviena šalis turi savo atskirą ir savitą gestų kalbą.

Airių gestų kalba

Airių gestų kalba yra vietinė Airijos kurčiųjų bendruomenės kalba. AGK skiriasi nuo anglų gestų kalbos tuo, kad ji yra vizualinė kalba su savita gramatika bei leksika ir neturi rašytinės formos. AGK turi savo sintaksę ir morfologiją. Kalbos artikuliavimo organai (rankos, veido išraiška, viršutinė kūno dalis) atlieka gramatinio žymeklio funkcijas. Daugeliui kurčiųjų yra lengviau bendrauti gestų kalba, kurią laiko pagrindiniu dalyku savo kultūroje. Yra labai nedaug kurčių vaikų, gimusių kurčių tėvų šeimose, kurie moka tik AGK. „Devyniasdešimt procentų (90%) kurčių vaikų yra gimę girdinčių tėvų šeimose ir paprastai tai yra vienintelis gimęs kurčias vaikas, o kiti vaikai yra girdintys“ (Matthews, 1996, p.17).

 IRISH SIGN LANGUAGE ALPHABET

A	B	C	D	E
F	G	H	I	J
K	L	M	N	O
P	Q	R	S	T
U	V	W	X	Y
				Z

Irish Deaf Society
30 Blessington Street
Dublin 7
Tel: 018601878 Fax: 01-8601960 Minicom: 01-8601910
Email: info@irishdeafociety.ie www.irishdeafociety.ie

Gestų kalbos dvikalbystė

Gestų kalbos dvikalbystė yra kurčių vaikų ugdymo būdas, pagal kurį naudojama ir kurčiųjų bendruomenės gestų kalba, ir sakytinė bei rašytinė girdinčiųjų bendruomenės kalba. Dvikalbystė susiduria su sunkumais, susijusiais ir su oralizmu, ir su totalinės komunikacijos nuostatomis, teigiančiomis, kad negalima siūlyti kurčiam vaikui žodinės kalbos kaip pirmosios kalbos. Dvikalbystės šalininkai mano, jog yra nemoralu kurčiams vaikams stengtis įsisavinti sakytinę kalbą, esant klausos gebėjimo trūkumui, ir tiki, kad vizualinė kalba, kuri, jų tvirtinimu, yra gimtoji kurčiųjų kalba, turėtų būti pirmoji kalba kurčiams vaikams. Dvikalbystės atstovai palaiko verbalinės kalbos tikslą, tačiau tik kaip antrosios kalbos.

Kurčiųjų kultūra

Matthews (1996, p.16) apibūdina kurčiuosius kultūriniu požiūriu kaip asmenis, jaučiančius pasididžiavimą gimtąja gestų kalba, kuria jie perteikia savo kasdienes mintis, idealus, istoriją, tautines tradicijas, poeziją, dramą, aukštąjį mokslą, politiką, religiją ir daugybę kitų dalykų. Identifikuojant save kaip kultūrinę grupę, kurčiųjų grupėje labai svarbu dalintis bendra patirtimi, todėl tokios etiketės, kaip „*kurtumo laipsnis*“ nėra priimtinos. Kurčiųjų bendruomenė kritiškai žiūri į tuos švietimo atstovus, kurie mato savo vaidmenį, mokant kurčius vaikus kalbėti, skaityti iš lūpų ir naudoti likusią klausą tam, kad šie vaikai būtų kuo „*normalesni*“ žmonės. Būdami kurčiųjų bendruomenės su savo savita kalba ir tradicijomis nariai, kurčiųjų kultūros aktyvistai Airijos kurčiųjų bendruomenėje siekia vienodo pripažinimo kaip ir kitos kultūrinės mažumos. Atsižvelgiant į tai, vykdoma kampanija, kad AGK būtų pripažinta kaip trečioji Airijos valstybės oficiali kalba.

Audiologinė samprata

Apkurtimo tipai

Apkurtimą plačiąja prasme galima sugrupuoti į du pagrindinius tipus, vadinamus kondukciniu klausos sutrikimu ir neuosensoriniu klausos sutrikimu. Abu apkurtimo tipai gali būti arba įgimti, kai asmuo gimsta su tokiu sutrikimu, arba įgyti, pavyzdžiui, dėl ligos arba sužalojimo.

Kondukcinis apkurtimas

Kondukcinis apkurtimas atsiranda, kai tinkamai nefunkcionuoja išorinė arba vidurinė ausis, taip atsirandant sunkumams perduoti garsą į sraigę. Šį apkurtimo tipą paprastai galima sumažinti arba pašalinti medicininės ir/arba chirurginės intervencijos būdu. Tai daugiausiai pasitaikantis apkurtimo tipas, kurį gali sukelti:

- sieros užsikimšimas ausies kanale
- svetimkūnis ausies kanale
- pratrūkęs ausies būgnelis
- ausies sudėtinių dalių deformacijos
- ausies kanalo nebuvimas arba užblokavimas
- infekcijos, kurios sukelia skysčių atsiradimą vidurinėje ausyje (eksudacinis otitas).

Eksudacinis otitas gali sukelti laikiną kurtumą ir gali natūraliai išnykti. Tačiau, tokiai būklei išliekant, paprastai reikalinga chirurginė intervencija, kurios metu įvedamas vamzdelis vidurinės ausies ventiliavimui.

Neurosensorinis apkurtimas

Neurosensorinis apkurtimas atsiranda dėl sraigės arba klausos nervo defekto ir paprastai yra nuolat. Garsui praeinant pro vidinę ausį, sraigės mažytės plaukuotosios ląstelės paverčia garso bangas į elektrinius signalus. Šie signalai keliauja per klausos nervą į smegenis. Daugelį neurosensorinio apkurtimo atvejų sukelia sraigės pažeidimas arba jos plaukuotųjų ląstelių žuvimas. Šis apkurtimas gali atsirasti dėl:

- infekcijų (pvz.: meningitas);
- vaikų ligų (pvz.: kiaulytė, tymai);
- ligų, kuriomis serga motina nėštumo metu (pvz.: raudonukė);
- paveldimumo;
- ototoksinių vaistų;
- galvos sužalojimo;
- didelio triukšmo;
- klausos nervo pažeidimo.

Pasireiškiant tiek kondukciniam, tiek neurosensoriniam tipui, klausos sutrikimo būklė apibūdinama kaip mišrus apkurtimas.

Apkurtimo laipsniai

Kai kurie asmenys girdi normaliai viena ausimi, esant silpnai klausai arba visai negirdėdami kita ausimi. Tai vadinama vienpusiu apkurtimu. Dvipusis apkurtimas atsiranda, kai klausos sutrinka abiejose ausyse. Žemiau esančioje lentelėje pateikta skirtingų apkurtimo laipsnių klasifikacija. Normaliai klausai paprastai būdingas 0 – 20 dB intervalas.

Silpnas apkurtimas	20 – 40 dB
Vidutinis apkurtimas	41 – 70 dB
Stiprus apkurtimas	71 – 95 dB
Visiškas apkurtimas	> 95 dB

Klausos aparatų technologijos

Skaitmeniniai klausos aparatai

Skaitmeniniai klausos aparatai gali būti nešiojami už ausies (UA), ausyje arba kanale. Klausos aparatai, kuriuos nešioja vaikai, paprastai yra UA nešiojami klausos aparatai. Nors skaitmeninių klausos aparatų stiliai gali skirtis, jie turi tuos pačius sudėtinius elementus ir veikimą.

Skaitmeninis klausos aparatas

Garsas įeina į klausos aparatą per mikrofoną ir yra konvertuojamas į elektrinį signalą. Stiprintuvas sustiprina šį signalą. Skaitmeniniuose klausos aparatuose yra skaitmeniniai signalo procesoriai, panašūs į minikompiuterius, kurie toliau apdoroja signalą. Siekiant pritaikyti žmogaus apkurtimo laipsnį pagal skirtingus dažnius, procesorių galima programuoti.

Skaitmeniniai klausos aparatai gali automatiškai priderinti išeinančio signalo garsą taip, kad jis būtų tinkamo garsumo šio aparato naudotojui. Kai kurie skaitmeniniai klausos aparatai gali automatiškai sumažinti grįžtamąją informaciją.

Easi – Com klausos stiprintuvas: Tai yra nepakeičiamas aparatas, naudojamas kurčio asmens komunikacijai. Jis sukurtas taip, kad sumažintų foninio garso trukdžius ir sustiprintų kalbančiojo asmens balso garsumą klausytojui.

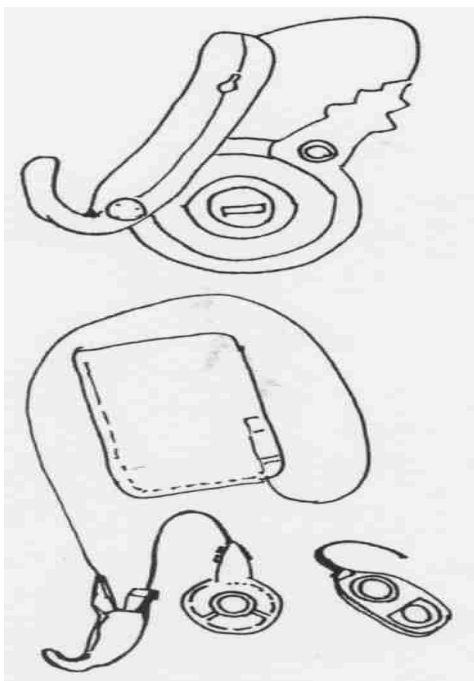
Vocaflex: Maža lengva komunikacijos priemonė, kuriai naudojamos brūkšninių kodų technologijos, esančios ant magnetinės pridamos klaviatūros (išmaniosios kreipiančiosios), kad būtų galima užtikrinti greitas kalbos/žinučių galimybes.

Radio priemonės: Daugelis kurčių vaikų mokykloje naudoja radio priemones, kuriomis pasirūpina Airijos sveikatos apsaugos ministerija (SAM). Aprūpinimas radio priemonėmis gali būti įtrauktas į vaiko Specialiųjų mokymosi poreikių paraišką.

Daugelis radio priemonių yra žinomos kaip „individualios sistemos“. Jos naudojamos kartu su vaiko klausos aparatais arba kochleariniais implantais. Visose radio priemonėse yra dvi pagrindinės dalys: siųstuvas ir imtuvas. Mokytojas turi siųstuvą. Mikrofonas priima mokytojo balsą, o toliau garsas perduodamas radio bangomis į imtuvą. Kurčias vaikas turi imtuvą. Jis priima radio signalą iš siųstuvo ir konvertuoja jį į garsą, kurį sustiprina vaiko klausos aparatas arba implantas. Yra ir kitų panašių priemonių.

Kochleariniai implantai

Kochlearinis implantas gali būti sudarytas tiek iš chirurginiu būdu implantuotų, tiek išorėje nešiojamų elementų. Jų tikslas yra užtikrinti prieigą prie sakytinės kalbos, ko negalima padaryti naudojant įprastines klausos priemones.

UA (už ausies) uždėta mikrofoninė klausos priemonė paima garsą iš aplinkos ir konvertuoja jį į elektrinį signalą.

Kalbos procesorius konvertuoja šį elektrinį signalą į skaitmeninį signalą.

Skaitmeninis signalas perduodamas per odą į vidinį prietaisą.

Imtuvas konvertuoja skaitmeninį signalą atgal į elektroninį signalą, kuris siunčiamas į elektrodinį prietaisą, esantį sraigėje, taip sustiprindamas klausos nervo pluoštus.

Klausos nervas perduoda šiuos elektrinius signalus į smegenis, kur jie atpažįstami kaip garsas.

Kochlearinis implantas ir procesorius

Ką reikia žinoti apie klausos aparatus

- Klausos aparatai neatstato normalios klausos.
- Kohleariniai implantai neatstato normalaus klausos lygio.
- Klausos aparatai geriausiai veikia tylioje aplinkoje, nes mikrofonas surenka visus garsus, įskaitant ir nepageidaujamus garsus.
- Klausos aparatai geriausiai veikia, kai kalbantysis yra arti klausytojo, paprastai vieno metro atstumu, nes girdimumas mažėja, didėjant atstumui nuo kalbėtojo (apie 6 dB kiekvienam atstumo padvigubėjimui).

St. Mary mokykloje atlikto tyrimo bendravimo klausimais analizė

Vykdamas šį projektą, St. Mary's School for Deaf Girls mokykloje buvo atliktas tyrimas bendravimo klausimais. Tyrimo metu buvo apklausti šiuo metu besimokantys mokiniai, mokytojai, nepedagoginis personalas ir buvę mokiniai, siekiant išsiaiškinti jų požiūrį į daugybę dalykų, susijusių su bendravimu, įskaitant jų pageidaujamus bendravimo metodus, bendravimo metu patiriamus sunkumus ir rekomendacijas naujiems darbuotojams.

Šiuo metu besimokančių mokinių apibūdinimas

Tyrimo dalyvavo keturiasdešimt mokinių nuo 12 iki 20 metų amžiaus, kurie pradėjo lankyti St. Mary's mokyklą, būdami nuo 5 iki 17 metų.

Daugiau kaip pusė (52.5%) apklaustų vyresnių nei pradinės mokyklos mokinių iki St. Mary's mokyklos lankė girdinčiųjų vaikų mokyklą. Šie mokiniai išvardijo daug priežasčių, dėl ko jie paliko girdinčiųjų mokinių mokyklą. Vyraujanti priežastis buvo sunkumai, susiję su bendravimu. Mokiniais, mokantis didelėse klasėse, buvo sunku suprasti mokytojus ir kitus mokinius. Kai kurie mokiniai jautėsi izoliuoti ir vieniši, turėjo labai mažai draugų. Jie nurodė, kad mokytojai kalbėjo per greitai, nauja kalba buvo nepakankamai aiški, todėl sunkiai suprantama. Pagrindinė priežastis, dėl kurios ši mokinių grupė perėjo į St. Mary's mokyklą, buvo ta, kad jiems reikėjo gestų kalbos. Daugelis mokinių, pirmą kartą atvykę į St. Mary's mokyklą, patyrė tam tikrus sunkumus, nes jie nemokėjo gestų kalbos.

Mokinių naudojami bendravimo būdai

Didžioji dauguma mokinių (95%), siekdami panaudoti savo išlikusią klausą, naudoja tam tikras sustiprinimo priemones (57% - klausos aparatus, 36% - kochlearinius implantus). Mokiniai mano, kad kochleariniai implantai ir skaitmeniniai klausos aparatai yra svarbūs veiksmingam bendravimui.

Nurodydami labiausiai naudojamą komunikavimo metodą, 68% mokinių pasirinko metodus, kurie buvo susiję su kalbėjimu, tačiau 32% mokinių pasirinko tik gestų kalbą.

Mokinių pageidaujamos mokymosi strategijos

Mokinių buvo klausama, kokią naudą teikia vaizdinių priemonių naudojimas, siekiant palengvinti komunikavimą. Didžioji dauguma (97%) mano, kad vaizdinės priemonės buvo labai naudingos arba ypač naudingos (vizualizatorių (11%) ir interaktyvios lentos (10.7%) naudojimas). Kitos nurodytos naudingos strategijos: mokytojo atliekamas demonstravimas ir mokymasis iš savo

bendraklasių. Daugelis mokinių nurodė pirmenybę mokymuisi, aktyviai dalyvaujant pamokoje (57.9%), kiti teikė pirmumą mokytojo aiškinimo stebėjimui (31%) ir DVD, plakatų, paveikslų bei knygų naudojimui (6%).

Mokinių pateiktos rekomendacijos

Mokiniai pasiūlė, kad nauji mokyklos darbuotojai, norėdami efektyviai bendrauti, turėtų:

- išmokti gestų kalbą;
- palaikyti akių kontaktą su kurčiu asmeniu;
- kalbėti lėtai ir aiškiai, bet ne per lėtai;
- turėti žinių apie kurčiuosius, jų kultūrą ir bendravimo įgūdžius;
- esant problemai, susijusiai su bendravimu, informaciją reiktų užrašyti arba atsiųsti žinutę mobiliuoju telefonu;
- būti kantriems.

Buvusių mokinių rekomendacijos

56% buvusių mokinių, kurie dalyvavo tyrime, baigę mokyklą įstojo mokytis į kolegiją. Daugelis iš jų (89%) patyrė bendravimo sunkumų kolegijoje ir darbo vietose.

Buvę mokiniai nurodė, kad efektyvaus bendravimo sunkumai yra susiję su šiais aspektais:

- gestų kalbos vertėjo nedalyvavimas mokymo procese;
- didelės žmonių grupės, sąlygojančios sunkumus kurčiam asmeniui. Labai sunku sekti auditorijos klausimus, atsakymus ir bendrus komentarus;
- foninis triukšmas, dalyvaujant grupiniame darbe;
- girdinčiųjų asmenų bendravimas (pastarieji turėtų išsiaiškinti, koks yra geriausias būdas bendrauti su kurčiuoju. Jie turi kalbėti lėčiau ir pakartoti sakomą informaciją arba užrašyti informaciją, komentarą ar klausimą);
 - nustatyta, kad bendraujant daugiausiai skaitoma iš lūpų, taip pat dažnai naudojamas rašymas bei vertėjo pagalba. Kiti metodai: AGK, gestikuliacija, žinučių ir elektroninių laiškų rašymas, draugų kalba ir jų teikiama pagalba;
 - socialinėse situacijose arba darbo vietoje bendravimui pasitelkiama kalba, rašiklio ir popieriaus naudojimas, mobiliojo telefono naudojimas, rodymas į meniu, skaitymas iš lūpų ir gestikuliacija. Jeigu su kurčiuoju yra girdintis asmuo, kurtysis gali kreiptis į pastarąjį pagalbos.

Mokytojų ir nepedagoginių darbuotojų rekomendacijos

Iš viso tyrime dalyvavo 19 mokytojų ir nepedagoginių darbuotojų. Mokymo ir darbo su kurčiaisiais mokiniais patirties trukmė - nuo 4 iki 37 metų.

Apklausti mokytojai turi įgiję kvalifikaciją, susijusią su kurčiųjų ugdymu, įskaitant kurčiųjų mokytojo diplomą, AGK mokymo diplomą, kurčiųjų pradinės kalbos tobulinimo, gestų kalbos, ugdymo audiologijos ir specialiojo ugdymo diplomus.

- 75% respondentų yra įgiję vieną arba daugiau specialiųjų kvalifikacijų, suteikiančių galimybę mokytis arba dirbti su kurčiaisiais mokiniais.
- 61% mokytojų turi kurčiųjų mokytojo magistro laipsnį.

Dauguma darbuotojų, bendraudami su mokiniais, naudoja kalbą kartu su gestikuliavimu ir AGK. Dauguma respondentų pasisakė, kad, bendraudami su kurčiaisiais mokiniais, jie „kartais“ susidurdavo su sunkumais. Efektyvaus bendravimo sunkumai yra susiję su tuo, sunku suprasti mokinių gestus dėl jų rodomų gestų greičio arba dėl neaiškių ar neteisingų gestų, o taip pat riboto mokinių žodyno arba kalbos problemų.

Mokytojai nurodė, kad efektyviam bendravimui labai padeda technologijų – interaktyvios lentos, vizualizatorių, informacinių ir komunikacinių technologijų (IKT), mobiliųjų telefonų ir t.t. – naudojimas.

Mokytojų rekomendacijos

Kiekvienas kurčias asmuo yra individas, kuriam būdingi skirtingi bendravimo poreikiai. Svarbu nustatyti, kaip kurčias asmuo bendrauja (jeigu jis klausdamas naudoja balsą, galima numanyti, kad jis tikisi atsakymą perskaityti iš lūpų). Asmens reiktų paklausti, kas jam padėtų efektyviau mokytis ir integruotis bet kokioje aplinkoje. Gali būti naudinga paklausti asmens, ar jam yra tinkamas kalbos garsas arba greitis. Kiekvienam asmeniui reikia skirtingos reikalinga pagalbos, todėl turi būti skirtingas ir prisitaikymo lygis. Kai kuriems kurtiesiems gali reikti nedidelės pagalbos arba jos iš viso gali nereikti, kai tuo tarpu kitiems reikės specialių pagalbos priemonių. Reiktų nuolat apie tai kalbėtis. Jeigu kurtysis negali Jūsų suprasti, užrašykite informaciją, tačiau, svarbiausia - būkite kantrūs ir geranoriški.

Kurtieji, kurie naudoja kalbą ir skaitymą iš lūpų

1. Užtikrinkite, kad kurčias asmuo galėtų atkreipti Jūsų dėmesį ir galėtų aiškiai matyti jūsų veidą. Šviesa turėtų kristi į kalbančiojo veidą. Ryški šviesa už kalbančiojo nugaros sudarys sunkumus klausančiajam skaityti iš lūpų.
2. Atkreipkite dėmesį į foninį triukšmą ir, kai įmanoma, sumažinkite jį.
3. Kalbėdami nenusisukite - išlaikykite akių kontaktą.
4. Kalbėkite aiškiai ir natūraliu ritmu, normaliu greičiu arba šiek tiek lėčiau. Kalbant per daug pabrėžiamai, iškreipiama lūpų forma ir todėl kurtysis, skaitantis iš lūpų, negali suprasti informacijos.
5. Žinokite, kad skaitymas iš lūpų yra sudėtingas ir varginantis procesas.
6. Kalbėkite pilnais sakiniais, o ne atskirais žodžiais. Skaitant iš lūpų, daug informacijos spėjama, todėl, kalbant sakiniais, perteikiama kontekstinė informacija.
7. Niekada nešaukite!
8. Kalbėdami neužsidenkite burnos.
9. Barzdoti vyrai turėtų aptrumpinti barzdą, tuo palengvindami skaitymą iš lūpų.
10. Veido išraiška yra labai svarbi, perduodant emocijas ir mintis.
11. Kūno kalba ir gestai yra labai svarbi informacija bendraujant.
12. Labai naudinga žinoti apie kurčio asmens klausos lygį.

Kurtieji asmenys, kurie naudoja gestų kalbą

13. Jeigu kurčias asmuo naudoja gestų kalbą arba teikia jai pirmenybę, jis vis tik, norėdamas geriau suprasti, tikriausiai bandys skaityti iš lūpų.
14. Rimtai pagalvokite apie gestų kalbos mokymąsi:
 - norėdami išmokyti kai kuriuos gestus, jei įmanoma, paprašykite kurčiojo asmens pagalbos;

- pradėkite nuo daktilio ir pagrindinių gestų, skirtų socialiniam ir su darbu susijusiam žodynui;
- lankykite gestų kalbos kursus;
- įsigykite gestų kalbos vadovėlių ir DVD;
- prisiminkite, kad veido išraiška ir gestai yra ypač svarbūs tam asmeniui, kuris naudoja gestų kalbą;
- naudokite gestus, kurie yra aiškūs ir lengvai suprantami.

15. Bendravimą labai palengvina susipažinimas su kurčiu asmeniu ir jo gestais.

Pagalba naudojant kalbą ir bendraujant

16. Jeigu kurčias asmuo nesupranta, geriau perfrazuokite pateiktą informaciją užuot ją pakartoję.

17. Pasitikrinkite, ar teisingai jus suprato. Kurtysis gali neteisingai suprasti informaciją arba ją suprasti tik iš dalies.

18. Norėdami palengvinti tarimą, žodžius užrašykite fonetiškai.

19. Jei informacija yra svarbi, ją ne tik pasakykite, bet ir užrašykite.

20. Būkite išradingi – bendraudami naudokite įvairiausių metodus.

21. Pagrindinius žodžius ir sąvokas kartokite tol, kol jie bus visiškai supracasti.

22. Parenkite pagrindinių žodžių sąrašus su iliustracijomis, kurios gali padėti geriau suprasti ir įsiminti.

23. Sukurkite individualizuotus žodynus, skirtus naujiems žodžiams ir posakiams (ypač žodžiams, susijusiems su atitinkamomis užduotimis).

24. Labai efektyvu naudoti vaizdines priemones. Video demonstravimas turėtų būti su subtitrais, tačiau, nesant tam galimybių, rekomenduojama pateikti apžvalgą arba santrauką.

25. Prieš ir po kalbėjimo skirkite laiko diagramų ir kitų vaizdinių priemonių įsisavinimui.

26. Pritaikykite programą arba medžiagą taip, kad mokiniai galėtų ją naudoti. Tai gali būti susiję su pagrindinės informacijos atrinkimu ir jos pateikimu suprantamesniu būdu, pavyzdžiui:

- pradžioje supaprastinkite kalbą, bet naudokite tinkamus techninius terminus;
- pateikite techninių terminų sąrašą su lengvai suprantamais paaiškinimais;
- pateikite paaiškinančias diagramas ir t.t.

27. Modeliuokite / demonstruokite veiklą, po to vadovaukite mokiniams, jiems atliekant veiklą, pateikdami, jei reikia, patarimus. Pakartokite užduotį, palaipsniui mažindami teikiamą pagalbą, kol mokinys galės atlikti veiklą savarankiškai.

Grupės diskusijos arba susirinkimai

Vykdamt grupės pokalbius, susirinkimus ir paskaitas, gali kilti problemų. Patarimai, kaip jų išvengti:

28. Užtikrinkite, kad kurčias asmuo būtų iš anksto informuotas. Sukurkite sistemą, kuri užtikrintų kurčio asmens informavimą ir būtų naudojama bet kokiems susirinkimams, išvykoms ir t.t... Tai galėtų būti parengta tekstine arba elektroninio laiško forma. Rašytinė forma padeda išvengti klaidingo supratimo.

29. Klasėje / susirinkimo metu palikite kurčiajam asmeniui vietą patalpos priekyje.

30. Užtikrinkite, kad kurtysis suprastų, kas yra sakoma, ir kad jis jaustųsi įsitraukęs į diskusiją. Pakartokite dalyvių komentarus ir klausimus. Nurodykite, kas kalba, kad kurtysis asmuo galėtų atkreipti dėmesį į kalbantįjį.

31. Aiškiai perteikite pokalbio temą ir bet kokius temos pakeitimus.

32. Labai naudinga parengti Powerpoint pateiktis.

Vertėjai

Gestų kalbos vertėjas verčia sakinčius žodžius į gestų kalbą ir atvirkščiai. Bendravimo procese jis atlieka tarpininko funkciją. Jis gali dalyvauti konferencijoje, mokymo renginyje, socialinėje išvykoje ir t. t.

33. Kurtysis turėtų būti arti kalbančiojo ir vertėjo bei netrukdomai matyti juos abu.

34. Kalbant su kurčiuoju, svarbu tiesiogiai kreiptis į šį asmenį, bet ne į vertėją.

35. Vertėjas turi stovėti arba sėdėti šalia kalbančiojo.

Pozityvios ir pritaikytos mokymosi aplinkos kūrimas

36. Svarbu kuo labiau gerbti mokinio pageidaujamą bendravimo būdą ir prisitaikyti prie jo.

37. Svarbu parodyti dėmesį ir pagarbą tiems dalykams, dėl kurių kurčiasis nori bendrauti.

38. Padėsinkite mokinius prisiimti atsakomybę už savo mokymosi aspektus.

39. Padėkite aptarti jų mokymosi patirtį.

40. Žinokite, kad kurčias mokinys gali neteisingai suprasti veido išraiškas, pavyzdžiui, susiraukimas gali būti neteisingai suprstas kaip susirūpinimo išraiška.

41. Reiktų skatinti mokymąsi porose.

42. Norėdami optimizuoti mokymosi aplinką ir ugdyti pozityvią savivertę, užtikrinkite, kad būtų sukurtas pozityvus, atviras ir pritariantis požiūris. Psichologiniai mokinio ugdymo aspektai yra svarbus pedagoginės praktikos elementas. Reikalinga empatija, geranoriškumas ir kantrybė, o taip pat įgūdžiai, strategijos ir žinios, tinkančios kurčiųjų ugdymui.

Literatūra

Archbold, S. (2010) *Deaf Education: Changed by Cochlear Implantation?* Thesis, Radbound University Nijmegen Medical Centre, Nijmegen.

Brown, W. (2006) *How to Understand and Support Children with Hearing Difficulties*: LDA.

Dillon, H. (2001) *Hearing Aids*, New York: Thieme.

Griffey, N. (1994) *From Silence to Speech*. Dublin: Dominican Publications.

Lynas, Wendy (1994) *Communication Options in the Education of Deaf Children*. London: Whurr Publishers Ltd.

Marschark, M., Lang, H.G., Albertini, J. A. (2002) *Educating Deaf Students: From Research to Practice*. New York: Oxford University Press.

Marschark, M., and Spenser, P.E. (eds) (2003) *Oxford Handbook of Deaf Studies, Language and Education*. New York: Oxford University Press.

Matthews, P.A. (1996) *The Irish Deaf Community: Volume 1*. Dublin: The Linguistics Institute of Ireland.

National Deaf Children's Society (NDCS) (2003) *Deaf Friendly Teaching*, available from <https://www.ndcs.org.uk>. (Accessed: February 2012)

Power, D. and Leigh, G. (eds). (2002) *Educating Deaf Students: Global Perspectives*. Washington: Gallaudet University Press.

Sheppard, S. (2003) Cochlear Implant Systems. In McCormick B and Archbold S (eds) *Cochlear Implants for Young Children* (2nd Edition). London: Whurr.

Tate Maltby, M. and Knight, P. (2000) *Audiology: An Introduction for Teachers and Other Professionals*, London: Fulton.

Zwolan, T. (2009) Cochlear Implants. In Katz J, Medwetsky L., Burkard R. and Hood L. *Handbook of Clinical Audiology* (6th Edition). USA: Lippincott Williams and Wilkins.

1.3. UAB „Be-Ge Baltic“, Lietuva

Darbo patirtis su kurčiaisiais darbuotojais

Pagrindinė UAB „Be-Ge Baltic“ veikla yra pramoninis užvalkalų transporto priemonių sėdynėms ir baldams siuvimas, minkštųjų dalių aptraukimas ir surinkimas. Įmonėje dirba 70 darbuotojų; keturios siuvėjos yra kurčiosios. Trys siuvėjos dirba siuvimo padalinyje jau trylika metų, viena siuvėja – aštuonerius metus. Vidutinis darbo stažas įmonėje yra 8 metai. Lojalūs ir ilgą laiką įmonėje dirbantys darbuotojai yra labai svarbūs įmonei, nes jie kuria patirtį ir užtikrina nuolatinę kokybę mažesnėmis sąnaudomis. Visos kurčiosios siuvėjos turi profesinį išsilavinimą.

Darbo užduotys ir rezultatai

Kurčiosios darbuotojos daugiausia dirba su konkrečiomis siuvimo operacijomis ir tas pačias operacijas atlieka daugelį metų. Per laiką jos išvystė labai gerus įgūdžius atlikti kartotines operacijas, todėl jos dirba praktiškai be kokybės nukrypimų. Jų efektyvumas yra geras dėl mažos operacijų įvairovės ir sugebėjimo sutelkti dėmesį, kurio neblaško garsai aplinkoje.

Kurčiųjų darbuotojų lankstumas yra ribotas dėl sudėtingesnio bendravimo mokantis naujų užduočių. Operacijų ir gaminių įvairovė priimtina tik dviem iš keturių kurčiųjų siuvėjų ir tai susiję su asmeninėmis savybėmis. Kurčiosioms darbuotojoms yra sudėtinga pereiti prie naujų operacijų, gaminių ir įrenginių, meistrės stengiasi išvengti pakeitimų jų darbe, nes išaiškinti naujas užduotis užtrunka ilgiau palyginti su kitais darbuotojais. Meistrės keičia užduotis kurčiosioms tik kritinėse situacijose, pavyzdžiui, išėmus gaminį iš apyvartos. Kai kuriais atvejais darbuotojos piktnaudžiauja savo negalia ir ignoruoja visus bendravimo būdus.

Lankstumas priklauso nuo žmogiškojo faktoriaus ir įgūdžių, tačiau jis iš dalies yra apribotas ir kurtumo, nes jų mokymas užtrunka ilgiau ir tai reiškia papildomas sąnaudas įmonei. Į šį veiksnį reikia atsižvelgti įdarbinant kurčią asmenį ir paprasčiausia suplanuoti reikiamą indėlį atsižvelgiant į kurtumą.

Bendravimas

Kasdieniais darbo klausimais bendraujama be ypatingų trukdžių. Visus darbinus klausimus darbuotojos sprendžia pačios, padedamos kalbančiųjų kurčiųjų. Meistrės ir kai kurie kolegos išmoko šiek tiek gestų kalbos ženklų ir netgi „sukūrė“ naujų, padedančių suprasti vieniems kitus. Žmonės paprastai su kurčiaisiais kalba lėčiau ir aiškiau artikuliuodami ir (ar) naudoja rašytinę kalbą. Patirtis rodo, kad kurčiųjų asmenų supratimo ir bendravimo įgūdžiai vystosi greičiau, kai aplinkiniai kalba įprasta kalba ir kuomet įdedama asmeninių pastangų.

Bendraudamos per atstumą kurčiosios darbuotojos paprastai siunčia žinutes, pavyzdžiui, kai reikia informuoti vadovą apie ligą, neatvykimą į darbą ir t. t.

Kai įmonė organizuoja renginius darbuotojams, atsižvelgiama ir į kurčiašias. Įmonė stengiasi pasirinkti renginius, kurie tiktų ir joms arba pasiūlo pasirinkimo variantus. Pavyzdžiui, įmonė dovanoja bilietus į baletą Kalėdoms vietoj dainų renginio arba pasiūlo kitą sprendimą.

Pagalbinės priemonės

Lietuvoje gestų kalbos vertimo centrai teikia nemokamas gestų kalbos vertėjų paslaugas. Jos yra nemokamos vartotojams, kadangi centrus finansuoja Lietuvos Respublikos Vyriausybė pagal nacionalinę žmonių su negalia socialinės integracijos programą. Tokie centrai veikia penkiuose didžiuosiuose šalies miestuose Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje ir Šiauliuose bei turi padalinių mažesniuose miestuose.

Klaipėdos apskrities gestų kalbos vertėjų centro paslaugos labai praverčia įmonei suplanuotuose darbuotojų susirinkimuose, metinėse ekskursijose ir kituose renginiuose. Būtinai tokių renginių planavimas, nes vertėją reikia užsisakyti iš anksto. Problema atsiranda, kuomet darbuotojai kartais pamiršta užsakyti vertėjo paslaugą arba kai kada susirinkimai organizuojami skubiai ir nebelieka laiko suderinimui. Kurčiosios taip pat naudojasi šia paslauga, pavyzdžiui, paprašo vertėjo paskambinti į įmonę, kad tiksliau paaiškintų neatvykimo į darbą priežastis.

Pagal Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymą įmonė, kurioje dirba ne mažiau kaip 40 procentų asmenų su negalia ir kuri ugdo darbuotojų darbo ir socialinius įgūdžius, gali gauti dalinę darbo užmokesčio ir valstybinio socialinio draudimo įmokų kompensaciją, subsidijų darbo vietų sukūrimui, darbo vietų pritaikymui neįgaliesiems, darbo priemonių įsigijimui ar pritaikymui, taip pat neįgaliųjų darbuotojų mokymo subsidijas. Tokia įmonė turi socialinės įmonės statusą. „Be-Ge Baltic“, UAB, neturi šio statuso, tačiau kai kurie įmonės tiekėjai yra socialinės įmonės, pavyzdžiui, valymo paslaugų tiekėjas.

Apibendrinimas: kurčiosios darbuotojos savo kartotines užduotis atlieka efektyviai ir kokybiškai. Jos yra lojalios darbuotojos, kas yra labai svarbus veiksnys įmonei. Lankstumas yra ribotas, nes tiek pačios darbuotojos, tiek įmonė bando išvengti pakeitimų dėl ilgesnio mokymo proceso. Nemokama vertėjų paslauga yra labai naudinga tiek įmonei, tiek žmonėms, ypač kilus sudėtingesnių klausimų. Rezultatai priklauso nuo asmeninių savybių ir įgūdžių visumos, o kurtumas siuvėjos profesijoje neturi lemiamos įtakos darbo vietoje.

II. LYGIOS GALIMYBĖS

2.1. Klaipėdos siuvimo ir paslaugų verslo mokykla, Lietuva

Dokumentai, reglamentuojantys sutrikusios klausos asmenų švietimą

Vadovaujantis Europoje vyraujančiomis humanistinėmis nuostatomis ir remiantis *Lietuvos Respublikos Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymu* (1996, nauja redakcija 2005 m.) bei Europos Sąjungos dokumentais, pvz., *Europos socialine chartija* (1961, pakeista redakcija - 1996 m., Lietuvoje įsigaliojo 2001 m.), kurioje teigiama, kad neįgalieji turi teisę į savarankiškumą, socialinę integraciją bei dalyvavimą visuomenės gyvenime, itin svarbu negalią turintiems asmenims sudaryti vienodas galimybes ir teises dalyvauti visuomenėje bei gerinti gyvenimo, mokymosi ir darbo sąlygas. Neįgalusis, o šiuo atveju - kurčiasis, visuomenėje turėtų jaustis priimtas, suprastas ir nediskriminuojamas, tačiau tai padaryti yra gana sunku, nes kurčiųjų bendruomenė reikalauja daugiau dėmesio, nei kuri nors kita Lietuvoje gyvenanti kalbinė, kultūrinė ar neįgaliųjų mažuma.

Žmogaus, taip pat ir neįgalaus, teises nustato ir keletas svarbių tarptautinių dokumentų, pavyzdžiui, *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija* (priimta 1950 m., Lietuvoje įsigaliojo 1995 m.); *Tarptautinė darbo organizacijos konvencija* (Lietuvoje įsigaliojo 1994 m.); *Europos konvencija „Dėl kankinimų ir nežmoniškumo ar žeminančio elgesio ir baudimo prevencijos“* (priimta 1987 m., Lietuvoje įsigaliojo 1999 m.).

Specialusis ugdymas Lietuvoje reglamentuojamas pagal tokius dokumentus, kaip *JTO Lygių galimybių neįgaliesiems žmonėms teikimo bendrosios taisyklės* (1993), *Salamankos deklaracija* (1994). Lygių galimybių teikimo neįgaliesiems asmenims taisyklėse daugiausiai dėmesio skiriama tinkamų visavertiško socialinio dalyvavimo sąlygų užtikrinimui, laikantis pagarbos ir teisingumo principų šių asmenų atžvilgiu. 1991 m. priimtas *LR Invalidų socialinės integracijos įstatymas* (vėlesnė jo redakcija – 1998 m. spalio 22 d.) – vienas pirmųjų, kuriame nurodomos pagrindinės neįgalių žmonių teisės ir jų užtikrinimas visuomenėje. Svarbus teisinis dokumentas, orientuotas tik į kurčiųjų bendruomenę, buvo 1995 m. gegužės 4 d. išleistas Vyriausybės priimtas nutarimas „Dėl kurčiųjų gestų kalbos pripažinimo gimtąja kalba“. Jame teigiama: „oficialiai pripažinti Lietuvos Respublikos kurčiųjų gimtąja kalba gestų kalbą, suteikiant kurtiesiems galimybę gimtąja kalba pasirinkti ir tėvų kalbą“. Šia nuostata yra papildytas *1996 m. LR Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas*.

1998 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojo Specialiojo ugdymo įstatymas, kuriame nusakoma specialiojo ugdymo sistemos sandara, valdymo ir specialiųjų poreikių asmenų ankstyvojo bei ikimokyklinio ugdymo, papildomojo ugdymo, profesinio mokymo, aukštesniojo mokslo, aukštojo mokslo ir suaugusiųjų švietimo organizavimo pagrindai. Šis įstatymas reglamentuoja konkrečiau, nei ankstesnieji, ir specialusis ugdymas įgyvendinamas, vadovaujantis lygių galimybių, integracijos, decentralizacijos, visuotinio, tęstinumo, perimamumo ir lankstumo bei ugdymo funkcionalumo principais.

Nors Lietuvos ir Europos teisiniuose dokumentuose daug kalbama apie neįgaliųjų integraciją, tačiau mažai dėmesio skiriama konkrečioms neįgalių besimokančiųjų išsilavinimo įgijimo sąlygoms. Minėtieji teisės aktai nereikalavo papildomo finansavimo, jie tik sunormino specialiojo ugdymo teikimo tvarką šalyje.

1997 m. Švietimo ir mokslo ministerija patvirtino *Sutrikusios klausos asmenų ugdymo ir socializacijos koncepciją*, pagal kurią sutrikusios klausos asmenys, neturintys kitų sutrikimų, turi tas pačias galimybes, kaip ir girdintieji. Tačiau tokie asmenys pripažįstami, kaip turintys specialiųjų poreikių. Kalbant apie asmenų, kurie mokosi iki 21 metų, specialiuosius poreikius, pirmenybė teikiama specialiesiems ugdymosi poreikiams. Asmenis specialiųjų ugdymosi poreikių grupei priskiria švietimo įstaigos specialiojo ugdymo komisija, pedagoginės - psichologinės tarnybos, pedagoginis psichologinis centras ar jo skyriai pagal specialius kriterijus.

Labai svarbi ir gera žinia klausos sutrikimų turintiems asmenims buvo 2005 m. rugpjūčio 17 d. Vyriausybės nutarimu patvirtinta Lietuvių gestų kalbos vartojimo ir vertėjų paslaugų teikimo 2005 – 2008 metų programa, kurios vienas tikslų buvo siekti kurčiuosius integruoti į visuomenę ir mažinti jų socialinę atskirtį, užtikrinant kokybiškas vertimo paslaugas.

Jau 2011 m. liepos 8 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. V-1229 išleistas specialiosios pagalbos visose mokyklose (išskyrus aukštąsias mokyklas) tvarkos aprašas. Šiame apraše numatoma konkreti mokytojo padėjėjo pagalba neįgaliesiems arba suteikiamos gestų kalbos vertėjo paslaugos besimokančiajam su klausos negalia ar jų grupei. Mokyklos turi įsteigti etatus ir įdarbinti šiuos specialistus, esant jų poreikiui. Tačiau šiandieninėje situacijoje susiduriama su kita problema – kol kas dar nėra skirta papildomo finansavimo šių etatų kūrimui.

Lietuvoje kurtieji, pasirinkdami profesiją, neturi lygių galimybių su kitais asmenimis. Lietuvoje yra tik 3 profesinio mokymo institucijos, teikiančios mokymą kurtiesiems:

Švietimo institucijos ir profesinio mokymo programos, kurių gali mokytis kurtieji ir neprigirdintieji:

1. Vilniaus technologijų mokymo ir reabilitacijos centras:

- virėjas;
- leidybos darbuotojas;
- moteriškų drabužių siuvėjas;
- baldų apmušėjas;
- dailiųjų rankdarbių gamintojas;
- pastatų restauratorius;
- stalius.

2. Radviliškio technologijų ir verslo mokymo centras:

- apdailininkas (statybininkas);
- kaimo verslų darbininkas (želdinių tvarkytojo);
- lengvų drabužių siuvėjas;
- stalius;
- šaltkalvis;
- viešbučio darbuotojas;
- virėjas.

3. Klaipėdos siuvimo ir paslaugų verslo mokykla:

- interjero apdailos atlikėjas.

Šis institucijų ir jose teikiamų programų skaičius yra nepakankamas visos šalies mastu. Kurtieji ir sutrikusios klausos asmenys mokosi šiose mokyklose atskirose grupėse, o individualus neprigirdinčiųjų integravimas į bendras grupes yra sudėtingas dėl gestų kalbos vertėjų trūkumo.

Siekiant išsiaiškinti, kokias profesijos pasirinkimo galimybes turėjo Klaipėdos siuvimo ir paslaugų verslo mokyklos mokiniai ir kaip patenkinti jų lūkesčiai, buvo atlikta apklausa, kurioje dalyvavo 18 šios mokyklos mokinių.

Apklaustos pavyzdys:

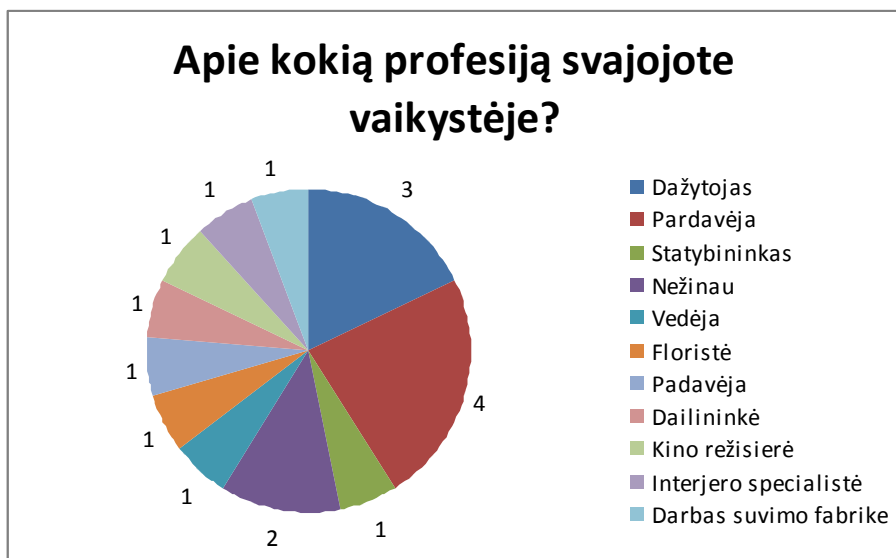
Gerb. moksleivi, ši anketa skirta, siekiant sužinoti Jūsų nuomonę apie pasirinktą specialybę. Duomenys bus panaudoti, vykdant Leonardo da Vinci tarptautinį partnerysčių projektą, kuriame galėsite dalyvauti ir Jūs. Anketa anoniminė. Dėkoju už atsakymus.

Siuvimo skyriaus vedėja

1. Apie kokią profesiją svajojote vaikystėje?

Dažytojas	3
Pardavėja	4
Statybininkas	1
Nežinau	2
Vedėja	1
Floristė	1
Padavėja	1
Dailininkė	1
Kino režisierė	1
Interjero specialistė	1
Darbas suvimo fabrike	1

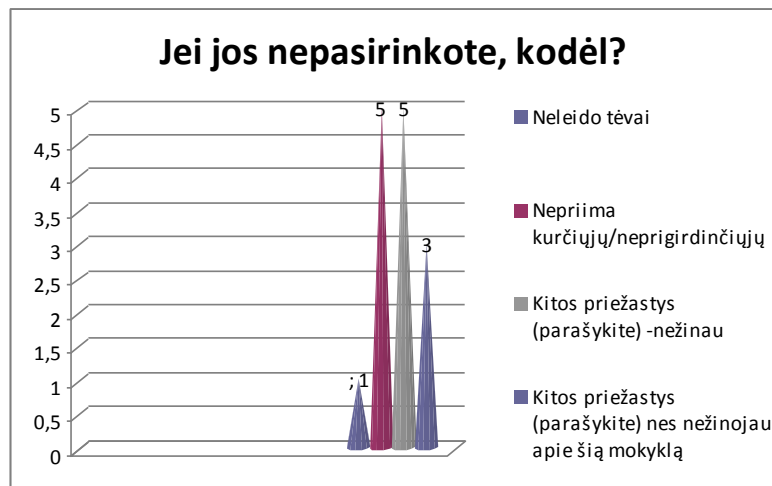
*1 mokinys neatsakė į klausimą

2. Jei jos nepasirinkote, kodėl?

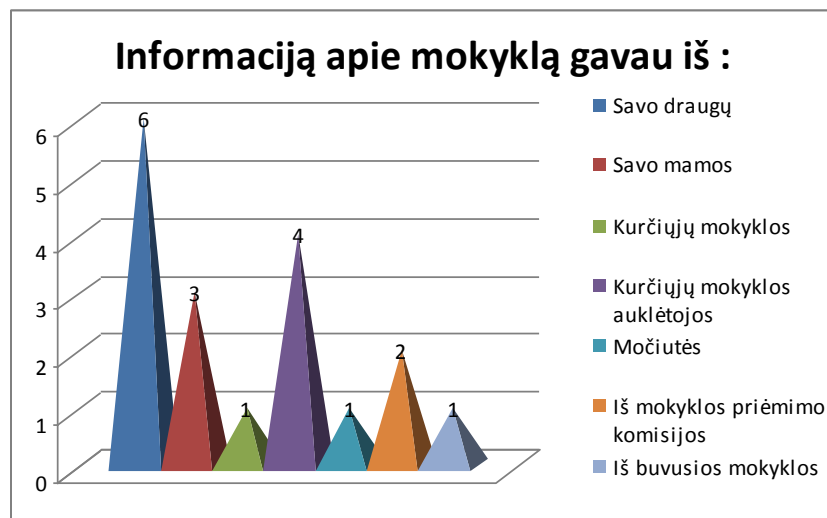
- Neleido tėvai (1)
- Nepriima kurčiųjų/neprigirdinčiųjų (5)
- Kitos priežastys: nežinau (5); nes nežinojau apie šią mokyklą (3)

*4 mokiniai neatsakė į klausimą

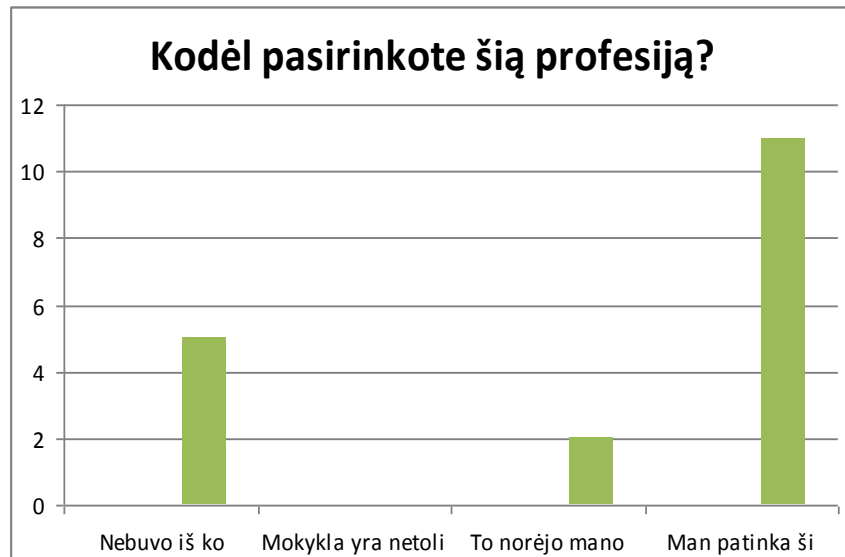
3. Informaciją apie mokyklą gavau iš:

Savo draugų	6
Savo mamos	3
Kurčiųjų mokyklos	1
Kurčiųjų mokyklos auklėtojos	4
Močiutės	1
Iš mokyklos priėmimo komisijos	2
Iš buvusios mokyklos	1

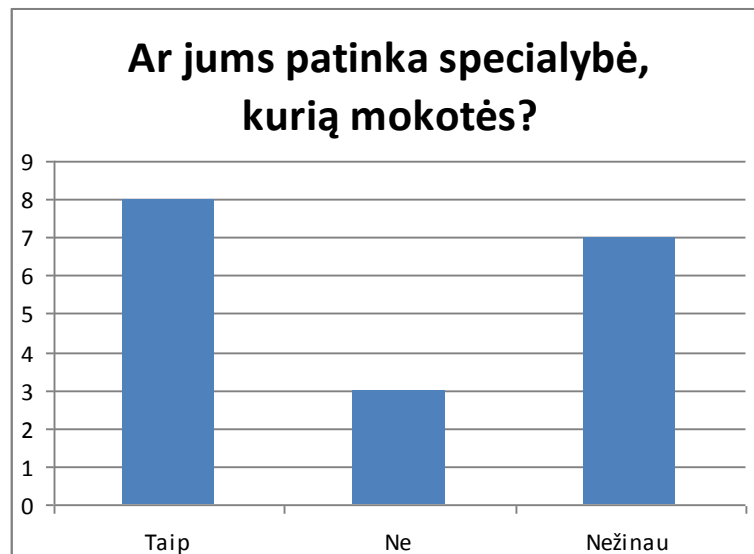
4. Kodėl pasirinkote šią profesiją?

- Nebuvo iš ko daugiau rinktis (5)
- Mokykla yra netoli mano namų -
- To norėjo mano tėvai (2)
- Man patinka ši specialybė (11)

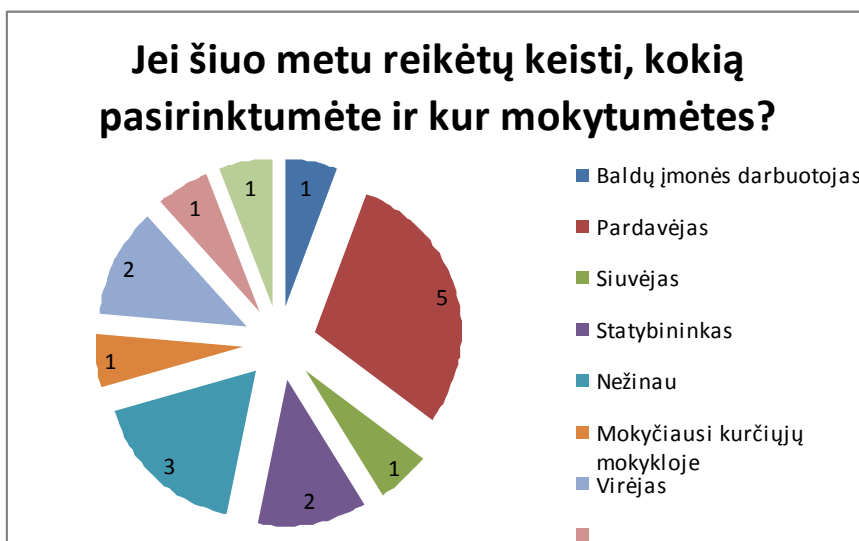
5. Ar Jums patinka specialybė?

- Taip (8)
- Ne (3)
- Nežinau (7)

6. Jei šiuo metu reiktų keisti specialybę, kokią pasirinktumėte ir kur mokytumėtės?

Baldų įmonės darbuotojas	1
Pardavėjas	5
Siuvėjas	1
Statybininkas	2
Nežinau	3
Mokyčiausi kurčiųjų mokykloje	1
Virėjas	2
Automobilių remontininkas	1
Dažytojas	1

Išvados. Atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad tik nedidelė mokinių (4), besimokančių pagal interjero apipavidalintojo programą, norėjo mokytis šios specialybės, o kiti įstojo tik todėl, nes negalėjo patenkinti savo lūkesčių dėl nelygių galimybių asmenims, turintiems specialiuosius poreikius.

2.2. St. Mary's School for Deaf Girls, Cabra, Airija

Lygių galimybių klausimai profesiniame kurčiųjų mokyme yra susiję su programos turinio prieinamumo ir lygių galimybių vertinime aspektais. Siekiama „pakelti kartelę“ tiek, kad kurtysis turėtų galimybes realizuoti savo vidinį potencialą.

Programos turinio prieinamumas

Daugelis kurčiųjų mokinių patiria sunkumų, susijusių su kalba ir bendravimu. Dėl to jie negali visiškai įsisavinti visos mokymo programos medžiagos. Šiems mokiniams reikalinga pagalba, kuri užtikrintų lygias galimybes, įsisavinant mokymo medžiagą. Reikalinga pagalba skiriasi priklausomai nuo mokinių poreikių.

Tokiai pagalbai priskiriama:

- kvalifikuoto surdopedagogo (*angl.* - Teacher of the Deaf (T.O.D.)) paslaugos;
- diferencijuotas mokymas;
- kalbos pritaikymas pagal mokinių poreikius;
- nedidelės mokinių grupės, taip sudarant sąlygas individualizuotam arba grupiniam mokymui;
- specialiųjų poreikių mokytojo padėjėjo (*angl.* – SNA (Special Needs Assistant)) pagalba;
- gestų kalbos naudojimas;
- vertėjo paslaugos;
- galimybė naudoti pagalbines technologijas;
- IKT mokymas ir priemonės;
- aukštos kokybės vaizdinės medžiagos, įskaitant video medžiagos su subtitrais, DVD ir pan., pateikimas.

Lygios galimybės vertinant

Yra keletas pagalbos vertinant priemonių, kurios sudaro galimybę kurčiam asmeniui pademonstruoti savo žinias ir įgūdžius įvairiose srityse. Kadangi kurčiųjų poreikiai skiriasi, todėl ir vertinimą būtina pritaikyti prie kiekvieno asmens. Vertinimo institucijos turėtų užtikrinti tokias sąlygas, kad vertinant kurčiuosius jiems nebūtų teikiamos privilegijos, lyginant su kitais mokiniais.

Kurčiųjų mokinių vertinimo priemonės turėtų apimti:

- vertėjo paslaugas egzaminų metu;
- skaitančiojo asmens dalyvavimą;
- papildomą laiką egzamino metu;
- atleidimą nuo egzamino kalbėjimo arba klausymo dalies.

ES ir Airijos vyriausybės fondas, skirtas neįgaliams studentams

Neįgalių studentų fondas teikia finansinę paramą tęstinio ir aukštojo mokslo kolegijoms, kurios turi panaudoti ją, teikdamos paslaugas ir paramą neįgaliams dieninio skyriaus studentams. Šią finansinę paramą teikia Airijos vyriausybė ir iš dalies – Europos socialinis fondas pagal 2007-2013 metų Žmoniškųjų išteklių plėtros veiksmų programą.

Minėtas fondas siekia užtikrinti, kad studentai galėtų pilnai dalyvauti jų akademinio mokymo programose ir nesusidurtų su apribojimais dėl jų neįgalumo. Šio Fondo paramą gali gauti visi teisėti studentai, pradėdant nuo žemiausio iki pat doktorantūros studijų lygmens. Prašymą Fondui teikia kolegija teisėtai priimto studento vardu, įvertinus jo poreikius.

Neįgaliųjų studentų fondas paprastai teikia trijų tipų paramą:

- pagalbinės technologijos – įranga ir programinė įranga;
- asmeninė ir akademinė parama;
- transportas.

Finansavimas suteikiamas kolegijai, bet ne studentui. Kolegijai suteikiama teisė išskirtinai savo nuožiūra paskirstyti finansavimą vietos lygmenyje. Ši institucija yra atsakinga už finansavimo valdymą per kiekvienus metus. Paramos prašymo procesas susideda iš dviejų etapų: pirminis prašymas ir prašymas toliau studijas tęsiantiems studentams. Paprastai besikreipiantiesiems dėl paramos nereikia rūpintis patiems dėl paslaugų arba įrangos, tai atlieka kolegija, pasitarusi su paramos prašančiais studentais.

Lygių galimybių sudarymas neįgaliesiems darbo vietoje

Pagal Airijos 2006 m. gyventojų surašymą, šios šalies neįgalių asmenų įsidarbinimo lygis, net ir esant Airijos ekonomikos pakilimui, buvo lygus tik pusei sveikų asmenų įsidarbinimo lygio.

Lygių galimybių darbe aktai (1998-2004) ir lygių galimybių būklės aktas draudžia diskriminaciją pagal devynias pozicijas, įskaitant negalią. Taigi diskriminavimas dėl negalios įsidarbinant, skiriant paaugštinimą darbe arba suteikiant mokymą, yra neteisėtas. Darbdaviai privalo suteikti reikiamas pritaikymo priemones, taip užtikrindami galimybę neįgaliesiems asmenims atlikti veiklą. Šis įsipareigojimas reiškia, kad tokie pritaikymai arba priemonės nesudaro „*neproporcinių*“ išlaidų darbdaviui. Įstatymiais aktais siekiama paskatinti darbdavius atkreipti dėmesį į darbuotojo gebėjimus, bet ne į jo/jos negalią (Darbuotojas turi išskirtinę teisę klasifikuoti savo sutrikimą kaip negalią).

Viešojo sektoriaus organizacijos privalo skatinti ir remti neįgalių asmenų įsidarbinimą ir pasiekti, kad pagal įstatymą mažiausiai 30% įdarbintų darbuotojų būtų neįgalūs asmenys (Negalės aktas 2005). Tai rodo pagrindinius negalios politikos pokyčius Airijoje per paskutinius penkerius metus. Remdamasi 1996 m. išspausdinta Komisijos ataskaita apie neįgalių asmenų būklę „Lygių galimybių strategija“, vyriausybė 2000 m. įkūrė Nacionalinę negalios organizaciją (*angl.* - N.D.A.). Ši organizacija yra nepriklausoma valstybinė institucija, teikianti konsultacijas, susijusias su negalios politika, ir praktinius patarimus ministrams bei visuomeninėms organizacijoms. Ji atlieka tyrimus negalios srityje ir teikia konsultacijas bei paramą neįgaliesiems asmenims. N.D.A. išleido leidinį „Vadovas darbdaviams“, kuriame pateikiami paprasčiausios pagrindinės darbdavių veiklos, padedant neįgaliesiems darbuotojams išlikti darbe.

Daugelis kurčių žmonių gali efektyviai dirbti be jokių pritaikymų. Tačiau bendravimas - tai sritis, kuri gali sukelti sunkumų. Darbuotojai turėtų būti mokomi apie kurtumą ir lygias galimybes. Be to, esant poreikiui, turėtų būti veikianči paramos sistema, pavyzdžiui, kurčiojo atstovas arba mentorius. Darbdavys turėtų užtikrinti, kad darbo vieta būtų pritaikyta, tenkinant konkrečius kurčiojo asmens poreikius.

Profesinės sąjungos atstovauja savo nariams, teikdamos jų vardu ieškinius lygių galimybių teismui, įvykus diskriminavimui negalios pagrindu. Daugelyje profesinių sąjungų yra lygių galimybių komitetai, lygių galimybių specialistai, negalios atstovai, spausdinami leidiniai ir teikiama informacija internetinėje svetainėje apie lygių galimybių įstatymus bei neįgaliems asmenims aktualius klausimus.

Airijos visuomenė siekia integruoti neįgalius asmenis į darbo rinką, užtikrindama jų lygias teises dalyvauti ekonominiame, socialiniame ir kultūriniame šalies gyvenime.

2.3. DE-CHARLES RESOURCES LIMITED, Jungtinė Karalystė

Lygios galimybės – tai vienodas požiūris į kiekvieną asmenį, nepriklausomai nuo jo odos spalvos, lyties ir, svarbiausia, – jo negalios.

Aptarnavimo sferoje pabrėžiama, kad paslaugos naudotojas turi teisę pasirinkti, ką valgyti, gerti ir kaip apsirengti, kada jam reikia individualaus aptarnavimo. Aptarnaujantis darbuotojas neturi primesti savo požiūrio paslaugos naudotojui. Jeigu paslaugos naudotojas yra tokios būklės, kai negali pats pasirinkti, kviečiamas artimas giminaitis tai atlikti jo vardu. Tokios pat nuostatos reikėtų laikytis ir žmonių su specialiais poreikiais švietimo atžvilgiu.

Teigiama, kad švietimas suteikia galimybių žmonėms gyventi oriai, vystyti visas savo galimybes, visapusiškai dalyvauti tobulinimo procese ir gerinti savo gyvenimo kokybę (UNESCO, 1990). Jis taip pat turi tam tikrą vaidmenį, remiant „taikos, laisvės ir socialinio teisingumo idėjas“ (UNESCO, 1996).

Kurčiųjų vaikų tėvų arba artimųjų turėtų būti prašoma priimti sprendimą už vaikus arba bent jau konsultuojamasi su jais, priimant sprendimą dėl šių tėvų vaiko ugdymo ir gerovės.

Pradžia: Tėvų įtraukimas

Tėvai yra vaikų pirmieji padėjėjai, jų sprendimai visada turėtų būti grindžiami vaiko ilgalaikiais interesais. Pavyzdžiui, ką mano vaikas darys, kai baigs mokyklą? Ar jis/ji galės integruotis į visuomenę plačiąja prasme? Ar jis/ji galės važiuoti autobusu be kitų pagalbos? Ar jis/ji galės įnešti kokią nors svarbų indėlį į visuomenę? Ar galės gyventi reikšmingą suaugusiojo gyvenimą? Ar galės gauti gerai apmokamą darbą, pats sukurti darbo vietą arba tinkamai savanoriauti? Svarbu, kad tėvai turėtų pasirinkimo, susijusio su jų kurčio vaiko mokymu, galimybę. Priešingu atveju, tėvų turimos neigiamos baimės dėl negalės tik sustiprės.

Svarbiausia yra pasirinkimas, o ne nuomonės primetimas. Tėvams svarbu turėti galimybes pasirinkti mokyklos, kurią jų vaikas lankys, tipą. Pagal dabartinę JK politiką, vietinės valdžios institucijos nukreipia vaikus į specialiąsias mokyklas priklausomai nuo negalios rūšies. Daugeliu atvejų, tokie sprendimai priimami nesikonsultuojant su tėvais. Nors mes ir suprantame, kad kai kurios specialiosios mokyklos tinkamai dirba ir teikia kokybišką mokymą, tačiau vis tik manome, kad sprendimą siųsti vaiką į specialiąją mokyklą reiktų priimti kartu su tėvais. Siekiant padėti tėvams priimti šį bendrą sprendimą, jiems turėtų būti suteikiama atitinkama ir savalaikė informacija. Tačiau daugelis tėvų to negauna.

Pripažindama sunkumus, kuriuos patiria vaikų su specialiais poreikiais tėvai pasirinkdami mokyklą, Jungtinės Karalystės koalicinė vyriausybė savo politikos pranešime (Parama ir siekiai: Naujas požiūris į specialiuosius mokymosi poreikius ir negalias; 2011) nusprendė pakeisti šią politiką. Neįgaliems vaikams ir vaikams, turintiems specialiųjų mokymosi poreikių (SMP), gali reikėti kitokio požiūrio į sveikatą ir mokymąsi nei jų bendraamžiams. Šeimoms ypač svarbu, kad visos tos paslaugos būtų atliekamos tinkamai ir kad tėvams būtų suteiktos galimybės priimti sprendimus, susijusius su jų vaikais. Tėvai gali pasirinkti konkrečią mokyklą ir, jeigu vietinių valdžios institucijų ir tėvų sprendimai nesutampa, šios institucijos pirmiausia visada bando tarpininkauti. Taip siekiama išspręsti problemą kuo palankesniu būdu, kad būtų išvengta kreipimosi į teismą. Tėvai taip pat turi teisę išsakyti pageidavimus dėl bet kurios valstybinės mokyklos, įskaitant akademijas ir laisvasias mokyklas.

Mokymasis ir pasiekimai

JK vyriausybės politika ir toliau remia lygias galimybes/integravimą mokykloje. Duodamas interviu 2007 m. sausio 7 d. sekmadienio ryto programai, Finansų ministerijos kancleris p. Gordon Brown teigė: „Mes neturime turėti skirtingo požiūrio į žmones,... Taip pat neturime skirti kai kuriems žmonėms daugiau dėmesio nei kitiems“. Atsiliekantys vaikai gali gauti lygiai tokį pat mokymą. Jis teigė, kad tai bus naudinga visiems vaikams. Mokyklų baltojoje knygoje, kurią išspausdino dabartinė koalicinė vyriausybė (Mokymo svarba), yra teigiama, kad mokytojai ir kitas mokyklų bei kolegijų personalas bus tinkamai paruošti ir turės žinių, kaip nustatyti ir įveikti įvairias mokymosi kliūtis: valdyti agresyvių elgesį, užkirsti kelią patyčioms ir pradėti spręsti šias problemas, joms tik atsiradus. Bus užtikrinamas didesnis mokyklų lankstumas, remiant visų mokinių poreikius. Jos gaus papildomą finansavimą, skiriant socialiai pažeidžiamiems mokiniams mokėstį už mokslą. Vyriausybės parengtas dokumentas „Mokymo svarba“ skirs didelį dėmesį bet kokiems trūkumams, pasireiškiantiems mokytojų pirminiame mokyme, kuris yra susijęs su mokinių parama ir veiksmingu elgesio valdymu. Vyriausybė užtikrins, kad į SMP mokymo išteklius, skirtus pirminiam mokymui, taip pat įeitų mokymasis iš veiksmingos „Pasiekimai visiems“ programos, kuriuo siekiama remti mokyklų vadovus ir mokytojus, gerinant neįgalių vaikų ir vaikų su SMP pasiekimus.

Kai kuriose Jungtinės Karalystės mokyklose yra išteklių bazė (arba skyrius), kuriai vadovauja kvalifikuoti kurčiųjų mokytojai. Reikalaujama, kad mokinius šiose mokyklose ir išteklių bazėse mokyti atitinkamai parengti specialistai – kurčiųjų mokytojai – ir kad šią kvalifikaciją jie gautų per trejus metus nuo jų darbo su kurčiaisiais mokiniais pradžios. Vietinėse švietimo skyrių kurčiųjų mokinių konsultavimo ir paramos tarnybose dirba vizituojantys (arba konsultuojantys) kurčiųjų mokytojai. Jie teikia individualią paramą kurtiesiems vaikams, kurie yra integruoti į girdinčiųjų mokyklas. Didelę jų veiklos dalį sudaro bendradarbiavimas su sveikų vaikų mokyklų mokytojais, mokančiais mokykloje kurčiuosius mokinius, ir vadovavimas mokytojų padėjėjų (MP) arba socialinės paramos personalo (SPP), kurie dažnai būna su kurčiais mokiniais pamokų metu, teikiamai paramai. Vizituojantys mokytojai lanko labai mažų vaikų tėvus jų namuose, konsultuodami kaip ugdyti vaikus, ir atitinkamai dirbdami su jais.

Švietimo skyrius kartu su Verslo, inovacijų ir įgūdžių skyriumi bei Mokymosi ir įgūdžių tobulinimo tarnyba (MİTT) teikia paramą, susijusią su SMP negalios mokymo tobulinimu, kolegijose dirbantiems mokytojams. Pateiktas pasiūlymas finansuoti stipendijas mokytojams, siekiant tobulinti jų praktinę patirtį, teikiant paramą neįgaliems mokiniams ir mokiniams su SMP, įskaitant specialiuosius sutrikimus. Pažangios specialiosios mokyklos gali teikti prašymus tapti mokančiosiomis mokyklomis arba mokančiųjų mokyklų partnerystės narėmis, taip tobulindamos savo personalą lygiagrečiai su personalu kitose tinklui priklausančiose mokyklose ir pasidalindamos savo patirtimi. Vyriausybė pranešė, kad įsteigs papildomą stipendijų fondą, skirtą padėjėjų ir pagalbinio personalo mokymui, siekiant suteikti jiems galimybę vystyti savo turimus SMP paramos gebėjimus ir toliau tobulinti savo karjerą.

Lygių galimybių sudarymas neįgaliesiems darbo vietoje

Nustatyta, kad neįgalių asmenų nedarbo lygis daugelyje išsivysčiusių šalių yra maždaug dvigubai didesnis nei asmenų, neturinčių negalios. ES šalyse neįgalieji susiduria su dideliais sunkumais susirandant ir išlaikant darbo vietą.

Europos Bendrijos Vartotojų taryba pažymėjo, kad 16-64 metų amžiaus asmenys, turintys vidutinio arba sunkaus laipsnio negalią, turi atitinkamai tik 47% arba 25% galimybių susirasti darbą arba susikurti verslą.

Žinant, kad ES šalyse yra mažiausiai 50 milijonų neįgalių asmenų, t.y. daugiau kaip 12% visų gyventojų, tampa aišku, kad tai yra problema, kuriai būtini svarbūs politiniai sprendimai. Pavyzdžiui, Britanijoje jaunų neįgalių žmonių nedarbo lygis išlieka nekintamai didelis. Tie žmonės, kurie turi nuo vidutinio iki sunkaus laipsnio mokymosi negalią, turi dar mažiau galimybių įsidarbinti. Teigiama, jog tokia situacija susidarė dėl nepakankamo įdirbio, mokant vietinius darbdavius ir įdarbinimo specialistus, apie įgūdžių, kuriuos turi neįgalūs asmenys, įvairovę – tikriausiai buvo akcentuojami trūkumai, o ne privalumai. Britanijos vietinės valdžios institucijos dabar bando ieškoti ryšių su vietinėmis įdarbinimo ir mokymo tarnybomis, siekdamos sustiprinti paramą asmenims, turintiems mokymosi negalių, o taip pat skatindamos informavimą, kaip neįgalūs asmenys gali tapti vertingos ir efektyvios darbo jėgos dalimi. Dalis strategijos yra nukreipta siekiant priimti naujus arba patobulintus įstatymus, kurie padėtų užtikrinti neįgaliesiems (įskaitant mokymosi negalias) teisėtą galimybę įsidarbinti.

Lygių galimybių politika – mokymo programos turinio prieinamumas kurtiesiems

Daugelis kurčiųjų mokinių patiria sunkumus, susijusius su kalba ir bendravimu, kurie įtakoja jų galimybes pilnai įsisavinti mokymo programos medžiagą. Šiems mokiniams reikalinga parama ir priemonės, užtikrinančios jų lygias galimybes į mokymąsi. Reikiama parama skiriasi priklausomai nuo šalies ir nuo mokinio poreikių.

Jungtinėje Karalystėje kai kuriose mokyklose yra specialūs skyriai, kuriems vadovauja kvalifikuoti kurčiųjų mokytojai. Reikalaujama, kad tokiose mokyklose ir specialiuose skyriuose mokinius mokytų atitinkamą kvalifikaciją turintys kurčiųjų mokytojai ir kad jie įgytų šią kvalifikaciją per trejus metus nuo jų darbo su kurčiaisiais mokiniais pradžios. Vietos švietimo institucijos konsultavimo ir paramos kurtiesiems mokiniams tarnybose dirba inspektuojantys kurčiųjų mokytojai (arba konsultantai). Jie padeda mokyti kurčiuosius mokinius, kurie yra pavieniai integruoti į normalias klases. Svarbią jų darbo dalį užima bendradarbiavimas su normalių klasių mokytojais, kasdien mokančiais kurčiuosius mokinius, ir vadovavimas pagalbai, kurią teikia mokytojo padėjėjai arba bendravimo pagalbos specialistai, dažnai būnantys su kurčiaisiais mokiniais pamokų metu. Inspektuojantys mokytojai taip pat aplanko mažų mokinių tėvus jų namuose, konsultuodami dėl jų vaikų pažangos ir atitinkamai dirbdami su šiais tėvais.

Klausos įranga

Jungtinėje Karalystėje mokymui ir mokymuisi naudojama įvairi klausos įranga.

Easi – Com klausos stiprintuvas: Tai yra nepakeičiamas aparatas, naudojamas kurčiojo asmens komunikacijai. Jis sukurtas taip, kad sumažintų foninio garso trukdžius ir sustiprintų kalbančiojo asmens balso garsumą klausytojui.

Vocaflex: Maža nedaug sverianti komunikacijos priemonė, kuriai naudojamos brūkšnių kodų technologijos, esančios ant magnetinės pridamos klaviatūros (išmaniosios kreipiančiosios), kad būtų galima užtikrinti greito kalbos/žinučių perdavimo galimybes.

Kochleariniai implantai: Kochlearinius implantus daugiausiai naudoja tie kurti vaikai, kuriems beveik nepadeda arba visai nepadeda klausos pagalbinės priemonės. Kochlearinius implantuos sudaro elektrodai, kurie yra implantuoti į ausies sraigę ir kurių paskirtis yra siųsti elektrinius signalus tiesiogiai į klausos nervą ir užtikrinti girdėjimą. Kaip ir kitos klausos priemonės, kochleariniai implantai neatstato įprasto girdėjimo lygio.

Radijo priemonės: Daugeliui kurčių vaikų yra naudingos radijo priemonės, ypač jiems esant mokykloje. Dauguma radijo priemonių aprūpina vietos švietimo skyriai. Aprūpinimas radijo priemonėmis gali būti įtrauktas į vaiko Specialiųjų mokymosi poreikių paraišką.

Daugelis radijo priemonių yra žinomos kaip „individualios sistemos“. Jos naudojamos kartu su vaiko klausos aparatais arba kochleariniais implantais. Visose radijo priemonėse yra dvi pagrindinės dalys: siųstuvas ir imtuvas. Mokytojas turi siųstuvą. Mikrofonas priima mokytojo balsą, o toliau garsas perduodamas radijo bangomis į imtuvą. Kurčias vaikas turi imtuvą. Jis priima radijo signalą iš siųstuvo ir konvertuoja jį į garsą, kurį sustiprina vaiko klausos aparatas arba implantas. Kitos priemonės – ant kaklo nešiojamas laidas, kalbėjimui skirti ausinių priedai, ant galvos nešiojamas mikrofonas, klausos priemonės siųstuvas/imtuvas, kišeninis garso stiprintuvas ir pan.

Valstybinis neįgalių besimokančiųjų finansavimas

Švietimo skyrius kartu su Verslo, inovacijų ir įgūdžių skyriumi bei Mokymosi ir įgūdžių tobulinimo tarnyba (MİTT) teikia paramą, susijusią su SMP negalios mokymo tobulinimu, kolegijose dirbantiems mokytojams. Pateiktas pasiūlymas finansuoti stipendijas mokytojams, siekiant tobulinti jų praktinę patirtį, teikiant paramą neįgaliesiems mokiniams ir mokiniams su SMP, įskaitant specialiuosius sutrikimus. Pažangios specialiosios mokyklos gali teikti prašymus tapti mokinčiosiomis mokyklomis arba mokinčiųjų mokyklų partnerystės narėmis, taip tobulindamos savo personalą lygiagrečiai su personalu kitose tinklui priklausančiose mokyklose ir pasidalindamos savo patirtimi. Vyriausybė pranešė, kad įsteigs papildomą stipendijų fondą, skirtą padėjėjų ir pagalbinio personalo mokymui, siekiant suteikti jiems galimybę vystyti savo turimus SMP paramos gebėjimus ir toliau tobulinti savo karjerą.

Darbo prieinamumo politika

Britanijoje numatyta galimybė padengti išlaidas, kurias patiria neįgalus asmuo arba jo darbdavys, ir kurios yra didesnės nei darbdavys gali patirti. Tai yra labai svarbus dalykas, remiant neįgalių asmenų įsidarbinimą ir darbo vietos išsaugojimą.

Įgyvendinant tai, prašoma didesnių įmonių, kad jos daugiau prisidėtų prie pagalbinių priemonių ir įrangos finansavimo, taip sudarant galimybes finansuoti tuos darbuotojus, kurie dirba mažose įmonėse. Klientams sudaromos galimybės susikurti dar labiau individualizuotą paramos paketą, kuriam būdingas individualus plėtros planas, dažnesnės peržiūros ir intensyvesni pokalbiai apie nepriklausomybės ir pasitikėjimo savimi kūrimą.

Koalicijos sutartyje teigiama, kad „mes keičiame Darbo prieinamumą, todėl neįgalieji gali ieškoti darbo, jau turėdami užtikrintą finansavimą bet kokiems jiems reikiamiems pritaikymams ir įrangai. Mes toliau ieškome būdų programos efektyvumo ir veiksmingumo didinimui, kad būtų suteikta parama maksimaliam neįgaliųjų skaičiui gauti ir išlaikyti darbą. Tai susiję ir su tuo, kad darbdaviai atliktų savo pareigą įrengti tinkamus pritaikymo įtaisus, skirtus jų darbuotojams“

(Švietimo skyrius – Parama ir siekiai: Naujas požiūris į specialiuosius mokymosi poreikius ir negalią).

Į asmenį orientuoto planavimo požiūris

Vyriausybė yra suinteresuota, kad asmenys, turintys mokymosi negalių, dalyvautų į asmenį orientuotame planavime, t. y. kad jie galėtų informuoti apie savo ateities tikslus ir gautų paramą, sudarant planą, pagal kurį būtų įgyvendinti jų siekiai ir uždaviniai. Vyriausybė tikisi, kad tai leistų asmenims, turintiems mokymosi negalių, geriau apibūdinti jų pasirenkamas kryptis ir jų gaunamas paslaugas ir paramą. Svarbiausias tikslas yra efektyviai aprūpinti asmenis, turinčius mokymosi negalių, kad jie turėtų tiek pat pasirinkimo galimybių, kaip ir neturintys mokymosi sunkumų asmenys.

Žmonės, turintys mokymosi negalių, ir toliau gali plėtoti savo galimybes susirasti apmokamą darbą, tobulindami asmeninius ir techninius įgūdžius. Dažnai į asmenį orientuotą planavimą įtraukiama pagalba asmeniui, išsiaiškinant, kokio darbo jis labiausiai norėtų. Įgūdžius galima tobulinti, atliekant savanoriškas arba bendruomenines veiklas, kurios yra taip pat svarbios CV turinyje.

Kitu atveju galima dalyvauti kolegijos teikiamame mokyme arba lankyti specialius mokymo kursus, kurių metu galima įgyti papildomų gebėjimų arba patobulinti esamus. Suprasdami jiems prieinamas galimybes, žmonės, turintys mokymosi negalių, galės daug lengviau įsidarbinti.

Kalbant apie kurčiuosius, daugelis iš jų gali efektyviai dirbti be kokių nors specialių pritaikymų jų darbo aplinkoje. Tačiau bendravimas – tai būtent ta sritis, kurioje gali kilti sunkumų. Reiktų mokyti darbuotojus apie kurtumą ir lygias galimybes. Be to, esant poreikiui, turi būti prieinama paramos sistema, pavyzdžiui, turi būti kurčiojo atstovas arba mentorius. Darbdavys turėtų užtikrinti, kad darbo vieta būtų pritaikyta tiek, kiek reikia, kad būtų patenkinti konkretūs kurčiojo asmens poreikiai.

Išvados

Mūsų požiūriu lygios galimybės – tai galimybė pakelti kartelę vienodai sveikiems ir neįgaliems mokiniams, kad jie išsilavintų ir gyventų kuo normalesnį kasdieninį gyvenimą; suteikti vienodas pasirinkimo galimybes tiek sveikiems, tiek neįgaliems asmenims, sprendžiant apie pasirenkamą kryptį ir tai, kokias paslaugas bei paramą jie norėtų gauti. Siekiant, kad neįgalūs asmenys turėtų vienodas galimybes visapusiškai dalyvauti šalies gyvenime, reikėtų sukurti tam tikrą persikirstymo sistemą.

Literatūra

1. UNESCO (1996), Learning; the Treasure within. Report of the Delors Commission on Education for the 21st Century (Paris, UNESCO).
2. ITV Sunday A.M. Programme, 7th January 2007.
3. Support and Aspiration: A new approach to special education needs and disability, March 2011; published by the UK Government.

III. VERTINIMAS

3.1. Klaipėdos siuvimo ir paslaugų verslo mokykla, Lietuva

Vertinimui tenka ypač svarbus vaidmuo mokymo procese (tai buvo įrodyta ne tik teoriškai, bet ir patvirtinta asmenine mokytojų patirtimi). Tinkamas vertinimas gali prisidėti prie mokymosi rezultatų ir padidinti mokinių motyvaciją. Todėl Klaipėdos siuvimo ir paslaugų verslo mokykla vertinimo klausimams skiria daug dėmesio. Nors ta pati vertinimo tvarka naudojamas tiek kurtiesiems, tiek specialiųjų poreikių neturintiems mokiniams, pirmųjų vertinimui būdingi kai kurie ypatumai.

Vertinimo nuostatos ir principai:

Vertinama tai, kas buvo numatyta pasiekti ugdymo procese: mokinių žinios ir supratimas, bendrieji ir dalyko gebėjimai, vertybinės nuostatos ir elgesys.

Vertinimas skirtas padėti mokytis – mokinys laiku gauna grįžtamąją informaciją apie savo mokymosi patirtį, pasiekimus ir pažangą, jis mokosi vertinti ir įsivertinti.

Vertinimas atviras ir skaidrus – su mokiniais tariamasi dėl vertinimo kriterijų ir procedūrų.

Vertinimas objektyvus ir veiksmingas – siekiama kuo didesnio vertinimo patikimumo, remiamasi išsilavinimo standartais, naudojami įvairūs informacijos šaltiniai.

Vertinimo apibūdinimas

Mokinių pažanga ir pasiekimai vertinami pagal mokykloje patvirtintą vertinimo tvarkos aprašą. Mokinių pasiekimai formaliai vertinami pažymiu, taikant dešimties balų vertinimo sistemą, taip pat taikomas kaupiamasis bei formuojamasis vertinimai.

Apibendrinamasis vertinimas (pažymiai):

- Atsakinėjimas žodžiu (nepriigirdintieji mokiniai)
- Savarankiški darbai
- Rašinėliai
- Kontroliniai darbai
- Savarankiškas skaitymas

Formuojamasis vertinimas:

- Pagyrimas
- Pritarimas
- Patarimas
- Padėka
- Paskatinimas
- Nepritarimas
- Pespėjimas
- Pastaba
- Reikalavimas

Kaupiamasis vertinimas:

- Darbas ir aktyvumas pamokoje
- Namų darbų atlikimas
- Savarankiškas skaitymas
- Dalyvavimas projektinėje veikloje
- Bendradarbiavimas (pagalba silpnesniam)
- Grupinis darbas

BENDROJI VERTINIMO TVARKA

- Mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimas grindžiamas aiškiais, mokiniams suprantamais ir žinomais kriterijais, susietais su Išsilavinimo standartais, skatinantis mokinių mokymosi pažangą, asmenybinių galių plėtojimą.

- Mokinių pasiekimai vertinami 10 balų sistema. Vertinant mokinių pasiekimus orientuojamasi į mokinių pasiekimų lygmenis, apibrėžtus atnaujintose Bendrosiose programose: patenkinamą (atitinka įvertinimą 4-5), pagrindinį (6-8) ir aukštesnįjį (9-10).

- Mokinių pasiekimai vertinami sistemingai. Per mėnesį mokinys turi gauti bent vieną pažymį, nepriklausomai nuo savaitinių pamokų skaičiaus.

- Pusmečio ar metinis pažymys vedamas pagal apvalinimo taisykles (pvz. jei vidurkis 6,5 – 7 vedama 7, jei vidurkis 6,0-6,4 vedama 6).

- Vertinant mokinių pasiekimus ir pažangą, naudotini žodiniai skatinimo būdai.

- Mokinių savarankiškus, kontrolinius darbus mokytojas ištaiso ir grąžina mokiniams kitą pamoką (būtinai, nes kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų mokinių atmintis trumpa).

- Mokinys, praleidęs kontrolinį darbą ar kitą atsiskaitymą dėl pateisinamos priežasties, atsiskaito su mokytoju sutartu laiku, bet ne vėliau kaip per 2 savaites. Laiku neatsiskaičiusiam mokiniui įrašomas 2.

- Mokiniui, neatvykusiam į kontrolinį darbą ar kitą atsiskaitymą be pateisinamos priežasties, įrašomas 2.

- Naudojamas kaupiamasis vertinimas, kai rašomi „+“ ar „-“ už tokias veiklas: klasės ir namų darbus, trumpas apklausas, dalyvavimą diskusijose, savarankiškų darbų pristatymus (gestų kalba), pagalbą draugui, papildomas užduotis. Apie šiuos vertinimo būdus mokytojas informuoja mokinius mokslo metų pradžioje. Kaupiamasis vertinimas sudaro galimybę pusmečio pabaigoje gauti dešimtuką, devynetuką – pagal surinktus plusus. Jei iš plusų susidaro tik šešetas ar žemesnis balas – pažymys nerašomas (sprendžia mokinys).

- Netoleruojamas nusirašinėjimas, naudojimas kita neleistina pagalba. Mokytojui pastebėjus nesąžiningą mokinio elgesį pamokos metu, jo darbas paimamas, mokinys rašo darbą iš naujo per likusį kontroliniam ar kitam atsiskaitymo darbui skirtą laiką.

- Mokiniai, laimėję prizines vietas miesto ar šalies olimpiadose, konkursuose, gauna įvertinimą 10.

Vertinant pirmenybė teikiama neformaliajam idiografiniam vertinimui (vertinami kiekvieno mokinio gebėjimai lyginant juos su ankstesniais to paties mokinio gebėjimais), kuris vykdomas stebėjimu, kokybiškos informacijos rinkimu, komentarais ir individualiais pokalbiais tarp mokytojo ir mokinio, surdopedagogo, tėvų ir kt.

Mokytojų patirtis

Žydra, kalbos kultūros ir specialybės kalbos mokytoja:

„Dirbdama taikau ne tik vertinimą, bet ir įsivertinimą. Tai skatina mokinius mąstyti apie savo pažangą.

Vertinimo lentelė

Pilnai atsakyta į visas užduoties dalis. Informacija pateikta aiškiai ir suprantamai.	10-9
Atsakyta į visas užduoties dalis. Informacija pateikta suprantamai.	8-7
Bandyta atsakyti į visas užduoties dalis, tačiau ne viskas aiškiai suprantama. Arba neatsakyta į vieną užduoties dalį.	6-5
Neatsakyta į daugiau kaip pusę užduoties dalių arba bandyta atsakyti, tačiau neįmanoma suprasti.	4
Beveik visos užduoties dalys neatsakytos.	2

ĮSIVERTINIMAS – NAUJAS MĄSTYMO BŪDAS

Ar reikalingas įsivertinimas? Kodėl? Ar reikalingas individualus grupės segtuvus su mokinių pasiekimais? Kodėl?	Kas sekasi geriau: testas ar rašinys, ar minčių persakymas gestasi? Kodėl?	Kokie dėstymo metodai priimtinausi? Kodėl?	Kaip vertinu savo pastangas? Kas mokantis labiausiai patinka? Kodėl? Kaip galėčiau tai pagerinti?	Kokios temos buvo sunkiausios? Kokios buvo įdomios?	Ar padeda mokytis IT? Ar pasiteisina savarankiškas medžiagos rinkimas bei jos pristatymas?	Kokiu balu galėčiau įvertinti savo žinias? Ar įsivertinimas sutampa su mokytojos vertinimu?

Įsivertinimo lentelė

Data	Grupė	Vardas /pavardė	Kokiu balu vertinu savo žinias?	Kodėl tokiu balu vertinu?	Ką puikiai išmokau?	Kas buvo sudėtinga?	Ko trūksta, kad situacija pagerėtų?
------	-------	-----------------	---------------------------------	---------------------------	---------------------	---------------------	-------------------------------------

Toks klausimynas pateikiamas mokiniams semestro/dalyko pabaigoje“.

Irina, profesijos mokytoja:

„Semestro pradžioje supažindinu mokinius su bendraisiais vertinimo kriterijais (3 lentelė), kuriuos naudoju kiekvienai užduočiai:

3 lentelė. Vertinimo kriterijai

Pažymys	Vertinimo kriterijai	Žodinis įvertinimo įrašas
10 (puiku)	Originaliai pasirenka ir pritaiko technines raiškos priemones. Darbo eiga nuosekli, darbas sistemingas. Savarankiškas, iniciatyvus, kūrybiškas. Darbas atliktas laiku. Darbo kokybė puiki, atitinka aukščiausius reikalavimus.	Dešimt
9 (labai gerai)	Gerai pasirenka ir pritaiko technines raiškos priemones. Darbo eiga nuosekli, darbas sistemingas. Savarankiškas, iniciatyvus, kūrybiškas. Darbas atliktas laiku. Darbo kokybė labai gera, atitinka visus reikalavimus.	Devyni
8 (gerai)	Gerai pasirenka ir pritaiko technines raiškos priemones. Darbo eiga neviseškai nuosekli, darbas sistemingas. Trūksta savarankiškumo, iniciatyvos. Darbas atliktas laiku. Darbo kokybė gera, bet darbas atliktas su smulkiais trūkumais, tačiau dar atitinka reikalavimus.	Aštuoni
7 (pakankamai gerai)	Nepilnai pasirenka ir pritaiko technines raiškos priemones. Darbo eiga nenuosekli, dirba nesistemiškai. Trūksta savarankiškumo (vidutinio stiprumo pastangos). Darbas atliktas. Darbo kokybė gera, bet darbas atliktas su trūkumais, darbe panaudota elementarių žinių.	Septyni
6 (patenkinamai)	Nepilnai pasirenka ir pritaiko technines raiškos priemones. Darbo eiga nenuosekli, dirba nesistemiškai. Trūksta savarankiškumo (vidutinio stiprumo pastangos). Darbas atliktas. Darbo kokybė patenkinama, bet darbas atliktas su trūkumais, elementarios žinios yra labai silpnos.	Šeši
5 (silpnai)	Silpnai pasirenka ir pritaiko technines raiškos priemones. Darbo eiga nenuosekli, dirba nesistemiškai. Motyvacija silpna. Darbas atliktas. Darbo kokybė silpna, atliktas darbas neatitinka reikalavimų, o elementarios žinios yra nepakankamos.	Penki
4 (blogai)	Blogai pasirenka ir pritaiko technines raiškos priemones.	Keturi

	Darbo eiga nenuosekli, dirba nesistemiškai. Pasyvus. Darbas atliktas pavėluotai. Darbo kokybė bloga, atliktas darbas neatitinka reikalavimų, o elementarios žinios nepanaudotos.	
3 (nepatenkinamai)	Darbas neatliktas.	Trys
2 (nepatenkinamai)	Neigiamas požiūris į užduotį ir darbą. Ignoravimas.	Du

Leontina, kompiuterinės grafikos mokytoja:

„Vertinimą atlieku darbo vietoje už konkrečią atkartotą užduotį. Akcentuoju vertinimo kriterijus ir komentuojau, ką reikėtų taisyti, kas nelabai pasisekė. Dažnai įvertinu pastangas, tuo skatindama individualius siekius, o ne galutinį rezultatą. Ypač didelį džiaugsmą išreiškiu, kai darbas atliktas be priekaištų (tokių yra). Spaudžiu jiems ranką ir tariau „džiaugiasi mano širdis“. Prašau, kad darbelius parodytų tėvams“.

Vilomena, kaligrafijos ir interjero projektavimo mokytoja:

„Pamokose vadovaujuosi įsivertinimu, darbai būna drauge kolektyviškai aptariami, diskutuojama, išreiškiama kiekvieno nuomonė, kai patys vaikai puikiai žino, kiek kuris įdėjo darbo, stengėsi arba nesistengė dirbti pamokoje. Tai pat išsakau ir savo nuomonę leisdama ginčytis, teigti arba neigi, kas yra blogai, o kas gerai“.

Nors tik antrus metus dirbu su kurčiaisiais, bet puikiai gebu susitvarkyti kartais ir be vertėjos. Pirmiausia ką patarčiau mokytojams – tai nepamiršti šypsotis ir mylėti vaikus bei savo darbą“.

Vanda, interjero apipavidalinimo tekstilė mokytoja:

„Padariau išvadą, kad specialiųjų poreikių mokiniai adekvačiau save įsivertina, jiems nelabai svarbus pažymys, bet jiems svarbesnis yra neformalus vertinimas. Jie labiau džiaugiasi, kai juos

pagiri už konkrečius darbus, tiesiog matosi jų teigiamos emocijos. Taikau teigiamo sustiprinimo priemones - tai juos skatina“.

Diana, ekonomikos ir verslo pagrindų mokytoja:

„Vertindama žinias naudoju testus. Pastebėjau, kad kurtiesiems lengviau suprantami trumpi klausimai.

...Smagu matyti, kaip džiaugiasi mokiniai pagirti, paskatinti...“

Birutė, tapybos, spalvų teorijos, piešimo ir braižybos mokytoja:

„Praktinių darbų vertinimo kriterijai, manau, turėtų nesiskirti nuo girdinčiųjų“.

3.2. St. Mary's School for Deaf Girls, Cabra, Airija

St. Mary's School for Deaf Girls mokyklos vykdoma vertinimo politika

“Vadovaudamasi mokyklos misija, Vadovų taryba siekia rūpintis visais mūsų mokiniais, vertinant kiekvieno asmens unikalumą, ir užtikrinant, kad kiekvienas mokinys atskleistų savo fizinį, emocinį, socialinį ir dvasinį potencialą.”

Vertinimas yra pagrindinis sudėtinis elementas, užtikrinant, kad kiekvienas mokinys atskleistų visą savo potencialą. Tai yra integruota į visas mokymo programos sritis tiek pradiniam, tiek aukštesniame lygmenyje, ir visada yra mūsų vykdomo priėmimo į mokyklą esminė dalis. Vertinimo formų įvairovė, įskaitant formalias ir neformalias formas, vaidina svarbų vaidmenį, padedant mūsų mokiniams kiekviename jų mokymosi etape.

St. Mary mokykla skiria ypatingą dėmesį individualiems ir besiskiriantiems kiekvieno kurčiojo mokinio poreikiams, todėl naudojamos labai įvairios vertinimo formos, taip sudaromos sąlygos mokytojams planuoti ir remti vaiko mokymosi patirtį kiekvienoje mokymo programos srityje. Kurčių vaikų mokymosi poreikiai yra išskirtiniai, todėl mokyklos politika atsižvelgia į specifinius bendravimo ir kalbinius iššūkius, su kuriais mūsų mokiniai susiduria, parenkant ir naudojant parengtus standartizuotus testus.

Pagrindinis vertinimo proceso tikslas yra nustatyti su mokymusi susijusius sunkumus, kad būtų galima įgyvendinti intervencijos strategijas ankstyvajame etape. Mokytojai, interpretuodami testų rezultatus, naudoja savo patirtį ir žinias apie kurčiųjų mokymą. Šie rezultatai – tai tik dalis mūsų atliekamo nuolatinio stebėjimo ir rezultatų registravimo proceso, kuris prisideda prie mokinių mokymosi patirties plėtros ir teigiamos savivertės vystymo. Mokiniai ir jų tėvai gauna nuolatinį grįžtamąjį ryšį apie mokinio pažangą ir pasiekimus.

Priėmimas į mokyklą

Priėmimo į mokyklą metu mokinius vertina audiologas ir psichologas. Išsamiai užpildomos prašymo ir priėmimo formos arba gaunama ataskaita iš kurčiųjų mokinį mokusio mokytojo namuose arba šio mokinio buvusios mokyklos direktoriaus. Bendra informacija, gauta atlikus vertinimą ir mokyklos kurčiuosius mokinį mokytojų stebėjimą, yra naudojama, priimant mokinį į atitinkamą klasę.

Nuolatinis vertinimas

Mokytojai savo pamokose naudoja labai daug įvairių testavimo metodų, įskaitant:

- mokytojo atliekamą stebėjimą;
- mokytojo parengtas užduotis ir testus, kuriais siekiama įvertinti mokinio įgūdžius arba gebėjimus atlikti tam tikro dalyko veiklą;
- kalbos tobulinimo testus;
- veiklos, projektų ir praktinės veiklos portfolio;
- standartizuotus testus, kuriais siekiama įvertinti mokinio pažangą, lyginant su kitų panašaus amžiaus mokinių pažanga, arba įvertinti mokinio pažangos pokyčius, lyginant vienus metus su kitais;
- diagnostinius testus, siekiant nustatyti mokymosi sunkumus.

Valstybiniai egzaminai

Vertinimas naudojamas, siekiant nustatyti atitinkamą mokinių išmokimo lygį, nuo kurio priklauso gaunamas baigimo pažymėjimas. Ruošdamiesi valstybiniams egzaminams (*Junior Certificate* (liet. - *Pradinis pažymėjimas*), *Leaving Certificate* (liet. - *Baigimo pažymėjimas*) ir *Leaving Certificate Applied* (liet. - *Baigimo profesinis pažymėjimas*), mokiniai dalyvauja bandomuosiuose egzaminuose arba atlieka užduotis. Ypač svarbu, kad šių bandomųjų egzaminų metu mokinys susipažįsta su egzaminų metodika ir laiko paskirstymu.

Vertinimo principai

1. Vertinimas yra sudėtinė mokymosi proceso dalis.
2. Mokiniais pateikiami aiškūs vertinimo kriterijai.
3. Vertinimo metodus kartais sukuria ir įgyvendina centrų vidaus vertintojai.
4. Vertinimo metodų paskirtis yra patikrinti atitinkamų mokymosi rezultatų įvairovę.
5. Pagrįsti palengvinimai yra susiję su kitų vertinimo formų naudojimu, jeigu jos yra tinkamos ir patikimos.
6. Keleto dalykų vertinimą galima integruoti, jeigu išlieka atskiri kiekvieno dalyko vertinimo kriterijai.
7. Grupinio darbo vertinimas gali būti tam tikro dalyko dalies vertinimas, jeigu kiekvieno kandidato pasiekimai yra vertinami atskirai.

St. Mary mokyklos vykdoma vertinimo politika, vadovaujantis QQAI (buvusi FETAC)

Pastaba: FETAC yra valstybės patvirtinta profesinio mokymo programa. Siekiant sukurti jungtinę sertifikavimo sistemą, kuria vadovaujantis darbdaviams ir kitiems asmenims, įskaitant pasaulinį kontekstą, būtų lengviau suprasti Airijos kvalifikacijas, FETAC ir kitos švietimo bei mokymo programos buvo pakeistos nauja jungtine sistema, *Qualifications and Quality Assurance Ireland* (QQAI, liet. – Airijos kvalifikacijų sistema ir kokybės užtikrinimas). www.qqi.ie.

Mokyklos vadovai yra įsipareigoję vykdyti vertinimą taip, kad jis:

- atitiktų mūsų misijos teiginius;
- galiotų FETAC suteikiamų pažymėjimų atžvilgiu;
- būtų aiškiai suprantamas darbuotojams ir mokiniams;
- tenkintų mokinius prieinamumo ir proceso atžvilgiu;
- būtų patvirtintas institucijoje kaip tinkamas ir atitinkantis (suderintas);
- būtų patvirtintas išorinių institucijų (suderintas su nacionaliniais standartais);
- būtų suderintas su FETAC vertinimo nuorodomis.

Siekiant užtikrinti, kad vertinimas būtų planuojamas ir koordinuojamas, turint tikslą integruoti mokymąsi ir gauti kuo geresnius bet kokios vertinimo veiklos rezultatus, sukurtos vertinimo procedūros. Vertinimas yra sudėtinė kiekvienos programos dalis. Mokymo ir vertinimo moduliai parenkami konsultuojantis su mokiniu ir mokytojais.

Siekiant, kad mokiniai galėtų visapusiškai dalyvauti vertinime, jie gauna visą reikiamą informaciją, įskaitant:

1. programos aprašą, kuriame yra informacija apie vertinimą;

2. organizuojamą susirinkimą, kuriame pateikiama išsami informacija apie vykdomą vertinimą, įskaitant mokinio atsakomybę, susijusią su vertinimu;
3. vertinimo grafikus;
4. užduočių santraukas;
5. informaciją, susijusią su apeliacijos teikimo tvarka.

Siekiant užtikrinti, kad visa vertinimo medžiaga būtų išsaugota, mokinių darbai yra laikomi tam skirtoje mokyklos patalpoje, o dalykų mokytojai už kiekvieną gautą darbą išduoda patvirtinimo pažymą.

Vertinimo metodai

Siekiant kuo geriau įvertinti mokinių supratimo ir įgūdžių lygį, taikoma didelė vertinimo metodų įvairovė. Vertinimo formų įvairovė patenkina skirtingus mokinių poreikius ir yra pagrindinis elementas užtikrinant, kad kurčias mokinys turėtų visas galimybes pademonstruoti savo gebėjimus. Jie apima:

- užduotis;
- darbų portfolio;
- egzaminus (praktinius, žodinius, interviu, pristatymus);
- mokinių užrašus (žurnalą, dienyną, sąsiuvinį, piešimo albumą);
- projektinius darbus;
- įgūdžių demonstravimą.

Pagrįsti palengvinimai

Pagrįsti palengvinimai yra numatyti, siekiant:

- pašalinti neįgalumo įtaką kandidato veiklai ir tuo suteikti kandidatui galimybę pademonstruoti mokymosi rezultatus, kuriuos pasiekė jų poreikius atitinkančiu būdu, tačiau, nenusižengiant standartui.
- užtikrinti, kad, suteikiant visas galimybes kandidatui pademonstruoti savo pasiekimų lygį, specialios priemonės nesuteiktų kandidatui diskriminuojančio privalumo kitų kandidatų, dalyvaujančių tame pat egzamine, atžvilgiu.

Atleidimas nuo egzamino

Kandidatas gali prašyti atleisti jį nuo tam tikros egzamino dalies arba dalių ir gauti pažymį, nustatomą pagal jo veiklą. Patvirtindami atleidimą nuo egzamino, vadovai turi informuoti kandidatą apie bet kokios paaiškinamosios pastabos turinį, susijusį su atitinkamu dalyku, kuris gali būti įrašytas į mokinio baigimo pažymėjimą. Bet koks paaiškinimas turi išsamiai atspindėti tik tai, kaip buvo pakeista vertinimo procedūra. Joje neturi būti pateikta informacijos apie kandidato neįgalumą. Paaiškinimas bus įrašytas ties bet koku dalyku baigimo pažymėjime, jei pasiruošimo pobūdis prieštarauja tam tikros kompetencijos, kuriai yra priskirti pažymiai, vertinimui.

Egzamino raštu palengvinimas

Galima naudoti šiuos pagrįstus palengvinimus:

- Egzamino užduočių skaitymas kandidatui. Klausimus galima skaityti tiek kartų, kiek to prašo kandidatas. Negalima pateikti jokių reformulavimų arba paaiškinimų.
- Kandidatai gali užsirašyti savo atsakymus į magnetofoną, spausdinimo įrenginį arba tekstinį redaktorių.
- Vietoj magnetofono, atsakymus galima diktuoti asmeniui, dalyvaujančiam kaip užrašinėtoji. Tai leidžiama, kai kandidato kalba yra ypač sunkiai suprantama įrašė arba kai garso įrašymas neatitinka konkrečių egzamino reikalavimų.
- Kai kandidatui reikia padėti įrašyti arba jei jis kitaip negalėtų pasinaudoti tam tikromis mechaninėmis priemonėmis, pateiktomis atsakymų užrašymui. Jei kandidatas turi regėjimo sutrikimų, galima papildomai skirti po dešimt minučių numatytai kiekvienos egzamino klausimų dalies valandai.

Egzamino žodžiu ir klausymo palengvinimas

Vykdamas kandidatų, turinčių specialiųjų poreikių, egzaminą žodžiu, mokyklos vadovų prašoma bendradarbiauti su egzaminuotojais. Gali būti suteiktos vertėjo paslaugos.

Klausymo egzamino organizavimas skiriasi priklausomai nuo mokinio kurtumo lygio:

- Kandidatas gali sėdėti šalia magnetofono.
- Kandidatui gali būti leidžiama naudoti asmeninį stereo grotuvą su individualia indukcine kilpa. Šiuo atveju bus pakartotinai pateikiamas klausimų įrašas.
- Kandidatui gali būti leidžiama sėdėti atskiroje patalpoje ir klausytis magnetofono su ausinėmis arba be jų.

Grįžtamosios informacijos teikimas mokiniams

Grįžtamosios informacijos tikslas yra užtikrinti, kad mokiniai gautų laiku ir konstruktyvų savo veiklos vertinimą. Svarbu, kad grįžtamoji informacija atitiktų vertinimo pobūdį. Pavyzdžiui, FETAC programoje grįžtamoji informacija pateikiama ypatingai struktūrizuota forma. Du kartus per metus organizuojami grįžtamosios informacijos teikimo mokiniams susirinkimai, mokytojai pateikia mokiniams grįžtamąją informaciją apie kiekvieną atsiskaitytą darbą. Kartais mokiniams leidžiama pakartoti užduotį.

Apeliacijos teikimo procesas

Jei mokiniai nesutinka su vertinimo rezultatais, jie gali teikti apeliaciją. Žemiau apibūdintas FETAC programos apeliacijos teikimo procesas:

1. Mokinys pateikia apeliacijos formą, kurioje išsamiai apibūdinamas procesas arba rezultatas, dėl kurio teikiama apeliacija. Oficialiai galima teikti apeliaciją tik dėl patvirtintų rezultatų. Apeliaciją būtina pateikti per keturiolika dienų nuo rezultatų gavimo.
2. Sukviečiama rezultatų patvirtinimo grupė ir patikrinamas pažymio rašymo procesas bei rezultatai.

3. Per vieną savaitę nuo pateiktos apeliacijos dienos FETAC koordinatorius turi informuoti mokinį apie apeliacijos rezultatus.

Pagrindinis vertinimo tikslas profesinio mokymo programose yra užtikrinti, kad mokinys būtų pasiekęs tam tikrus mokymosi rezultatus. Mokiniai dalyvauja bandomuosiuose egzaminuose arba atlieka egzamino tipo klausimus. Jie yra vertinami pažymiais ir, siekiant skatinti tolesnę mokymąsi, mokiniams patariama, kaip pašalinti jų atsakymų trūkumus. Mokytojų nuomone, tai labai efektyvi mokymosi strategija paskutiniuose dalyko mokymosi etapuose.

Kalbant apie valstybinių egzaminų laikymą, įskaitant *Junior Certificate*, *Leaving Certificate* ir *Leaving Certificate Applied*, mokiniams taikomos „pakartotinio patikrinimo“ sąlygos, kurios suteikia galimybę pakartotinai vertinti jų egzamino darbus.

IV. MOKYMO MEDŽIAGOS PERTEIKIMAS

4.1. Klaipėdos siuvimo ir paslaugų verslo mokykla, Lietuva

Klausos sutrikimai – tai girdimojo jutimo ir suvokimo trūkumai, trukdantys išmolti sakytinės kalbos ir bendrauti ja su aplinkiniais. (Ambrukaitis, Ališauskas, Labinienė, Ruškus. 2003.)

Klausos sutrikimai:

- neprigirdėjimas:
 - nežymus (26–40 dB)
 - vidutinis (41–55 dB)
 - žymus (56–70 dB)
 - labai žymus (71–90 dB)
- kurtumas:
 - praktiškas (daugiau kaip 91 dB)
 - visiškas. (Mitkus, 2008.)

Taigi, **Lietuvoje** šį sutrikimą turintys žmonės skirstomi į **neprigirdinčiuosius ir kurčiuosius. Kurtysis** – tai labai silpnos klausos ar visiškai be jos, kai net klausos aparatas nepaveda suprasti sakytinės kalbos. **Neprigirdintis** – dalinai negirdintis.

Visame pasaulyje, o ypač JAV, daug metų yra atliekami tyrimai, kokią įtaką kurtumas turi mąstymui bei kalbai. Prieita išvados, kad mokiniai su klausos negale lėčiau įsisavina mokomąją medžiagą, jų žodynas yra skurdesnis, sutrikusios klausos mokiniai retai vartoja jungiamuosius žodelius, artikius, modalinius veiksmažodžius, nesupranta idiomų. Daugumos Amerikos 18-19 metų kurčiųjų mokinių skaitymo lygis atitinka 4-klasės girdinčiųjų mokinių. Mažiau nei 25% 14-16 metų kurčiųjų skaitymo lygis atitinka 5-klasės girdinčiųjų lygį. Pastebėta, kad reikšmingai skaitymo lygis pakyla tik per penkerius metus. Dauguma kurčiųjų yra pasyvūs skaitytojai, jie mechaniškai atlieka skaitymo užduotis. Dėl trumpalaikės mokinių su klausos negale atminties bei abstraktaus mąstymo nebuvimo ir kyla mokymosi sunkumų (Peter V. Paul., Stephen P. Quigley. (1994). *Language and deafness. San Diego, California: Singular Publishing Group, Inc.*).

Isabelės Gibson atlikti tyrimai atskleidė, kad kurčiųjų mokinių atmintis skiriasi nuo tokio paties amžiaus girdinčiųjų. Atlikusi mokytojų apklausas ir pamokų stebėjimus, autorė parengė rekomendacijas mokytojams, kaip ugdyti trumpalaikę kurčiųjų mokinių atmintį (Teaching Strategies used to develop short-term memory in deaf children, Isabel Gibson, 2003. <http://www.batod.org.uk/content/articles/mgwts/teachingstrategiesmgwts.pdf>).

Lietuvoje neįgaliųjų tematika pradėta nagrinėti devintajame dvidešimto amžiaus dešimtmetyje. Specialiųjų poreikių asmenų temas įvairiai nagrinėjo J. Ambrukaitis (1999), V. Gudonis (1994, 1997, 1998, 2000), E. Novogrodskienė (2000), J. Ruškus (1997, 2001, 2002) ir kiti. Tačiau kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų mokymas Lietuvoje dar nėra pakankamai nagrinėtas ir analizuotas.

Remiantis mokslinė literatūra ir praktiniais mokytojų pastebėjimais, galima išvardinti sunkumus, su kuriais susiduriama klausos sutrikimus turinčių asmenų ugdymo procese:

Dėmesio paskirstymo sunkumai – besimokydamas klausos sutrikimų turintis vaikas turi ne tik kreipti dėmesį į rodomą mokomąją medžiagą, tačiau ir į jam adresuotus gestus. Mokytojai turėtų atkreipti dėmesį ir į papildomą pažinimo krūvį, kuris jam tenka tokiu atveju, todėl neturėtų stebėtis ir lėtesniu pamokos medžiagos įsisavinimu. Kai vaikams sunku tinkamai paskirstyti dėmesį, jiems sunku ir nukreipti tą dėmesį tinkama linkme: dažnai jų dėmesį patraukia įdomesnis įvykis už lango, draugų pokštas, telefoninė žinutė ir jie ten sukonzentruoja visą savo dėmesį, visiškai atsiribodami nuo mokomo dalyko, tad mokytojas lieka nepastebimas, o mokymo turinys neįsisavintas.

Žemesni skaitymo gebėjimai – anglų mokslininkų (Allen, Trybus ir Karchmer, Wolk ir Allen) tyrimai parodė, kad sutrikusios klausos vaikams labiausiai paveikiami skaitymo gebėjimai, o tai, anot jų, svarbiausia mokymosi pasiekimų sritis. Tyrimais nustatyta, kad skaitymo požiūriu sutrikusios klausos moksleivių pasiekimai prilygsta tik maždaug trečdaliui girdinčių moksleivių pasiekimų. Kampfe ir Tirecheck (1987) atlikto tyrimo duomenimis, kurčiųjų vaikų, kurių tėvai taip pat yra kurti, skaitymo lygis yra aukštesnis negu vaikų, kurių tėvai yra girdintieji. Specialistų manymu, taip yra dėl to, kad kurtieji tėvai geba geriau komunikuoti su vaikais vartodami gestų kalbą, taip suteikdami vaikams reikiamą paramą, ir todėl kad kurti vaikai, kurių tėvai taip pat yra kurti, dažniau gerai moka gestų kalbą, kuri padeda vaikams geriau išmokti rašytinę kalbą ir skaityti (Lane, 1992). Reikia pastebėti, kad kurtiesiems ir neprigirdintiesiems vaikams, skaityti, o ypač nepritaikytą jiems literatūrą, yra labai sunku. Rašytinė gramatika yra kurtiesiems nežinoma, nepažįstama, todėl jiems yra labai sunku suvokti ją, nežino, ar teisingai suvokė ir suprato turinį. Jie nesupranta daugybės žodžių, arba mano, kad supranta, bet iš tiesų žodžio reikšmė visai kita. Tiesiog vaikai dažnai priskiria žodžiui panašiai skambančio žinomo žodžio reikšmę. Kurtieji ir neprigirdintieji dažniausiai yra pripratę nerasti ryšio tarp vieno ir kito elemento, todėl dažniausiai jiems tas nesuvokimas atrodo ne problema, jie nenori klausti, aiškintis. Ši abejingumą kurtieji ir neprigirdintieji suformuoja dar vaikystėje, kai aplink nieko negirdėdami, jie negali surasti ryšio tarp vieno ir kito daikto, tarp vieno ir kito poelgio, jie nesuvokia veiksmo ir pasekmės ryšio. Tad ir skaitydami jie nesistengia ieškoti paaiškinimų. Mokymasis vaikui turi būti įdomus, žaismingas, suprantamas, o jis tokiu negali būti, kai vaikas nieko nesupranta, todėl ir mokymasis jam dažnai yra neįdomus. Pagyrimas, pastiprinimas ugdo mokinio pasitikėjimą savimi, jam daug geriau mokytis. Todėl kiekviena, net ir mažiausia pažanga turi būti pastebėta ir įvertinta.

Psichologiniai sunkumai. Dažnai kurtieji ir neprigirdintieji moksleiviai patiria mokymosi sunkumų, daug ko nesupranta, daug užduočių jiems nepavyksta padaryti. Dėl to jie jaučia nepilnavertiškumo kompleksą, nepasitiki savimi, per anksti „nuleidžia rankas“. Šitoks savęs nuvertinimas mokslų srityje ateityje gali sudaryti sunkumų ir kitose gyvenimo sferose (šeimoje, darbe, visuomenėje), kurie apsunkins gyvenimą ir gali tapti dar vienos rimtos ligos priežastimi. Todėl reikėtų moksleivius kuo daugiau skatinti, vertinti jų darbą, pagirti, kad jie jaustųsi ypatingi ir sugebantys atlikti paskirtas užduotis.

Kiti sutrikimai. Verta žinoti, kad, remiantis užsienio mokslininkų duomenimis, maždaug 20% mokinių su klausos negalia taip pat turi ir kitų sutrikimų, pavyzdžiui, regėjimo sutrikimą, ribotą intelektą, dėmesio sutrikimą, jiems būdinga disleksija arba disgrafija, prasta atmintis ir įvairūs kiti sutrikimai. Ypač svarbu išsiaiškinti mokomų mokinių klausos sutrikimo lygį, nes nuo to priklauso bendravimas su jais.

Prasta atmintis, sunkiai sutelkiamas dėmesys, lėtai besivystanti kalba ir to įtakojamos komunikacijos problemos, dėl nepasitenkinimo savo gyvenimu, sugebėjimais kylantys psichologiniai sunkumai ne tik stabdo socialinę brandą, bet kartu veikia ir vaikų mokymą(si). Tai didžiulė problema, su kuria susiduria tėvai, mokytojai, moksleiviai, kiti mokyklos bendruomenės nariai.

Siekiant, pirmiausia, sėkmingai bendrauti su mokiniais kurčiųjų mokymo procese ir užtikrinti jiems galimybes pasiekti kuo geresnius rezultatus, būtina turėti pagrindines žinias apie kurčiuosius. Tačiau gestų kalbos mokytojai, mokantys gestų kalbos, gestų kultūros, istorijos pagrindų Lietuvoje iš viso nerengiami. Kol kas yra rengiami tik gestų kalbos vertėjai, padedantys bendrauti kurtiesiems ir girdintiems žmonėms. Dažnai perteikiama medžiaga yra išverčiama netinkamai, nes vertėjai ne visada gali tinkamai išversti specifinę mokomąją (ypač profesinio mokymo dalykų) medžiagą. Pamokų sėkmė priklauso ne tik nuo motyvacijos ir noro įgyti žinių, gebėjimų, bet taip pat nuo edukacinių, didaktinių mokytojų gebėjimų bei jų pasirinktos medžiagos perdavimo formos, iliustracinės medžiagos, kurios padeda vedant pamokas. Neturėdami pakankami žinių apie kurčiuosius, mokytojai ne visada naudoja tinkamus mokymo metodus ir ne visada tinkamai paruošia mokymo medžiagą. Taigi, kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų mokymo problematika yra aktuali visiems dirbantiems su šiais žmonėmis ir besidominčiais kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų mokymu Lietuvoje.

Suprantama, pamokos medžiagos nepavyks perteikti, žinant tik daktilio abėcėlę. Tačiau mokytojas turėtų susikurti geranorišką ir atvirą bendravimo stilių bei atmosferą, panaudodamas tam specialias žinias ir įgūdžius. Mokytojo kalba, bendraujant su mokiniu, turėtų būti aiški, suprantama, perteikiama normaliu greičiu ir normalia artikuliacija. Būtina laikytis bendrinės kalbos normų.

Metodai. Mokymo metodai yra specifiniai: juos parenka ir taiko mokytojas, atsižvelgdamas ne tik į mokslo dalyką, bet ir į mokymo subjektą – mokinį (Jovaiša, Vaitkevičius, 1989). Parenkant mokymo metodus, atsižvelgiama ne tik į mokinį, bet ir į jo sugebėjimus, remiamasi logika, psichologija bei kitais mokslais, nes mokymo procesas sprendžia ne vien pažinimo, bet ir asmenybės formavimo uždavinius. Mokymas yra dvipusis procesas, mokymo metodai apima tarpusavyje susijusią mokytojo ir mokinių veiklą.

Šiuolaikiniame pasaulyje kurtieji ugdomi, naudojant šiuos mokymo medžiagos perteikimo metodus:

- grynasis garsinis „oralinis“;
- totaliosios komunikacijos;
- dvikalbis (bilingvinis).

„Oraliniam“ (sakytiniame) metode vyrauja sakytinės kalbos prioritetai. Vaiko ugdymas planuojamas tik sakytine kalba, t.y. jis mokomas tarti ir skaityti iš lūpų.

Totalioji komunikacija – tai metodas, kai visi būdai, padedantys bendrauti su vaiku, yra lygiaverčiai. Vartojamos visos žodinės kalbos formos: sakytinė, rašytinė, pirštų abėcėlė (vadinamasis daktilis). Šio būdo tikslas – treniruoti klausos likučius bei ugdyti skaitymo iš lūpų įgūdžius. Kalbinės priemonės derinamos įvairiai, vartojama žodinė ir gestų kalba.

Dvikalbiu (bilingviniu) būdu vaikai mokomi bendrauti dviem kalbomis: gestų ir žodine, kurios yra tiek bendravimo, tiek ugdymo priemonė. Pagrindinis mokymo tikslas yra perteikti

mokymo turinį neteikiant pirmenybės žodinei kalbai. Svarbiausia – rašytinė kalbos forma. Šis metodas puikus tuo, kad užtikrina normalią protinę kurčiųjų raidą.

Tinkamas ugdymo metodo parinkimas leistų sutrikusios klausos vaikams žymiai geriau realizuoti savo potencines galimybes ir gebėjimus siekiant aukštesnio išsilavinimo. Užsienio šalių patirtis rodo, kad negali būti vieno geriausio visiems priimtino mokymo metodo. Ir žodinis, ir bilingvinis metodas vertingi tiek, kiek jie leidžia konkrečiam asmeniui realizuoti savo galimybes (Ališauskas, 2004).

Gestų kalbos naudojimas yra neišvengiamas bendraujant kasdieniame kurčiųjų gyvenime bei mokymesi, nes garantuoja lingvistinį supratimą ir padidina pasirengimą mokytis profesijos. Be to, naudojant gestų kalbą, kartu didinama ir motyvacija. Tas, kuris supranta, lengviau išmoksta, o tas, kuris lengviau išmoksta, nori sužinoti daugiau.

Gestų kalbos naudojimas gali būti dvejopas:

- Tiesiogiai - per mokytoją.
- Netiesiogiai - per vertėją.

Žemiau išvardinti mokymo metodai, kuriuos mokytojai gali naudoti klausos negalia turinčių asmenų mokymo procese:

- Bendradarbiavimas
- Žodinis metodas
- Vaizdinis metodas
- Praktinis metodas
- Žaidybinė veikla
- Klausinėjimas
- Minčių lietus
- Skaitymas
- Aktyvusis metodas
- IKT naudojimas
- Netradiciniai mokymo metodai
- Analitinis – sintetinis metodas
- Rašymas
- Pasakojimas
- Savarankiškas darbas
- Diskusijos
- Dialogai
- Kolektyvinis darbas

Tiesioginių pamokų metodai parenkami atsižvelgiant į tai, kad reikia ir būtina mokymo turinį iliustruoti. Teorija turi būti dėstoma trumpai, pateikiant vaizdines priemones bei su tema susijusius pavyzdžius. Praktinės pamokų užduotys turi susieti praktiką su anksčiau pateikta teorija, kad pagerintų ir pagilintų supratimą.

Daugelis metodų yra susiję tarpusavyje. Kai kuriuos netgi galėtume priskirti vienam ir tam pačiam metodui. Kurie metodai yra tinkamiausi, nusakyti yra labai sunku, nes mokytojų pasirinktus metodus lemia klasė, su kuria dirbama, mokomas dalykas, tema ir kiti veiksniai, kurie yra labai

individualūs, kaip ir vaikai, ugdomi pagal šiuos metodus. Galima tik pritarti teiginiui, kad numatyti kiekvieno metodo vietą mokymo procese, išrinkti pačius efektyviausius metodus konkrečiai pamokai ar temai yra gana sudėtingas dalykas, reikalaujantis iš mokytojo teisingo sprendimo ir gilių žinių (Morozova, 1996) Teisingas metodo parinkimas gali lemti moksleivių norą mokytis, sėkmingą žinių įsisavinimą bei mokymąsi komunikuoti ir bendradarbiauti.

Mokytojai, dirbantys su kurčiaisiais ir neprigirdinčiais vaikais, mano, kad labiausiai mokymo procesą teigiamai paveiktų galimybė dirbti su kiekvienu mokiniu atskirai. Kurtieji ir neprigirdintieji moksleiviai yra labai skirtingi ne tik savo charakterio bruožais, bet ir gebėjimais. Mokytojui labai sunku organizuoti mokymo procesą taip, kad būtų patenkinti visų moksleivių poreikiai. Dar viena didžiulė problema - vadovėlių ir kitų mokymo priemonių nepritaikymas.

Mokymo medžiaga. Pamokų sėkmė priklauso ne tik nuo motyvacijos įgyti žinių ir gebėjimų, bet ir nuo mokytojų didaktinių ir ugdymo gebėjimų bei mokymo medžiagos ir vaizdinės medžiagos perteikimo formos, kurią jie pasirenka ir kuri yra tinkamiausia tam tikroms pamokoms. Todėl mokytojai turi susipažinti su kurčiųjų kultūra ir elgsena, kad galėtų naudoti siūlomą mokomąją medžiagą prasmingai, veiksmingai ir naudingai. Ypač svarbu, kad mokytojai skirtų laiko išaiškinti sąvokas ir taip pat skirtų laiko išsiaiškinti, ar besimokantieji suprato.

Parentant papildomą mokymo medžiagą labai svarbu atkreipti dėmesį į kurčiųjų vaizdinį supratimą. Mokant kurčiuosius reikia kiek galima daugiau sakinės kalbos bei rašytinio teksto pakeisti vaizdinėmis iliustracijomis. Naudojant iliustracinę medžiagą informacija gaunama per regą, lytėjimą. Tam tinka:

- iliustracinė medžiaga;

Galima naudoti su konkrečiu dalyku susijusią iliustracinę medžiagą.

- vaizdajuostės;

Vaizdajuostės yra taip pat geras demonstravimo metodas. Tačiau vaizdajuosčių titravimas arba vaizdajuosčių rodymas tuo pat metu verčiant į gestų kalbą per vertėjus gali mažinti mokinių suvokimo sėkmę, nes tai gali privesti prie vadinamos „dvigubos vizualizacijos“. Tinkamai atrinktos ir paruoštos vaizdajuostės didina kurčiųjų mokymosi sėkmę.

- spausdinti dokumentai.

Tradiciniai rašytiniai dokumentai yra netinkami arba iš viso nenaudingi, nes kurtieji mokiniai dažnai nesupranta rašytinės kalbos dėl kitokios struktūros ir kylančių gramatinių sunkumų. Norint suteikti galimybę kurtiesiems žmonėms dirbti savarankiškai, kad parodytų savo žinias, reikia jiems padėti pažinti rašytinę kalbą.

Mokymosi medžiaga savarankiškai besimokantiems kurtiesiems turi būti kalbiniu požiūriu paprasta, suprantama. Geriausiai mokymosi medžiagą rengti panaudojant vizualinius metodus: vaizdo įrašus, paveikslus, grafikus ir pan. Mokomojoje (tiek pagrindinėje, tiek papildomoje) medžiagoje papildomai reiktų naudoti gestų kalbą. Norint kurtiesiems sudaryti tokias pat mokymosi sąlygas, kokias turi girdintieji, jiems reikia parengti tinkamai adaptuotą, naują mokymosi medžiagą.

Norint užtikrinti sėkmingą mokymosi procesą, nemažiau svarbu tinkamai paruošti patalpas. Tinkamas suolų, mokymo priemonių išdėstymas, gerai parinkta vieta, kurioje stovi mokytojas bei

gestų kalbos vertėjas, lems mokymo turinio įsisavinimą. Ypač svarbu, kad būtų tinkamas apšvietimas.

Savarankiškas mokymasis. Savarankiškas mokymasis yra svarbus, nes galima atskleisti dalykus, kurie jau yra išmolti. Tačiau tinkamos, pritaikytos kurtiesiems mokymosi literatūros yra mažai.

Ar sunku mokyti kurčiuosius lietuvių kalbos? Priimant arba perduodant informaciją mokiniams su klausos sutrikimais, ypač svarbūs rašytiniai šaltiniai. Todėl didelis vaidmuo tenka lietuvių kalbos, kaip valstybinės kalbos mokymui. Rašytinės kalbos žinios sudaro galimybes gauti kitą mokymosi medžiagą.

Praktinė patirtis rodo, kad kurtieji ir sutrikusios klausos mokiniai patiria daug sunkumų, mokydamiesi lietuvių kalbos, nes lietuvių gestų kalbos sakinių konstrukcija panašesnė į anglų kalbos, todėl kurtiesiems ir neprigirdintiems mokiniams labai sunku suvokti perskaitytą sakinį. Mes, mokytojai, daugiau bendraujame „kalkine“ gestų kalba, kurią galima pamatyti per LTV žinias. Didžioji dalis kurčiųjų tokio vertimo nesupranta, o girdintiesiems labai sunku išmolti gestų kalbą. Mokiniai sunkiai rašo, jie turi savo kalbą, mąsto gestais. Jeigu sakoma: „Aš nenoriu“, jie pasakys: „Norėti ne“. Jeigu sakoma: „Aš pirkau“, jie parašys: „Aš buvo pirkti“. Taigi mokyti kurčiuosius ir neprigirdinčiuosius lietuvių kalbos yra tikrai sudėtingas dalykas. Problema sumažėtų, jei mokytojai geriau mokėtų lietuvių gestų kalbą.

Profesinis mokymas. Klaipėdos siuvimo ir paslaugų verslo mokykla – profesinė mokykla, kurioje kurtieji ir sutrikusios klausos mokiniai mokosi interjero apipavidalintojo mokymo programos (1 lentelė). Tai vienintelė profesinio mokymo programa, kurios mokosi kurtieji ir neprigirdintieji šioje mokykloje.

1 lentelė. Interjero apipavidalintojo profesinio mokymo programos mokymo planas
Bazinis išsilavinimas: pagrindinis (kurtieji ir neprigirdintieji)
Programos trukmė: 3 metai

Dalykų pavadinimas	Egzaminai	Visai programai	Teorija	Praktiniam mokymui	Vandalų paskirstymas									
					I kursas			II kursui			III kursui			
					I p/m.	II p/m.	Iš viso	I p/m.	II p/m.	Iš viso	I p/m.	II p/m.		Iš viso
					19 sav.	17 sav.		19 sav.	17 sav.		19 sav.	15 sav.	1 sav.	
1. Profesinio mokymo dalykai:														
1.1. Profesijos mokymas:		3262	990	2272			1090			1030				1142
1.1.1. Interjero apdailos medžiagos		200	100	100			12	200						
1.1.2. Interjero dekoravimas		200	60	140	3	2,5	98	3	3	102				
1.1.3. Meninio komponav. pagr.		200	120	80	6	3	160	2		40				
1.1.4. Tapyba		200	80	120	2	2,5	80	3	4	120				
1.1.5. Spalvotyra		80	60	20	4		80							
1.1.6. Spec. piešimas ir braižyba		152	120	32	4,5	4	152							
1.1.7. Dailės istorija ir tautodailė		80	60	20	2,5	2	80							
1.1.8. Interjero dekor. floristika		200	40	160				5	6	200				
1.1.9. Interjero apipavid. tekstilė		200	40	160				5,5	6	200				
1.1.10. Kaligrafija		120	40	80	3,5	3	120							
1.1.11. Vizualinis dizainas		160	40	120				3	6	160				
1.1.12. Interjero formavimas		200	40	160				2	3	88	6			112
1.1.13. Kompiuterinė grafika		200	40	160	4	3	120	2,5	2	80				
1.1.14. Darbuotojų sauga ir sveikata		40	40					2		40				
Specializacijos dalykai:														

Interjero siuvinių ir dekoratyvinių elementų gamyba													
1.1.15. Buities siuvinių ir dekoratyvinių elementų gamyba		200	40	160						10,5			200
1.1.16. Užuolaidų gamyba		160	40	120						8,5			160
1.1.17. Baldų apmušalų gamyba		70	30	40						3,5			70
Interjero paviršių dekoravimas													
1.1.15. Interjero paviršių paruošimas		160	40	120						8,5			160
1.1.16. Interjero paviršių dažymas		200	40	160						10,5			200
1.1.17. Interjero paviršių dekoravimas		70	30	40						3,5			70
1.1.18. Gamybinė praktika		600	-	600							40		600
1.2. Bendrieji profesinio mokymo dalykai:		190	190				40			150			
1.2.1. Civilinė sauga		20	20				1		20				
1.2.2. Ekonomikos ir verslo pagr.		60	60				2	1,5	60				
1.2.3. Informacinės technologijos		40	40		2		40						
1.2.4. Estetika		20	20				1		20				
1.2.4. Lietuvių kalbos kultūra ir specialybės kalba		50	50				1	2	50				
2. Bendrojo ugdymo dalykai		220	220				120		70				30
2.1. Dorinis ugd. (etika, tikyba)		50	50		1	1,5	50						
2.6. Kūno kultūra		170	170		2	2	70	2	2	70	2		30
Iš viso:		3672	1400	2272	35	35	1250	35	36	1250	32	40	1172
Neformalus ugdymas		240					100			100			40

Teorinio mokymo metu būsimieji interjero apipavidalintojai mokosi šių dalykų: meninio komponavimo pagrindų, spalvotybės ir tapybos, braižybos, kompiuterinės grafikos, interjero dekoravimo, vizualinės reklamos elementų gamybos ir kitų (žr. 1 lentelę).

Praktinis mokymas vykdomas mokyklos dirbtuvėse. Praktinio mokymo trukmė – 51 savaitė. Baigiamosios praktikos trukmė – 15 savaičių. Programos mokymo metu ugdomos interjero apipavidalinimo, meninio sienų dekoravimo, vizualinės reklamos elementų gamybos, interjero apipavidalinimo tekstile, interjero apipavidalinimo floristika ir individualaus ir visuomeninio interjero dekoravimo kompetencijos. Mokymo programos pabaigoje vykdomas baigiamasis egzaminas.

Kurtieji mokiniai mokosi atskirose grupėse. Jie mokomi tik profesinio mokymo dalykų. Kiekvienoje grupėje mokytojams padeda gestų kalbos vertėjas (mokykloje nėra mokytojų, laisvai naudojančių gestų kalbą). Tačiau mokytojai taip pat yra skatinami mokytis gestų kalbos, taip sudarant sąlygas mokiniams geriau suprasti perteikiamą profesinio mokymo medžiagą.

Per maždaug 10 metų laikotarpį, mokant kurčius ir neprigirdinčius mokinius, daugelis mokytojų įgijo tam tikras žinias, kurios yra susijusios su tokių asmenų mokymo ypatumais. Prioritetas teikiamas mokymo priemonių vizualizacijai, praktinėms veikloms (net ir teorinių pamokų metu). Vedant pamokas, atsižvelgiama į psichologinius ir edukacinius tokių mokinių ypatumus (žiūrėkite priedus). Tačiau žema mokinių motyvacija, kylančios problemos, susijusios su klaidingu mokymo medžiagos supratimu arba visišku jos nesupratimu, patvirtina poreikį tobulinti šią mokymo sritį.

Mokančių mokytojų nuomonė apie mokymo medžiagos perteikimą:

Vanda, interjero apipavidalinimo tekstile mokytoja:

„Su specialiųjų poreikių mokiniais dirbu antrus metus, mokau interjero apipavidalinimo tekstile. Mano nuomone, gabesni yra berniukai. Mokant šiuos vaikus reikia atsižvelgti į jų galimybes bei poreikius. Jie greičiau pavargsta, užduočiai atlikti reikia skirti daugiau laiko, daug kartų tą patį demonstruoti, rodyti, kartoti. Specialiųjų poreikių mokiniams užduotis reikia išaiškinti „mažais žingsneliais“, išskaidant visą užduotį į atskirus mažus etapus, nes jie greitai pamiršta. Tačiau įvaldyti siuvimo įrengimus kurtiesiems sekasi greičiau, negu girdintiesiems.“

Diana, ekonomikos mokytoja:

„Stengiuosi reikšinius, sąvokas ir viską, kas įmanoma, aiškinti, siedama su gyvenimiška JŲ asmenine patirtimi. Sąvokoms pakartoti naudoju paveikslėlius, korteles, paprastus žaidimus - kad norėdama paaiškinti, kas yra darbo našumas, imituoju gamybą ir pan.

Daugiau skiriu dėmesio tam, ko gali prireikti jiems gyvenime. Kalbėdami apie vartojimą ir taupymą, sudarinėjame ir aiškinamės asmeninį biudžetą - iš kur atsiranda ir kur dingsta pinigai. Kai kalbame apie bankus, aiškinu apie atsakingą skolinimąsi ir panašiai. Pabandyčiau taikyti kurčiųjų mokyme kryžiažodžių sprendimą.“

Birutė, tautodailės mokytoja:

„Mokant kurčiuosius, iškyla keletas problemų:

- jie silpnai moka lietuvių kalbą ir mažai skaito. Sunkiau perteikti pamokos temą, tačiau kai dėstau tapybą, braižybą, dirbant, demonstruojant, rodant, kaip tai atlikti, jie puikiai orientuojasi ir padaro daug gražių darbų. Manau, kad kurtieji galėtų rinktis senųjų amatų profesijas ir jiems tai labai tiktų. Tai būtų tapyba, karpiniai, audimas, siuvimas, floristika, mezgimas, rišimas, keramika, baldų dekoravimas ir t.t. Tai nereikalauja bendravimo su klientais, o rinkoje jie puikiai gali realizuoti savo produkciją.
- jaučiasi intelekto trūkumas, dažnai kurtieji turi ne tik klausos negalią, bet ir kitų sutrikimų. Dirbti su jais yra sunkiau, reikia daugiau kantrybės ir pasiruošimo pamokoms.“

Aina, interjero projektavimo mokytoja:

„Priemonių kurtiesiems mokytis ir mokytis labai trūksta. Kadangi jiems negalima naudoti įprastų vadovėlių, daugelį priemonių turi pasigaminti mokytojas. Labai tinka videomedžiaga, nes kurtieji geriau įsisavina medžiagą, matydami vizualiai.

Pateikiant užduotį, ją reikia pademonstruoti vizualiai, prieš tai užrašant su tema susijusius žodžius lentoje, po to ją paaiškinti ir duoti nesudėtingą užduotį atlikti savarankiškai. Kadangi kurtieji ir neprigirdintieji neturi kantrybės ir negali ilgai savęs sukonzentruoti, reikia paruošti tokias užduotis, kurias būtų galima atlikti per vieną ar dvi pamokas. Būtų puiku, jei pamokas būtų galima trumpinti iki 30 min., nes šie mokiniai negali ilgesniam laikui susikaupti.

Kurčiųjų atmintis paprastai yra trumpalaikė, reikia dažnai kartoti. Kitą dieną jie negali pakartoti, kas buvo kalbama vakar.

Pageidautina, kad mokiniai per pamokas sėdėtų puslankiu, nes taip gali geriau matyti mokytoją ir gestų kalbos vertėją.“

Leontina, kompiuterinės grafikos mokytoja:

„Dalyko mokymo pradžia būna sunki. Tačiau per 3-4 mėnesius susiformuoja mokinių darbo įgūdžiai, jie perpranta darbo specifiką, sugeba dirbti savarankiškai, atsiskleidžia gebėjimai, kai kurių mokinių darbai tampa meniški ir gana tikslūs, atsiranda kūrybiškumo elementų.

Pamokos metu darbą organizuoju grupėmis ir individualiai. Pagrindiniai tikslai yra:

- perteikti mokymo turinį neteikiant pirmenybės žodinei kalbai;
- atskleisti ir formuoti gebėjimus, įgūdžius;
- motyvacijos skatinimas ir didinimas.

Kurtiesiems sunku įsisavinti sąvokas, prisiminti, atkartoti veiksmus. Naujos temos išaiškinimui, užduočių pateikimui, veiksmų atlikimui ir medžiagos įtvirtinimui - būtinas vaizdingumas. Todėl naudoju daug vaizdinių priemonių. Priemonės pateikiu projektoriaus pagalba. Kadangi mokomės dirbti su kompiuterinės grafikos programa CorelDraw, būtina išaiškinti programos funkcijas, naujus terminus. Pvz.: Sujungimas (Weld), Iškirpimas (Trim), Išskirtimas (Intersect) ir kt. Šiuos terminus gretinu su buitinais atitikmenimis ir pateikiu lentelėje jų vaizdinius:

Sujungti (Weld)		Iškirpti (Trim)		Išskirti (Intersect)	

Visus veiksmus, reikalingus užduotims atlikti, rodu keletą kartų ekrane. Mokiniai atkartoja mano rodytus veiksmus, atlikdami užduotis pagal pateiktą pavyzdį. Vertėja gestų kalba pakartoja terminus ir pagrindinius teiginius. Sunkumus ir spragas likviduojame individualiai darbo vietoje. Tokia mano dalyko išdėstymo metodika.

Sunkumai:

- skirtinga kiekvieno mokinio mokymosi motyvacija
- skirtingi gebėjimai

Motyvaciją skatinu, demonstruodama vyresnių klasių kolegų ir jų pačių darbus, akcentuoju tobulai atliktus veiksmus, klausiu jų nuomonės, prašau jų dalyvauti, išrenkant geriausius darbus.“

Vilomena, kaligrafijos mokytoja:

„Mes, mokytojai, turime pateikti kuo daugiau vaizdinių priemonių, nes taip kurtieji geriau įsisavina pamokos užduotis ir temos esmę. Be to, būtina skirti kuo daugiau įvairiausių mažų, bet vaizduotę lavinančių darbelių.“

REKOMENDACIJOS IR PASIŪLYMAI:

- Kurti atskiras dalykų mokymo programas, pritaikytas kurtiems ir neprigirdintiems moksleiviams.
- Parengti rekomendacijas naujai atėjusiems dirbti pedagogams, kaip bendrauti su kurčiaisiais, kaip mokyti juos disciplinų, taip pat supažindinti su kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų mokymo metodais ir priemonėmis.
- Kurti kuo daugiau mokymo priemonių, atitinkančių kurčių ir neprigirdinčių moksleivių poreikius, pritaikytų būtent jiems. Sunku mokomąją medžiagą perteikti gestų kalba. Didžiausią dėmesį reikėtų skirti vadovėliams, nes tai yra pagrindinė mokymo priemonė.
- Tirti ir analizuoti kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų mokymo metodus, nustatant jų efektyvumą mokant būtent šiuos moksleivius.
- Organizuoti kokybiškas ir praktiką atitinkančias surdopedagogikos studijas, kurios būtų prieinamos mokytojams, dirbantiems su kurčiaisiais ir neprigirdinčiaisiais, net tik finansiškai, bet ir patogumo prasme.

Siūloma į kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų mokymo problemas kreipti dėmesį ne tik specialiųjų mokyklų pedagogams, vadovams ar tėvams, tačiau į jas dėmesį turėtų atkreipti ir politikai, Švietimo ir mokslo ministerija. Norint užtikrinti kokybišką kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų mokymą ir įgyvendinti vienodų ugdymosi galimybių principą, būtina koreguoti mokytojų rengimo tvarką aukštosiose mokyklose, daug dėmesio skirti vadovėlių ir kitų priemonių, pritaikytų būtent šiems moksleiviams, rengimui ir mokyklų aprūpinimui. Tai yra didžiausios problemos, kurios turi būti sprendžiamos valstybės lygmeniu.

4.2. St. Mary's School for Deaf Girls, Cabra, Airija

Profesinio mokymo programos sudaro pagrindinę aukštesnio ciklo ugdymo, teikiamo St. Mary's School for Deaf Girls mokykloje, dalį.

Galima pasirinkti šias programas:

QQI (buvusi FETAC), 3 lygis: „Mokymasis kasdieniniam gyvenimui“. Mokiniai mokosi, siekdami gauti Bendrojo lavinimo pažymėjimą (Certificate in General Learning (Major Award 3M0874)).

Siekiant šio išsilavinimo, besimokančiajam sudaromos sąlygos tobulinti atitinkamas kompetencijas, kad turėdamas ribotą savarankiškumą galėtų vadovaujamas naudoti įvairius įgūdžius bei priemones žinomose situacijose. Programos tikslas yra sudaryti galimybes besimokančiajam dalyvauti šiuolaikinėje visuomenėje, siekti įvairių įsidarbinimo galimybių ar tolesnio išsilavinimo, ar mokymo. Pagrindiniams moduliams priskiriami šie dalykai: komunikavimas, matematika, asmeniniai įgūdžiai, IT, gestų kalba ir profesinė specializacija, pavyzdžiui, sodininkystė arba aptarnavimas.

Leaving Certificate Applied Programme - tai aukštesniojo ciklo dvejų metų programa, parengta mokiniams, kurių poreikiai, siekiai ir įgūdžiai netenkinami mokantis tradicinėje mokykloje. (Leaving Certificate programme). Ši programa yra orientuota į mokinį ir pagrįsta aktyvaus bei praktinio ugdymo patirtimis. Ji susideda iš trijų pagrindinių elementų:

- profesinio pasiruošimo;
- profesinio ugdymo;
- bendrojo ugdymo.

Post Leaving Certificate Programme (PLC), QQI (buvusi FETAC) 5 lygis: Suteikiama kvalifikacija apima platų dalykų spektrą. Mokymosi rezultatus šiame lygmenyje sudaro įvairūs įgūdžiai, sugebėjimas naudoti įrankius ir metodus, susijusius su profesija, bei gebėjimas savarankiškai prisiimti atsakomybę ir dirbti.

Sėkmingai baigę šią programą, besimokantieji gali pradėti dirbti arba tęsti mokslą, siekdami aukštesnės kvalifikacijos.

St. Mary's mokykloje galima mokytis, siekiant kvalifikacijos (priklausomai nuo pageidaujančių mokytis pažangių mokinių skaičiaus) verslo, menų, grafinio dizaino ir vaikų priežiūros srityje.

Programos turinio perteikimas

Pagrindinis visų profesinio mokymo programų turinio perteikimo tikslas yra sudaryti sąlygas besimokantiems pasiekti tokį lygį, kuris reikalingas norint atitikti pagrindinius mokymosi rezultatus ir/arba vertinimo kriterijus, susijusius su kiekvienu programos modulių arba jo sudedamąja dalimi. Esminis St. Mary's profesinio ugdymo ir mokymo programų uždavinys yra besimokančiojo pagrindinių įgūdžių tobulinimas, nes manoma, kad tvirti mokymosi pagrindai suteiks besimokančiajam galimybę tęsti mokslą kitose programose, kuriose jis galės įgyti aukštesnę kvalifikaciją.

Šiems pagrindiniams įgūdžiams priskiriami:

- efektyvus klausymasis ir bendravimas
- kalbinis ir matematinis raštingumas
- efektyvūs informacinių ir komunikacinių technologijų įgūdžiai
- gebėjimas rūšiuoti ir organizuoti informaciją
- teorinių žinių ir praktinio konteksto taikymas
- problemų sprendimas
- laiko vadybos gebėjimų taikymas
- iniciatyvumas
- atsakomybės už savo mokymąsi ir pažangą prisiėmimas
- efektyvus grupinis darbas
- mokymosi ir pasiekimų kokybės refleksija bei vertinimas
- sveikatos ir saugos dalykų išmanymas

Kurčiųjų mokinių ugdymas

Tyrimas parodė, kad kurtieji mokiniai yra priklausomi besimokantieji, o tai reiškia, kad jiems reikia mokytojų, kurie kartu su mokoma medžiaga paaiškintų jos struktūrą ir organizavimą. Be to, egzistuoja stipri koreliacija tarp kurčiųjų mokinių dalyvavimo pamokų veiklose lygio ir jų vertinamų pasiekimų. (Lang, Marschark et al., 2002 p.198).

Apkurtimas turi įvairių pasekmių kalbos įgijimui ir jos vystymuisi. Dėl kurčiųjų mokinių individualių komunikavimo poreikių ir iš anksto nenumatyto mokymosi patirties stokos, jie gali turėti žymiai mažiau žinių apie pasaulį ir patirtį, siauresnį individualų žodyną, būti mažiau susipažinę su įvairiomis žodžių reikšmėmis ir turėti ribotus loginius įgūdžius, lyginant su jų girdinčiais draugais. Taigi kalbos įgijimas efektyviai bendraujant yra visų programų, mokomų St. Mary's mokykloje, turinio perteikimo esmė.

Technologijos

Profesinio mokymo programų, mokomų St. Mary's mokykloje, turinys perteikiamas intensyviai naudojant kompiuterines pagalbines technologijas, įskaitant vizualizatorių, interaktyvią lentą, skaitmeninius fotoaparatus, portatyvias video kameras, programinės įrangos paketus ir t.t.

St. Mary's mokykloje atlikto tyrimo, susijusio su bendravimo klausimais, analizė atskleidė, kad 97% mokinių mano, jog vaizdinės priemonės yra arba naudingos, arba labai naudingos. Taip pat buvo išskirtos dvi vaizdinės priemonės, kurias mokiniai laiko naudingiausiomis. Tai vizualizatorius ir interaktyvi lenta.

Vizualizatorius – iš esmės tai yra fotoaparatas, pritvirtintas ant stovo ir sujungtas su projektoriumi. Jis gali veikti kaip fotoaparatas, mikroskopas arba kaip grafoprojektorius. Dokumentai arba objektai, padėti po fotoaparatu, yra projektuojami ekrane arba interaktyvioje lentoje.

Vizualizatorius yra nesudėtingai naudojamas profesinio mokymo prietaisas. Dėl mastelio funkcijos jis idealiai tinka techninių arba mokslinių procesų demonstravimui, pvz., galima demonstruoti siuvinėjimą arba menines technikas. Jis taip pat yra nepakeičiamas rodant knygoje pateiktą medžiagą. Vizualizatoriuose taip pat gali būti įdiegta video funkcija, kurią galima naudoti, įrašant mokinių veiklos procesą, taip fiksuojant įrodymus apie jų supratimą bei pažangą.

Interaktyvi lenta (IL) - didelė, lietimui jautri lenta, kuri, derinant su kompiuteriu ir skaitmeniniu projektoriumi, padeda naudoti interaktyvias IKT. Sujungus kompiuterį su interaktyvia lenta, ją galima valdyti, tiesiogiai liečiant arba naudojant specialų rašiklį. Siekiant optimaliai panaudoti interaktyvią lentą, turi dalyvauti ir mokytojas, ir mokinys. Pavyzdžiui, profesinio mokymo pamokose ją galima naudoti, norint:

- pristatyti mokinių darbą interaktyvesniu būdu;
- pademonstruoti video filmukus, kuriuose pristatomos ir paaiškinamos sudėtingos sąvokos (bet kokios srities);
- mokytojui aiškinant, parodyti interneto šaltinius;
- nupiešti piešinius, sukurti užrašus arba sąvokų žemėlapius, kuriuos galima išsaugoti vėlesniam panaudojimui.

Pagrindinės rekomendacijos, kaip efektyviai perteikti turinį:

- Tinkamai planuokite – turėkite aiškius tikslus ir uždavinius.
- Pamokos pradžioje aiškiai nurodykite mokymosi dalyko paskirtį.
- Naudokite *Kalbinės patirties metodą*, remdamiesi mokinių žiniomis ir kalbos lygiu.
- Nustatykite, tobulinkite ir sutelkite dėmesį į atitinkamas pagrindines žinias.
- Iš anksto pateikite naujų žodžių žodynėlį.
- Pakeiskite tekstą / supaprastinkite kalbą.
- Mokykite naujo žodyno, naudodamiesi realaus gyvenimo kontekstu.
- Norėdami įtvirtinti ir pakartoti išmoktą žodyną, naudokite paveikslus/video/ kitą aplinką (Google paveikslėliai).
- Skatinkite mokinius naudotis individualiu pagrindinių žodžių žodynu.
- Kartu su vaizdine / konkrečia informacija pateikite paaiškinimus.
- Diferencijuokite užduotis, kad jos nebūtų susijusios tik su klausymu.
- Skatinkite aktyvų dalyvavimą, skirdami, nurodydami mokiniams užduoti klausimus ir parengti santraukas.
- Skirkite laiko atsakymams į klausimus.
- Skatinkite mokinius taisyti savo darbus (mokinys yra kūrėjas ir redaktorius).
- Skatinkite mokinius perrašyti arba perspausdinti darbą.
- Nuosekliai vertinkite pažymiais taisydami darbus.

Nuorodos

*QQI yra atsakingas už išorinį tęstinio ir aukštojo švietimo bei mokymo kokybės vertinimą (įskaitant anglų kalbos teikimą) ir tvirtina programas bei suteikia leidimą teikti kvalifikacijas tam tikriems šių sričių teikėjams. QQI taip pat yra atsakingas už Nacionalinės kvalifikacijų sistemos (National Framework of Qualifications (NFQ)) priežiūrą, tobulinimą ir kontrolės priemones. <http://www.qqi.ie/>

Marschark, M., Lang, H.G., Albertini, J.A. (2002) *Educating Deaf Students: From Research to Practice*. New York: Oxford University Press. <http://www.ncte.ie/>

V. TĖSTINUMAS

5.1. Klaipėdos siuvimo ir paslaugų verslo mokykla, Lietuva

Besimokydami profesinėje mokykloje kurtieji ir neprisigirdintieji mokiniai dar mokosi Klaipėdos Salio Šemerio suaugusiųjų gimnazijoje – vakarinėje mokykloje. Išlaikę privalomą lietuvių kalbos ir literatūros egzaminą bei vieną pasirinktinai iš bendrojo kurso, mokiniai įgyja vidurinį išsilavinimą. Pasirinkę dar du papildomus egzaminus ir išlaikę juos teigiamais įvertinimais, mokiniai gali studijuoti pasirinktoje kolegijoje arba universitete. Tačiau tai ypač reti atvejai. Dauguma kurčiųjų ir neprisigirdinčiųjų mokinių įsilieja į darbo rinką.

Per 10 kurčiųjų ir klausos negalią turinčių asmenų mokymo Klaipėdos siuvimo ir paslaugų verslo mokykloje metų, ją baigė 56 asmenys su klausos negalia. Atlikus apklausą, išsiaiškinti tokie rezultatai:

Dirba – 34 asmenys, iš kurių - Lietuvoje – 28; užsienyje – 6 (Vokietija - 2 (medžio darbai, skalbykloje); Airijoje – 1 (valytojas); Švedijoje – 2 (žemės ūkio darbai); Anglijoje – 1 (fabrike)).

Nedirba – 12 asmenų, iš kurių 2 užsiregistravo darbo biržoje, 2 yra užsienyje, bet neturi darbo, o 1 negali dirbti dėl sveikatos problemų.

Ūkininkauja iš tėvų paveldėtuose ūkiuose – 2;

Vaiko priežiūros atostogose – 4 merginos;

Miręs – 1 asmuo;

Tęsia mokslus – 1 (Vilniaus profesiniame reabilitaciniame centre, kulinaro specialybės);

Nepavyko gauti duomenų – 2 asmenys.

Dirbančiųjų Lietuvoje situacija:

Apžvelgus dirbančių jaunuolių situaciją, būtų galima teigti, kad pagal specialybę dirba 18 asmenų (spaustuvės darbuotojai, siuvėjai, statybos sektoriaus darbuotojai, baldų įmonės darbuotojai), o žemos kvalifikacijos darbus – 10 asmenų (valytojai, fasuotojai, pardavėjai) Lietuvoje ir 6 – užsienyje. Tačiau, apžvelgus situaciją, KSPVM baigę jaunuoliai dažniausia dirba Klaipėdos mieste ir regione (20 iš 28 dirbančių Lietuvoje), Šiauliuose – 5, Vilniuje -2, Panevėžyje – 1.

Kalbant apie praktikos vietas ir įsidarbinimo situaciją, po praktikos pasilikusiųjų dirbti toje pačioje įmonėje iš visos grupės tėra tik 4 jaunuoliai (2 – „Viremida“, 1- „Litsofa“, 1- „Be-Ge Baltic“).

Klausos negalią turintys asmenys dažnai įmonėse dirba ne po vieną. Neretai pradėjęs dirbti kurčiasis „prisivilioja“ ir kitus draugus, tai priklauso nuo gaunamo užmokesčio, darbo sąlygų, vadovybės požiūrio ir elgesio su klausos negalią turinčiais asmenimis (Pvz. „Žemaitijos spauda“, „Regseda“, „Litsofa“).

Situacija darbo rinkoje	Įmonės pavadinimas, miestas, šalis	Skaičius	Pastabos
Nedirba		10	2-užsiregistravo darbo biržoje 1 – negali dirbti dėl silpnos sveikatos
Nėra duomenų		3	
Dirba	UAB „Litsofa“ (Šiauliai)	5	
	Žemaitijos spauda (Klaipėda)	4	

	UAB „Regseda“ (Klaipėda)	3	
	„Viremida“ (Klaipėda)	2	
	„Neįgaliųjų paslaugų centras“ (Klaipėda)	2	
	„Rimi“ (Klaipėda)	2	
	„Be-Ge Baltic“ (Klaipėda)	2	
	UAB „Jovaigė“ (Klaipėda)	1	
	IDW (Vilnius)	1	
	Jokužio spaustuvė (Klaipėda)	1	
	„Šilutės mediena“	1	
	UAB „Pajuva“ (Panevėžys)	1	
	PC Big (Klaipėda)	1	
	Statybose pagal patentus (Palanga, Vilnius)	2	
Ūkininkauja		2	
Užsienyje, dirba	Vokietija	2	
	Airija	1	
	Švedija	2	
	Anglija	1	
Užsienyje, nedirba	Prancūzija	2	
Mirę		1	
Vaiko priežiūros atostogose		4	
Tęsia mokslus	Vilniaus kurčiųjų ir neįgirdinčiųjų reabilitacinis profesinio mokymo centras	1	
Pasiliko dirbti įmonėse, kuriose atliko praktiką	UAB „Viremida“	2	
	UAB „Litsofa“	1	
	UAB „Be-Ge Baltic“	1	

Galima daryti išvadą, kad didžioji dalis baigusiųjų susiranda darbus pagal savo specialybę, tačiau bedarbių skaičius palyginti yra nemažas. Vieniems sunku susirasti darbą mažesniuose miesteliuose (N. Akmenė, Kauno raj., Šilutės raj.), kiti nenori dirbti, gyvena išlaikomi tėvų. Dalis jaunuolių laimės ieškoti išvyksta į svečias šalis, kur juos tenkina nekvalifikuotas, bet geriau apmokamas nei Lietuvoje, darbas.

5.2. St. Mary's School for Deaf Girls, Cabra, Airija

Mokiniams ypatingai svarbus atitinkamas perėjimas nuo ugdymo, teikiamo antrajame lygmenyje, iki tęstinio ugdymo arba tiesiogiai į darbinę veiklą. Vertinimas, karjeros konsultavimas, darbo patirties ir pagrindinių perkeliamų gebėjimų, tokių kaip efektyvus bendravimo gebėjimai, tobulinimas yra svarbūs sudėtiniai pasiruošimo šiam perėjimui komponentai.

St. Mary's mokyklos absolventai mokiniai turi 3 pagrindines galimybes, kurias sudaro:

1. Aukštasis mokslas (pvz., universitetai, technologijų institutai).
2. Tęstinis ugdymas, kurį sudaro dvi kryptys:
 - *Post-Leaving Certificate (PLC)* kolegijos ir
 - Profesinio mokymo programos
3. Darbinė veikla: tiesioginis įsitraukimas į darbo sferą.

Vieniems mokiniams pasirenkant aukštojo mokslo kelią ir akademiškesnes studijas, kiti renkasi tęstinį ugdymą arba labiau į profesinio mokymo sritį orientuotą mokymą. Abi galimybes pirmiausia apsprendžia nacionaliniai kriterijai. Šis projektas yra susijęs su tęstiniu ugdymu ir pasirengimu tiesioginiam įsitraukimui į darbo rinką.

Tęstinis ugdymas

Svarbu pažymėti, kad tęstinis ugdymas gali būti kaip tiltelis aukštojo mokslo link arba kelias link tęstinio ugdymo teikiamos kvalifikacijos ir / arba link įsidarbinimo. Tęstiniame ugdyme atliekamas vertinimas yra ne toks formalus, kaip aukštojo mokslo vertinimas.

Tęstinis ugdymas apima dviejų tipų programas: *Post Leaving Certificate* mokymo ir profesinio mokymo programas.

Post Leaving Certificate (PLC) mokymo programos

Šios mokymo programos vykdomos PLC kolegijose. Mokiniai, pageidaujantys mokytis pagal PLC mokymo programas, turi:

- gauti mažiausiai 5 teigiamus pažymius, jiems baigiant *Leaving Certificate* arba *Leaving Certificate Applied* mokymo programas;
- užpildyti prašymo formą;
- dalyvauti atitinkamos kolegijos vykdomame interviu.

Profesinio mokymo programos

Profesinio mokymo programas (pvz., kirpėjo, paslaugų sektoriaus darbuotojo, staliaus ir t. t.) parengia Nacionalinė švietimo agentūra, o Reabilitacijos mokymo programos vykdo Sveikatos apsaugos ministerija (SAM).

Mokiniai, norintys mokytis pagal profesinio mokymo programas, turi:

- užpildyti prašymo formą;
- gauti poreikių įvertinimą, kurį vykdo SAM Darbo konsultavimo specialistas arba Nacionalinės švietimo agentūros atstovas;

- pateikti savo interesų įsivertinimą, kuris atliekamas, padedant mokyklos konsultuojančiam mokytojui.

Vertinimas ir karjeros konsultavimas

Mokiniai pasirenka mokymosi arba karjeros galimybes pagal savo bendruosius akademinis pasiekimus (*Junior Certificate* programos, kuri vykdoma vidurinio ugdymo laikotarpiu, mokymosi rezultatai yra laikomi vienu iš svarbiausių pasiekimų įvertinimu) ir pokalbio, kuriame dalyvauja tėvai, mokinys, dalykų mokytojai ir karjeros konsultavimo mokytojas, rezultatus.

Pasiruošimas mokymosi / karjeros pasirinkimui yra svarbiausia St. Mary's mokykloje vykdomo ugdymo sudėtinė dalis. Šio pasiruošimo pavyzdys pateiktas priede, kur apibūdinama 6 klasės mokinių karjeros konsultavimo programa.

Darbo patirtis

Darbo patirtis yra sudėtinė visų St. Mary's mokykloje teikiamų profesinio mokymo programų dalis. Šios programos apima *Leaving Certificate Applied (LCA)*, *Leaving Certificate* profesinio mokymo programą (LCPV) ir FETAC (1-7 lygiai), kurios įeina į nacionalinę kvalifikacijų sistemą.

Darbo patirties modulis

Darbo patirties modulis parengiamas pagal besimokančiųjų daugelyje tęstinio ugdymo ir mokymo programų poreikius. Darbo patirtis yra planinga patirtinio mokymosi veikla ir sudėtinė ugdymo proceso dalis. Ji apima mokinių pasirėngimą darbui ir darbo veiklos planavimą, darbą vadovaujant mentoriui tam tikroje profesinėje srityje ir šio darbo apžvalgą bei vertinimą. Dalyvaudami darbo veiklose, mokiniai gali tobulinti savo darbo įgūdžius, įvertinti įsidarbinimo galimybes ir valdyti situacijas, susijusias su kintančia darbo aplinka.

Šio modulio esmę sudaro darbo patirtis, įgyjama darbo patirties stažuotių arba darbo praktikos metu. Abiem atvejais mokiniai gali mokytis, aktyviai dalyvaudami konkrečioje darbo aplinkoje.

Darbo patirties stažuotė

Mokiniai įgyvendina šio modulio reikalavimus, dirbdami veikiančioje organizacijoje arba įmonėje, kurią programos teikėjai numato esant tinkama teikti kokybišką darbo patirtį. Mokinys dalyvauja darbo veikloje, susijusioje su suteikiamo profesinio diplomo kompetencijomis.

Darbo patirties praktika

Mokiniai įgyvendina šio modulio reikalavimus, dalyvaudami realaus darbo programoje, kurią parengia programos teikėjai ir kuri užtikrina esminę darbo profesinėje srityje patirtį. Programos teikėjai turi atsakingai suplanuoti, parengti ir kontroliuoti darbo praktiką.

St. Mary's mokykloje įgyvendinamą darbo patirties modulį sudaro trys elementai:

- planavimas ir pasiruošimas;
- patirtis;

- apžvalga ir vertinimas.

Kasdieninio bendravimo programa

Efektyvaus bendravimo įgūdžiai yra laikomi svarbiausiais įgūdžiais, kurių siekiama vykdant visas tęstinio ugdymo programas. St. Mary's mokykla yra kurčiųjų mokykla ir todėl bendravimas bei kalbos tobulinimas yra svarbiausias dalykas mūsų vykdomose veiklose. Visos mokykloje atliekamos veiklos yra susijusios su kalbos ir bendravimo tobulinimu.

Orientuojantis į tai, St. Mary's mokykla inicijavo Kasdieninio bendravimo programą, kuri parengta taip, kad būtų tobulinami ir gerinami mokinių bendravimo įgūdžiai. Vadovaujantis šia bendra mokyklos programa, teikiamos pritaikytos, orientuotos programos, kurias parengia ir vykdo kalbėjimo ir kalbos specialistas ir socialinių, asmeninių įgūdžių bei sveikatos ugdymo mokytojų komanda. Ši komanda įvertina mokinių bendravimo poreikius ir parengia trumpą keturių-šešių seminarų trukmės programą, atitinkančią šiuos specifinius poreikius. Minėta programa parengiama taip, kad būtų skatinamas informacinis-komunikacinis raštingumas ir tobulinami įgūdžiai bei strategijos, padedančios įveikti sunkumus šioje srityje. Ši iniciatyva, kuri buvo pradėta praeitais metais ribotam mokinių skaičiui, pasirodė labai sėkminga, ypač turint omenyje mokinių pasitikėjimo savimi stiprinimą, ir šiuo metu yra taikoma visoms grupėms. Numatoma, kad šie moduliai padės mokiniams, siekiantiems tęstinio ugdymo arba tiesiogiai įsiliejantį darbo rinką.

Priedai:

1. Pamokos planas, tema „Interviu“ (kalbos kultūros ir specialybės kalba).
2. Pamokos tema „Interviu“ pateiktys (kalbos kultūros ir specialybės kalba).
3. Pamokos planas, tema „Vietų pavadinimai su priešdėliu pa-“ (kalbos kultūros ir specialybės kalba).
4. Pamokos tema „Vietų pavadinimai su priešdėliu pa-“ pateiktys (kalbos kultūros ir specialybės kalba)..
5. Užduotis ir vertinimo lentelė (kalbos kultūros ir specialybės kalba).
6. Pateiktys tema „Kraustomės“ (kalbos kultūros ir specialybės kalba).
7. Pateiktys „Kartokime literatūros sąvokas“ (kalbos kultūros ir specialybės kalba).
8. Pamokos planas, tema „Interjero dekoravimo būdai ir technikos. Dekoravimas trafaretu“ (interjero dekoravimas).
9. Pamokos planas, tema „Interjero kūrimas vaizdų apdorojimo programa „Photoshop“ (kompiuterinė grafika).
10. Pamokos planas, tema „Stygius“ (ekonomikos ir verslo pagrindai).
11. Apeliacijos procedūra.
12. Užduoties titulinis lapas
13. Mokinio vertinimo forma
14. Programos vertinimo forma